

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΑΠΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ

ΟΔΗΓΟΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Επιμέλεια:

Μαρία - Ζωή Φουντοπούλου, Καθηγήτρια Μεθοδολογίας της Διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών. Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αγγελική Μάρκογλου, Διδάκτωρ Μεθοδολογίας της Διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών. Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συντονισμός εργασιών:

Δρ Ειρήνη Ροδοσθένους, ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων

Εποπτεία: Δρ Ειρήνη Ροδοσθένους, ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων
Σύνδεσμος Επιθεωρήτρια για τα Αρχαία Ελληνικά

Παύλος Δαπόλας, ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων

Ζωή Πολυδώρου, ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων

Επιστημονική Εποπτεία: Δρ Μαρία Οικονομίδου, Πρώην ΠΛΕ

Ομάδα Εργασίας Αρχαίων Ελληνικών:

Δρ Φωτεινή Θεοδούλου, Σύμβουλος Αρχαίων Ελληνικών

Νίκη Χριστοδούλου, Σύμβουλος Αρχαίων Ελληνικών

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	3
1. Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ.....	3
1.1. Λογοτεχνική διάσταση.....	3
1.2. Ο κόσμος των ιδεών στα ομηρικά έπη.....	4
1.3. Ποιητικές τεχνικές	7
1.4. Συμπέρασμα	8
2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ	9
3. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟΥ ΟΜΗΡΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	13
3.1. Η έννοια του σχεδίου διδασκαλίας	13
4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	14
5. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ Ζ 369-529.....	16
5.1. Η επιλογή της ενότητας	16
5.2. Προτάσεις για το σχεδιασμό της διδασκαλίας - Διδακτικές Επισημάνσεις - Σχολιασμός του κειμένου	16
5.3. Παρουσίαση ενδεικτικού σχεδίου διδασκαλίας.....	21
6. ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΧΡΟΝΙΑΣ.....	22
6.1. Γενική περιγραφή.....	22
6.2. <i>Οδύσσεια</i>	22
6.3. <i>Ιλιάδα</i>	23
ΜΕΡΟΣ Β΄: ΟΔΥΣΣΕΙΑ	25
Οδηγίες Διδασκαλίας Ανά Διδακτική Ενότητα.....	25
1. Εισαγωγή στον Όμηρο Εισαγωγή στην Αρχαϊκή Επική («Ομηρική») Ποίηση της Κύπρου - Επικός Κύκλος	25
2. Ραψωδία α: στίχοι 1-25	28
3. Ραψωδία α: στίχοι 26-108.....	31
4. Ραψωδία α: στίχοι 109-173 Περιληπτική αναδιήγηση στίχων 174-497	33
5. Ραψωδία α: Συνολική αποτίμηση	37
6. Ραψωδίες β, γ, δ: περιληπτική αναδιήγηση	39
7. Ραψωδία ε: περιληπτική αναδιήγηση, στίχοι 165-248	42
8. Ραψωδία ζ: περιληπτική αναδιήγηση και στοχευμένη ανάγνωση στίχων 139-259 45	
9. Ραψωδία η: περιληπτική αναδιήγηση Ραψωδία θ, στίχοι 301-328, 396-438: περιληπτική αναδιήγηση Ομηρικός Ύμνος <i>Εἰς Ἀφροδίτην</i> , στ. 58-65 (τευχίδιο): Ο στολισμός της Αφροδίτης	47
10. Ραψωδία θ: στίχοι 550-688 Ραψωδία ι: στίχοι 1-41, περιληπτική αναδιήγηση 52	
11. Περιληπτική αναδιήγηση ραψωδίας κ Ραψωδία λ: στίχοι 99-249.....	56

12.	Ραψωδία λ: στίχοι 522-550	59
13.	Ραψωδία μ, ν, ξ, ο: περιληπτική αναδιήγηση.....	60
14.	Ραψωδία π: περιληπτική αναδιήγηση, στίχοι 185-336	63
15.	Ραψωδίες ρ, σ, τ, υ, φ: περιληπτική αναδιήγηση	66
16.	Ραψωδία χ: στίχοι 1-100, 325-446	70
17.	Ραψωδία ψ: στίχοι 89-381.....	72
18.	Ραψωδία ω: στίχοι 265-377, 501-580	76
19.	Ανακεφαλαιωτικές Δραστηριότητες στην Οδύσσεια.....	78
20.	Διαθεματικές Εργασίες στην Οδύσσεια.....	79
ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΙΛΙΑΔΑ.....		81
Οδηγίες Διδασκαλίας Ανά Διδακτική Ενότητα.....		81
1.	Εισαγωγή στον Όμηρο Εισαγωγή στην Αρχαϊκή Επική («Ομηρική») Ποίηση της Κύπρου - Επικός Κύκλος	81
2.	Ραψωδία Α: στίχοι 1-7 σε συνδυασμό με το Προοίμιο Κυπρίων Επών και του Μεγάλου Ομηρικού Ύμνου.....	82
3.	Ραψωδία Α: στίχοι 8-53	84
4.	Ραψωδία Α: στίχοι 54-245	86
5.	Ραψωδία Α: στίχοι 350-431α	88
6.	Ραψωδία Α: στίχοι 494-531	90
7.	Ραψωδία Γ: Περιληπτική Αναδιήγηση και στίχοι 121-244	91
8.	Ραψωδίες Δ, Ε, Ζ: Περιληπτική Αναδιήγηση & Ραψωδία Ζ στίχοι 369-502	94
9.	Ραψωδίες Θ και Ι: περιληπτική αναδιήγηση Στοχευμένη ανάγνωση στ. 410-431 ραψωδίας Ι.....	98
10.	Ραψωδίες Κ, Λ, Μ, Ν, Ξ, Ο: περιληπτική αναδιήγηση	100
11.	Ραψωδία Π: περιληπτική αναδιήγηση, στίχοι 684-750 και 783-867	103
12.	Ραψωδίες Ρ και Σ: περιληπτική αναδιήγηση.....	105
13.	Ραψωδία Τ: περιληπτική αναδιήγηση & στίχοι 1-151	106
14.	Ραψωδίες Υ και Φ: περιληπτική αναδιήγηση.....	108
15.	Ραψωδία Χ: περιληπτική αναδιήγηση και στίχοι 247-394.....	109
16.	Ραψωδίες Ψ και Ω: περιληπτική αναδιήγηση Ραψωδία Ω: στίχοι 468-599	111
17.	Ραψωδία Ω: Στίχοι 678-805	114
18.	Ανακεφαλαιωτικές Δραστηριότητες στην <i>Ιλιάδα</i>	116
19.	Διαθεματικές Εργασίες στην <i>Ιλιάδα</i>	119
20.	Υποστηρικτικό / Εκπαιδευτικό Υλικό για την <i>Οδύσσεια</i> και την <i>Ιλιάδα</i>	120

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1. Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ

1.1. Λογοτεχνική διάσταση

Αιώνες τώρα η *Ιλιάδα* και η *Οδύσσεια* βρίσκονται στην επικαιρότητα. Απασχολούν μέχρι σήμερα τους μελετητές του αρχαίου κόσμου και τους φιλόλογους της πράξης με θέματα, που άπτονται της κατανόησης των ιδεών που εκφράζουν αλλά και των ποιητικών τεχνικών που υιοθετούνται σ' αυτά. Σε επίπεδο φιλολογικής μελέτης και έρευνας, το έργο του Ομήρου έχει προκαλέσει και προκαλεί την οργάνωση πλήθους συνεδρίων, τη συγγραφή εξαιρετικά μεγάλου αριθμού μονογραφιών και την ανταλλαγή συζητήσεων και απόψεων σε τομείς, όπως η ενότητα των επών και ο τρόπος συγγραφής τους, τα οποία και συνθέτουν το «Ομηρικό ζήτημα».

Για τον φιλόλογο-ερευνητή η προσέγγιση της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* γίνεται, συνήθως, με βάση την προσωπική του επιλογή για τα θέματα, που θα τον απασχολήσουν, για τα εργαλεία, που θα χρησιμοποιήσει και για την τεκμηρίωση, η οποία θα προκύψει. Ακόμα και η διαφοροποίησή του από άλλους μελετητές εντάσσεται στο πλαίσιο της επιστημονικής διαλεκτικής και συχνά αποτελεί εφελθτήριο για νέες απόψεις και ερμηνείες. Με άλλα λόγια, η διατύπωση προσωπικών, μεν, θεμελιωμένων, δε, επιστημονικά ερμηνευτικών θέσεων για την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* είναι θεμιτή ή και απαραίτητη για τη φιλολογικού χαρακτήρα προσέγγιση των ομηρικών επών, εφόσον προάγει τον σχετικό προβληματισμό. Για την αξιοποίηση όμως του ομηρικού έργου στην εκπαίδευση η συλλογιστική διαφοροποιείται.

Η προσέγγιση των ομηρικών επών ως διδασκόμενου αντικειμένου είναι σύνθετη. Προϋποθέτει τον συγκερασμό δύο κυρίως παραμέτρων:

- α) της λογοτεχνικής, η οποία αφορά στα στοιχεία μορφής, περιεχομένου και σχέσης της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* και
- β) της διδακτικής/μαθησιακής, η οποία υπαγορεύει τη μελέτη της λογοτεχνικής διάστασης των δύο επών υπό συγκεκριμένο σκοποθετικό και στοχοθετικό πλαίσιο.

Ο λογοτεχνικός χαρακτήρας των ομηρικών επών, η πρώτη από τις διαστάσεις που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την προσέγγιση της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* στη σχολική τάξη, σχετίζεται, περαιτέρω, τόσο με τη θεματική των ομηρικών έργων όσο και με τις ποιητικές τεχνικές, που συναντάμε σ' αυτά. Μορφή και περιεχόμενο των δύο επών αλληλοσυμπληρώνονται σ' ένα οργανικό σύνολο, που δίνει στον αναγνώστη την αίσθηση της πληρότητας στην προσπάθειά του για κατανόηση της εξέλιξης του μύθου. Η λειτουργική συνένωση του «τι και του πώς το λέει ο Όμηρος» προσδιορίζει τη φύση του έργου του.

Η ομηρική παρομοίωση είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα άριστου συνδυασμού μορφής και περιεχομένου. Ως υφολογικό στοιχείο του λόγου, γραπτού και προφορικού, η παρομοίωση είναι η συνολική ή επιμέρους συσχέτιση ενός προσώπου, ενός πράγματος ή μιας κατάστασης με κάποιο άλλο, ανάλογο στοιχείο, που έχει την ίδια ιδιότητα ή τα ίδια χαρακτηριστικά και συνήθως σε μεγαλύτερο βαθμό. Ωστόσο, η ομηρική παρομοίωση είναι μοναδική στο είδος της. Ως προς τη δομή της, αποτελείται από δύο μέρη: το αναφορικό, το οποίο εισάγεται κυρίως με τις λέξεις «πως» ή/και «όπως» και το δεικτικό, το οποίο εισάγεται με τις λέξεις «έτσι» ή/και «παρόμοια».

Συνήθως, το αναφορικό μέρος της παρομοίωσης προηγείται και είναι μεγαλύτερο σε έκταση από το δεικτικό. Αυτό γίνεται, γιατί ο σκοπός του αναφορικού μέρους είναι να προσδιορίσει και να κάνει σαφές το δεικτικό μέρος, το οποίο είναι και το ζητούμενο. Η ομηρική παρομοίωση

έχει δύο κύριους όρους, έναν στο αναφορικό μέρος και έναν στο δεικτικό, οι οποίοι έχουν κάποιο κοινό σημείο και γι' αυτό παραλληλίζονται μεταξύ τους.

Στα έπη του Ομήρου ο ρόλος της παρομοίωσης είναι πολλαπλός:

- α) χρησιμοποιείται, για να ζωντανέψει μία εικόνα ή/και να τονίσει μία ψυχική κατάσταση, κυρίως κατά τη διάρκεια κάποιας περιγραφικής αφήγησης,
- β) εισάγει στοιχεία της καθημερινότητας στην επική αφήγηση, βοηθώντας έτσι τον αναγνώστη αφενός να ενημερωθεί γι' αυτά, εάν τα αγνοεί, και, αφετέρου να κατανοήσει καλύτερα μέσω αυτών, εάν τα γνωρίζει, τα άγνωστα στοιχεία που θέλει να παρουσιάσει ο ποιητής,
- γ) ανακόπτει μεν τη δράση και εξέλιξη του έπους, αλλά διεγείρει το συναίσθημα και
- δ) δίνει ποικιλία στην αφήγηση.

Παρομοιώσεις, όπως:

Πώς βροντερός ο αχός της σάλπιγγας γρικιέται, ως τη βαρύνε ψηλά από κάστρο, οχτροί που το 'ζώσαν ψυχοκαταλυτάδες· όμοια βουιοός ο αχός γρικήθηκε κι απ' του Αχιλλέα το στόμα.
(Σ 219-221, μτφρ. Ν. Καζαντζάκη - Ι. Κακριδή)

Πώς ο χαλκιάς, για να το φτιάξει, ένα πελέκι ή και σκεπάρνι, το βάφει μες στο κρύο νερό, κι αυτό τσιρίζει ξεκουφαίνοντας, γιατί έτσι μόνο παίρνει το σίδηρο τη δύναμή του· παρόμοια τσίριζε γύρω απ' το ελίτικο παλούκι και το μάτι του.

(ι 437-440, μτφρ. Δ. Μαρωνίτη)

αποτελούν εξαιρετικές ευκαιρίες για το φιλόλογο να συσχετίσει το περιεχόμενο με τη μορφή:

- α) «ανακαλύπτοντας» διαλεκτικά με τους μαθητές του τη συναισθηματική φόρτιση των παραπάνω σκηνών, με τον τρόπο που αντανακλάται σε λέξεις, όπως «βροντερός» και όχι απλώς δυνατός, «βαρύνε» και όχι παίζου, «οχτροί» και όχι ξένοι, «ψυχοκαταλυτάδες» και όχι απλώς άγριοι, «βουερός» και όχι έντονος, «αχός» και όχι απλώς φωνή, «τσιρίζει» και όχι φωνάζει, «παλούκι» και όχι κομμάτι ξύλου,
- β) επισημαίνοντας το σημείο εξέλιξης του μύθου σε καθεμία από τις παραπάνω παρομοιώσεις και συσχετίζοντάς το με την ανάγκη προβολής και διάκρισής του με ένα εκφραστικό μέσο, όπως η παρομοίωση.

1.2. Ο κόσμος των ιδεών στα ομηρικά έπη

Σε επίπεδο θεματικής, ο Όμηρος καταφέρνει, με τον δικό του ποιητικό τρόπο, να παρουσιάσει και να σχολιάσει όλα τα θέματα, που συνθέτουν την κοινωνία της εποχής του και τα μέλη της:

- α) Αναφέρεται στους ρόλους αλλά και στη σχέση θεών και ανθρώπων προβάλλοντας τον άνθρωπο ως υπεύθυνο για τις πράξεις του και, άρα, ελεύθερο να αποφασίσει και να αναλάβει τις συνέπειες των πράξεών του. Το θεϊκό στοιχείο έχει ιδιαίτερα έντονη παρουσία στα δύο ομηρικά έπη.

Ωστόσο, αξίζει να σταθούμε στα λόγια του Δία στη ραψωδία α (στ. 33) της *Οδύσσειας*:

Ω, κρίμα, αλήθεια, οι άνθρωποι με τους θεούς να τα 'χουν, γιατί θαρρούν πως από μας οι συμφορές τους βρίσκουν, ενώ παθαίνουν μόνοι τους απ' ασυλλογισιά τους, χωρίς να φταίει η μοίρα τους

Ο πατέρας των θεών εκφράζει την άποψη της ομηρικής κοινωνίας: οι θεοί είναι παρόντες, επηρεάζουν τη ζωή των ανθρώπων, αλλά οι σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονται από τους ίδιους τους θνητούς, οι οποίοι ευθύνονται για ό,τι ακολουθήσει.

Ανάλογα, ο Αχιλλέας εμφανίζεται στη ραψωδία Σ (στ. 113) της *Ιλιάδας* έχοντας πάρει μόνος του την απόφαση να αντιμετωπίσει τον Έκτορα και να πεθάνει:

Τώρα θα πάω τον που μου σκότωσε το πιο ακριβό κεφάλι, τον Έκτορα, να βρω. Κι ο θάνατος καλώς να 'ρθει

Οι θεοί γνωρίζουν ότι ο ήρωας θα πεθάνει νέος, ωστόσο δεν τον ωθούν στη λήψη της απόφασής του. Ο Αχιλλέας, μετά από σκέψη, αποφασίζει μόνος του, χωρίς θεϊκή επιρροή, να αντιμετωπίσει τον Έκτορα, διαισθανόμενος ότι ο θάνατος τον περιμένει. Ο ομηρικός άνθρωπος αποφασίζει. Δεν είναι έρμαιο στα χέρια των θεών. Ωστόσο, η ανθρώπινη δράση και συμπεριφορά έχει όρια. Τα όρια αυτά οφείλουν όλοι να τα σέβονται και να τα ακολουθούν. Διαφορετικά η πορεία, που ακολουθείται, είναι γνωστή: προηγείται η «Άτη», η νοητική συσκότιση, η τύφλωση του νου:

Μα η Τύφλα, δυνατή, με ολόγερα ποδάρια, τρέχει απ' όλες πολύ πιο μπρος στις γης αλάκερη, και στους θνητούς προφταίνει κακό να κάνει (I 505-507)

που οδηγεί στην «Υβριν», την υπέρβαση των ανθρώπινων δυνατοτήτων και προσβολή του θεού. Η «Υβρις» προκαλεί τη «Νέμεσιν», τη θεϊκή οργή που τελικά οδηγεί στην «Τίσιν», την τιμωρία του θνητού από το θεό¹.

β) Περιγράφει πλήθος συναίσθημάτων, που νιώθουν οι ήρωες του, ο ποιητής, όπως, για παράδειγμα, τη νοσταλγία του Οδυσσέα για την επιστροφή στην Ιθάκη, συναίσθημα το οποίο αποτελεί κίνητρο για το ταξίδι του νόστου:

Μα ο Δυσσέας και καπνό ποθεί να δει απ' αγνάντια να βγαίνει απ' την πατρίδα του ψηλά και ας ξεψυχήσει. (α 59-60)

και τη «μήνιδα» του Αχιλλέα, η οποία αποτελεί το κεντρικό θέμα της *Ιλιάδας*:

Ψάλλε, θεά, τον τρομερόν θυμόν του Αχιλλέως, πώς έγινε στους Αχαιούς αρχή πολλών δακρύων. (Α 1-2)

Η μήνις αυτή μεταλλάσσεται στην εξέλιξη του έπους από θυμό, σε διάθεση εκδίκησης και τελικά σε εκτόνωση, όταν ο Αχιλλέας κλαίει σαν μικρό παιδί μπροστά στον πατέρα Πρίαμο, που τον συγκινεί θυμίζοντάς του το δικό του πατέρα:

Κι οι δύο, με τον πόνον τους καθένας τους, εκλαίαν.
Εκείνος για τον Έκτορα στα πόδια του Αχιλλέως,

¹ Η κλιμάκωση των όρων «Υβρις - Νέμεσις - Τίσις» μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο «έρευνας» για τον φιλόλογο και τους μαθητές στις περιπτώσεις: α) της προσβολής του θεού Ποσειδώνα από τον Οδυσσέα, του θυμού του θεού και της τιμωρίας του Οδυσσέα με δεκαετή περιπλάνηση, β) της προσβολής του θεού Ήλιου από τους συντρόφους του Οδυσσέα, του θυμού του θεού και της τιμωρίας των ανδρών με θάνατο, γ) της καταπάτησης του ιερού χαρακτήρα της φιλοξενίας από τους μνηστήρες, του θυμού των θεών και της τιμωρίας τους με θάνατο και δ) της άρνησης του Αγαμέμνονα να επιστρέψει τη Χρυσίδα, του θυμού του Απόλλωνα και της τιμωρίας όλων των Ελλήνων, οι οποίοι αρρώστησαν από λοιμό.

τούτος για τον πατέρα του και ακόμη για τον φίλον. (Ω 510-512)

γ) Περιγράφει αθλητικούς αγώνες, οι οποίοι διοργανώνονται είτε στο πλαίσιο της φιλοξενίας, όπως συνέβη κατά την άφιξη του Οδυσσέα στο νησί των Φαιάκων:

Τώρα που πια χαρήκαμε τ' αρχοντικό τραπέζι και την κιθάρα,
αχώριστη συντρόφισσα στο γλέντι,
ας βγούμε τους αγώνες μας να δοκιμάσουμε όλους (θ 104-106)

είτε ως φόρος τιμής στους νεκρούς στο πλαίσιο ταφικών εθίμων, όπως κατά την προσφορά τιμής από τους Αχαιούς στον νεκρό Πάτροκλο:

Τότε ο Αχιλλέας το στρατό κράτησε,
τόπο γι' αγώνες ν' ανοίξει (Ψ 258-259)

δ) Αναφέρεται στα ταφικά έθιμα της εποχής, τα οποία συναντάμε, για παράδειγμα, κατά τις ταφές του Έκτορα και του Πατρόκλου:

και άμα η δεκάτη εφάνη αυγή τον κόσμον να φωτίσει,
τότ' έβγαλαν τον Έκτορα και κλαίοντας τον θέσαν
εις την πυράν της κορυφής, κατόπιν την ανάψαν.
Και άμα η ροδοδάκτυλη Ηώς στον κόσμο εφάνη,
εις την πυράν ολόγυρα του Έκτορος του ανδρείου
όλος συνάχθηκε ο λαός κι άφθονο πρώτα εχύσαν
κρασί μες στην πυρκαϊά και την εσβήσαν όλην
ως εκεί που εβόσκησε η φωτιά, κι οι αυτάδελφοι και οι φίλοι
κατόπιν όλα εσύναξαν τα άσπρα κόκαλά του,
κι έτρεχαν δάκρυα θερμά από τα μάγουλά τους. (Ω 786-795)

ε) Παραθέτει το τυπικό των γευμάτων, θεϊκών ή ανθρώπινων, όπως το γεύμα που παρέθεσε η Καλυψώ στο θεό Ερμή, όταν εκείνος την επισκέφθηκε, για να της μεταφέρει τη βούληση των θεών να αφήσει τον Οδυσσέα να επιστρέψει στην Ιθάκη:

Έτσι είπε κι έστρωσε η θεά τραπέζι με αμβροσία γεμάτο,
κι ένα κόκκινο τον κέρασε νεχτάρι,
κι έτρωγε κι έπινε ο γοργός του Δία αποκρισάρης. (ε 94-96)

ή το γεύμα που πρόσφερε ο Εύμαιος στον ξένο -κατά τη γνώμη του- Οδυσσέα, τον οποίο υποδέχθηκε στην καλύβα του:

Δυο πήρε (χοίρους) εκείθε κι έσφαξε κι ευθύς τους καπαλίζει
και τους κομμάτιασε έπειτα και τους περνά στις σούβλες.
Κι όλα σαν καλοπήθηκαν τα πήγε του Δυσσέα,
ζεστά στις σούβλες, με λευκό πασπαλισμένο αλεύρι.
Γλυκό κρασί του κέρασε σ' ένα καυκί,
κι ο ίδιος κάθισε τότε αγνάγνια του και του 'πε κρίζοντάς τον» (ξ 77-82)

στ) Αναδεικνύει το ρόλο της γυναίκας, η οποία κατέχει μία ξεχωριστή θέση στο έργο του Ομήρου. Ο γέρο-ποιητής δείχνει να είναι πολύ ευαίσθητος στην ομορφιά και τη γοητεία των γυναικών. Το έργο του πλημμυρίζει άλλοτε από ενθουσιασμό γι' αυτές και άλλοτε από ένα

είδος οίκτου, που καμιά φορά έχει μία απόχρωση ειρωνείας. Η Ναυσικά, η Αρήτη, η Πηνελόπη, η Ελένη, η Ανδρομάχη, η Ευρύκλεια, η Αθηνά, η Ήρα, η Αφροδίτη, η Θέτις αποτελούν, η καθεμία στην κατηγορία της, πρότυπα συμπεριφοράς και στάσης, όπως φαίνεται στα αποσπάσματα, που ακολουθούν, για την Ελένη και την Αρήτη αντίστοιχα:

Κι άμ' είδαν ως εσίμωνε στον πύργον την Ελένην,
συνομιλούσαν σιγανά με λόγια πτερωμένα:
Κρίμα δεν έχουν οι Αχαιοί, δεν έχουν κρίμα οι Τρώες,
χάριν ομοίας γυναικός τόσον καιρόν να πάσχουν.
Τωόντι ομοιάζει ωσάν θεάς η τρομερή θωριά της» (Γ 154-159)

Τη λένε Αρήτη, και βαστά κι η ίδια απ' τους προγόνους,
που τον Αλκίνο γέννησαν, το βασιλιά του τόπου.

.....
Και τα παιδιά της κι ο λαός κι ο βασιλιάς Αλκίνος,
τη σέβονται και σαν θεά να βλέπουν τη δοξάζουν,
όταν στην πόλη φαίνεται.
Γιατί είναι στολισμένη με γνώση,
κι όσες αγαπά, ακόμα και στους άντρες, λύνει όλες τους τις διαφορές. (η 55-56,71 -75)

ζ) Προβάλλει το ηρωικό ιδεώδες, το οποίο στην περίπτωση της *Ιλιάδας* εκφράζεται στο πρόσωπο του Αχιλλέα και στην περίπτωση της *Οδύσσειας* στον ομώνυμο πρωταγωνιστή μέσα από χαρακτηριστικές ομηρικές φράσεις:

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων (Ζ 208)

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης (Μ 243)

μύθων τε ῥητῆρ' ἔμμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων (Ι 443)

Είναι πάμπολλα τα θέματα, που θίγονται από τον Όμηρο στα έπη του. Είναι, επίσης, μοναδικός ο τρόπος, με τον οποίο καταφέρνει να τα συγκεράσει όλα, δένοντάς τα αρμονικά γύρω από δύο κεντρικούς θεματικούς άξονες:

α) την άφιξη των Αχαιών στην Τροία λόγω της αρπαγής της Ωραίας Ελένης από τον Πάρι και τη διεκδίκησή της, στην *Ιλιάδα* και

β) τον νόστο του Οδυσσέα, του βασιλιά της Ιθάκης, στην *Οδύσσεια*.

1.3. Ποιητικές τεχνικές

Η αρμονική πλοκή και παράθεση των θεματικών αξόνων, που απασχολούν τον Όμηρο, υποβοηθούνται από τις ποιητικές τεχνικές του ραψωδού, ένα επιπλέον στοιχείο, το οποίο πρέπει να αξιοποιηθεί διδακτικά κατά την προσέγγιση του ομηρικού κειμένου ως λογοτεχνήματος. Η συνοχή και η συνεκτικότητα με την οποία διαμορφώνονται τα κείμενα αξιοποιώντας το πλήθος των πληροφοριών, που περιλαμβάνονται σ' αυτά, ενισχύονται και αξιοποιούνται με τη βοήθεια της ομηρικής παρομοίωσης, της επικής ειρωνείας, του εγκιβωτισμού, των τυπικών σκηνών, της αλληλοδιαδοχής ανάμεσα στον πραγματικό και τον αφηγηματικό χρόνο.

Ο **εγκιβωτισμός** αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της μοναδικής στη σύλληψη τεχνικής του Ομήρου. Ο επικός ποιητής, αξιοποιώντας τον, εντάσσει στο πλαίσιο της Φαιακίδας όλες τις περιπέτειες του Οδυσσέα. Ξεκινώντας στη ραψωδία ε μία εκτενή αφήγηση των γεγονότων, τα οποία οδήγησαν τον ήρωά μας μέχρι το παλάτι του Αλκίνοου και της Αρήτης, επιτυγχάνει να εντάξει στον αφηγηματικό χρόνο του έπους τον πραγματικό χρόνο του νόστου. Η περίτεχνη και «κατά το εικός» αφήγηση των περιπετειών του πρωταγωνιστή, των σταθμών του ταξιδιού και των ανθρώπων, τους οποίους συνάντησε σε καθένα από αυτούς, προκαλεί πλήθος συναισθημάτων στο βασιλιά των Φαιάκων και τη γυναίκα του και δικαιολογεί την άρση των αμφιβολιών για το πρόσωπο του ξένου και την επίσπευση της παροχής βοήθειας, προκειμένου ο φιλοξενούμενος να φτάσει γρήγορα και με ασφάλεια στην Ιθάκη.

Με ανάλογο αφηγηματικό τρόπο, στην *Ιλιάδα*, παρουσιάζεται η ενσωμάτωση της ιστορίας του Μελέαγρου στην αποστολή πρεσβείας στον Αχιλλέα, για να πείσουν το νεαρό αρχηγό των Μυρμιδόνων να επιστρέψει στη μάχη και να βοηθήσει τους Αχαιούς. Ο Αχιλλέας, μετά την παρέμβαση του Φοίνικα, μεταπείθεται και επιστρέφει στη μάχη.

Η τεχνική του εγκιβωτισμού και, ευρύτερα, η χρήση των άλλων ποιητικών τεχνικών, δεν γίνεται τυχαία στα δύο έπη. Εκτός από την επιδίωξη της αισθητικής ενδυνάμωσης των έργων, ο ποιητής τις χρησιμοποιεί συχνά ως συνεκτικούς αρμούς του έργου, ως γέφυρες μετάβασης από το ένα θέμα στο άλλο, για να δώσει έμφαση στις πληροφορίες και για να τονίσει την ψυχολογική-συναισθηματική πτυχή.

1.4. Συμπέρασμα

Θεματική και ποιητικές τεχνικές αποτελούν, επομένως, για το ομηρικό κείμενο ένα οργανικό σύνολο. Αυτό σημαίνει ότι οι θεματικοί πυρήνες των ομηρικών επών και οι ποιητικές τεχνικές, που υιοθετούνται σ' αυτά, δεν εξαντλούνται σε κάποιους στίχους της *Ιλιάδας* ή της *Οδύσσειας*. Επανέρχονται, κάθε φορά που χρειάζεται να προχωρήσει η εξέλιξη. Αποκτούν τον χαρακτήρα του «τυπικού» στα ομηρικά έπη, υπό την έννοια ορισμένων συστηματικά εμφανιζόμενων και ελάχιστα διαφοροποιούμενων, κάθε φορά, στοιχείων περιεχομένου ή μορφής, τα οποία και χαρακτηρίζουν τα έργα του Ομήρου. Για παράδειγμα, η παράθεση γευμάτων αποτελεί «τυπική σκηνή» για τα ομηρικά έπη. Συναντάται συχνά και στην *Ιλιάδα* και στην *Οδύσσεια*. Διακρίνεται, δε, σε δύο είδη καθένα από τα οποία έχει τα δικά του χαρακτηριστικά: στην παράθεση θεϊκών και ανθρώπινων γευμάτων. Με τον ίδιο τρόπο συναντάμε περισσότερες από μία φορές στα ομηρικά έπη διάφορους θεματικούς πυρήνες (η θέση της γυναίκας, τα ταφικά έθιμα, η ύβρις, η αναγνώριση, οι αθλητικοί αγώνες) καθώς και τη χρήση ανάλογων τεχνικών.

2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Η φυσιογνωμία της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*, όπως αδρά παρουσιάστηκε ήδη, πρέπει να αναδεικνύεται και να αξιοποιείται προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις, τις οποίες χαράσσουν το Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΣ), τα αντίστοιχα έντυπα βιβλία του μαθητή της Α' και Β' Γυμνασίου, τα εκπαιδευτικά λογισμικά και τα συνοδευτικά βιβλία του εκπαιδευτικού. Αυτές οι παράμετροι διαμορφώνουν συγκεκριμένο πλαίσιο διδακτικής προσέγγισης των ομηρικών έργων, όπου διακρίνονται:

α) Οι σκοποί και στόχοι της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, γενικά, και των Ομηρικών επών, ειδικότερα, όπως καταγράφονται στα ΠΣ του μαθήματος.

Για την *Οδύσεια* και την *Ιλιάδα* της Α' και Β' Γυμνασίου, αντίστοιχα, το στοχοθετικό πλαίσιο διδασκαλίας και μάθησης των δύο επών προσανατολίζει προς μία θεώρηση περισσότερο ανθρωπογνωστική και λιγότερο αρχαιογνωστική. Τα ομηρικά έπη πρέπει να διδάσκονται, χωρίς να χάνουν τη λογοτεχνικότητά τους. Με τη διδασκαλία τους επιδιώκεται η **γνωριμία, κατανόηση και ερμηνεία της ανθρώπινης δράσης**, η οποία δεν μελετάται ως πρότυπο συμπεριφοράς αλλά ως **έκφραση της φύσης του ανθρώπου**. Οι μαθητές πρέπει να γνωρίσουν τη συμπεριφορά των πρωταγωνιστών των δύο επών, όχι για να την υιοθετήσουν αλλά για να την καταγράψουν ως μορφή εκδήλωσης σκέψεων και συναισθημάτων. Να την ερμηνεύσουν ως έκφραση μιας δυναμικής ανθρώπινης σχέσης με τον χώρο, τον χρόνο, το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Γενικεύοντας αυτήν την αρχή οι μαθητές εθίζονται σε έναν τρόπο συστημικής σκέψης, στο πλαίσιο της οποίας τα μέρη του συνόλου βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης. Οι συμπεριφορές των ηρώων προβάλλονται, έτσι, και αξιοποιούνται όχι ως πρότυπα δράσης αλλά ως πρότυπα παράθεσης μιας αιτιώδους ακολουθίας σκέψεων και συναισθημάτων, η οποία οδηγεί στην ανθρώπινη έκφραση, που συχνά, μάλιστα, επαναλαμβάνεται στην πορεία του χρόνου.

Η παραπάνω θεώρηση δημιουργεί νέες προοπτικές για τη διδακτική πράξη και την αξιοποίηση του κειμένου. Οι χαρακτηρισμοί των προσώπων αλλά και η αξιολόγηση της γνώσης ως στάδιο της διδακτικής πορείας, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα προσφερόμενα προς αξιοποίηση κατά τον σχεδιασμό της διδασκαλίας.

Η **ηθογραφία των προσώπων** είναι ένας από τους τρόπους προσέγγισης και ερμηνείας των ομηρικών κειμένων, η οποία περιλαμβάνεται ως διδακτικός στόχος στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος. Ωστόσο, ο φιλόλογος θα πρέπει να χειριστεί προσεκτικά τη διάσταση αυτή. Η ανάθεση σχεδόν καθημερινής εργασίας στους μαθητές με θέμα τον χαρακτηρισμό των προσώπων των δύο επών, και ιδιαίτερα του κεντρικού προσώπου, δεν συμβάλλει στην κατανόηση του έργου, εάν δεν καταγράφονται είτε νέα κάθε φορά χαρακτηριστικά είτε ήδη γνωστές ιδιότητες των προσώπων, η επισήμανση των οποίων, όμως, κατέχει λειτουργικό ρόλο στην εξέλιξη του έπους. Μία καθημερινή εργασία με θέμα: «Χαρακτηρίστε τον Οδυσσέα» είναι πιθανό να προκαλέσει την κόπωση και τη διάσπαση προσοχής του μαθητή, ο οποίος δεν βρίσκει κάτι καινούργιο, για να ασχοληθεί: ο Οδυσσέας αγαπάει την Ιθάκη, νοσταλγεί την πατρίδα του

και την οικογένεια του, είναι ευσεβής, έξυπνος, πολυμήχανος, γενναίος. Δεν διαφοροποιούνται τα χαρακτηριστικά του στην εξέλιξη του έπους.

Για να αποφύγει ο φιλόλογος, επομένως, τη ρουτίνα, θα μπορούσε στην προσπάθεια ανάδειξης του χαρακτήρα του Οδυσσέα ή/και των άλλων προσώπων του έργου να θέσει ως στόχο στην αρχή της διδασκαλίας του κάθε έπους, σε συνεργασία με τους μαθητές, την προσπάθεια παρουσίασης του χαρακτήρα καθενός από τα πρόσωπα του έργου με πρωτότυπο τρόπο. Ο φιλόλογος θα μπορούσε να οργανώσει τη μελέτη της ηθογραφίας των προσώπων δίνοντας τις ακόλουθες κατευθύνσεις: *«Το κάθε νέο πρόσωπο, που θα συναντάμε στην εξέλιξη της Οδύσσειας ή/και της Ιλιάδας, θα αποκτά το δικό του «Δελτίο». Σκοπός μας είναι, καθώς προχωρεί η εξέλιξη του έπους, να συμπληρώσουμε το δελτίο αυτό με στοιχεία του χαρακτήρα του καθώς και με τα αντίστοιχα χωρία του κειμένου. Όταν ολοκληρωθεί το έπος θα αναλάβετε να παρουσιάσετε, είτε μεμονωμένα είτε σε ομάδες το κάθε πρόσωπο, να καταγράψετε τις διακυμάνσεις της συμπεριφοράς του και να τις δικαιολογήσετε»*. Το όφελος από ένα διδακτικό σχεδιασμό, όπως ο παραπάνω, είναι πολλαπλό:

- α. εξοικονομείται διδακτικός χρόνος, εφόσον αποφεύγονται επαναλήψεις χαρακτηριστιολογικών στοιχείων, που επανέρχονται,
- β. οι μαθητές «διερευνούν» τα στοιχεία της γνώσης, την οποία και «κατασκευάζουν» σύμφωνα με τις αρχές του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού,
- γ. η προσέγγιση του κειμένου είναι κειμενοκεντρική. Παραπέμπονται οι μαθητές στο κείμενο, εντοπίζουν και καταγράφουν στο «Δελτίο» του κάθε προσώπου τα σχετικά χωρία του κειμένου. Το κείμενο γίνεται, έτσι, το σημείο αναφοράς και οι μαθητές μαθαίνουν να το «διαβάζουν» σωστά, να το αποκωδικοποιούν κατά μία έννοια,
- δ. καλλιεργείται η αφαιρετική σκέψη των μαθητών, η οποία αποτελεί μορφή της κριτικής. Οι μαθητές επιλέγουν από το κείμενο τα στοιχεία, που τους είναι χρήσιμα, με βάση συγκεκριμένο κριτήριο, το οποίο έχει ήδη καθοριστεί,
- ε. το κείμενο προσεγγίζεται ερμηνευτικά. Αναζητούνται οι αιτίες των γεγονότων και τα αποτελέσματά τους, ώστε, τελικά, να αναδεικνύονται η εσωτερική ενότητα του κειμένου και η χρονική ακολουθία των γεγονότων.

Η **αξιολόγηση της γνώσης, ως στάδιο της διδακτικής πορείας**, αποτελεί ακόμα ένα παράδειγμα εφαρμογής και αξιοποίησης της ανθρωπογνωστικής και όχι αρχαιογνωστικής προσέγγισης των ομηρικών επών. Αναφερόμαστε εδώ στην *ανάγκη υπογράμμισης εκ μέρους του φιλόλογου και κατανόησης εκ μέρους του μαθητή της σημασίας και του ρόλου του κάθε νέου στοιχείου, που δίνεται στο εκάστοτε έπος, για την εξέλιξη και τη συνοχή του έργου*. Είναι σημαντικό στάδιο της μεθοδολογίας της διδασκαλίας η αξιολόγηση της γνώσης. Ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι **αυτά που λέγονται και γίνονται δεν αναφέρονται τυχαία από τον ποιητή**, αλλά εντάσσονται σε μία ευρύτερη στοχοθεσία, η οποία απορρέει από τους κύριους θεματικούς άξονες του κάθε έπους. Για παράδειγμα, στην πρεσβεία, που αποστέλλεται στον Αχιλλέα για να τον πείσει να επιστρέψει στη μάχη και να βοηθήσει τους Αχαιούς, ο Φοίνικας μέλος της ομάδας ως ο άνθρωπος που μεγάλωσε τον Αχιλλέα, αναφέρει στον ήρωα την ιστορία

του Μελέαγρου, παρόμοια μ' εκείνη του Αχιλλέα. Παρακολουθώντας τη στάση του Αχιλλέα εύκολα παρατηρούμε πως η μεταστροφή της γνώμης του σχετίζεται άμεσα με την ιστορία του Μελέαγρου. Ο ρόλος της ιστορίας αυτής καθώς και όλης της πρεσβείας προς το νεαρό αρχηγό των Μυρμιδόνων πρέπει να γίνει κατανοητή από το μαθητή. Ερωτήσεις του τύπου: «Από ποιο σημείο του έπους κ.ε. αρχίζει η αλλαγή της συμπεριφοράς του Αχιλλέα;», «Τι ρόλο έπαιξε σ' αυτήν την αλλαγή η πρεσβεία προς τον Αχιλλέα και ιδιαίτερα η παρουσία του Φοίνικα;», «Αν έλειπε από την Ιλιάδα η πρεσβεία προς τον Αχιλλέα και η παρέμβαση του Φοίνικα, ποια θα μπορούσε να είναι η πιθανή εξέλιξη του έπους;» βοηθούν το μαθητή να αξιολογήσει τη γνώση, να συνειδητοποιήσει, δηλαδή, το ρόλο της στην εξέλιξη του μύθου και να ερμηνεύσει τη δράση του Αχιλλέα.

β) Η διδασκαλία των ομηρικών επών, βάσει επιλεγμένων ενοτήτων.

Τα κείμενα της *Οδύσσειας* και της *Ιλιάδας* δεν διδάσκονται ολόκληρα στην Α' και Β' Γυμνασίου αντίστοιχα. Μεγάλος αριθμός στίχων των δύο έργων δεν προσεγγίζονται άμεσα από τον μαθητή αλλά μέσω περιληπτικών αναδιηγήσεων, τις οποίες προσφέρουν οι συγγραφείς των σχολικών εγχειριδίων. Ο αποσπασματικός αυτός τρόπος προσέγγισης των δύο επών σχετίζεται με την ευρύτερη επιδίωξη της εξοικονόμησης διδακτικού χρόνου. Περαιτέρω, εξάλλου, στόχος είναι να αποκτήσουν οι μαθητές μία ολοκληρωμένη, κατά το δυνατόν, εικόνα και άποψη για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και την ανθρώπινη έκφραση της εποχής, όπως αντανακλώνται και καταγράφονται στα κείμενα της περιόδου.

Η ανθολόγηση των ομηρικών επών απορρέει από την παραπάνω συλλογιστική. Οπωσδήποτε, όμως, προκαλεί την απώλεια της συνολικής θεώρησης του έργου, του οποίου η εξέλιξη διακόπτεται από περιληπτικές αναδιηγήσεις. Ο φιλόλογος, εκτός από την **αξιοποίηση αυτών των περιλήψεων ως συνδεδεμένων αρμών** ανάμεσα στα ποιητικά κείμενα, θα μπορούσε να γεφυρώνει κάθε φορά το θεματικό χάσμα, που προκαλεί η παράλειψη των επικών στίχων, με τη χρήση βοηθητικών - συμπληρωματικών μέσων, όπως θα μπορούσε, για παράδειγμα, να είναι ένας χάρτης, γεωγραφικός ή χρονολογικός, των επών. Για παράδειγμα, η **αξιοποίηση του χάρτη** με τους σταθμούς του ταξιδιού επιστροφής του Οδυσσέα κρίνεται χρήσιμη και αποτελεσματική για την ολοκληρωμένη παρουσίαση της *Οδύσσειας* και την υπέρβαση της θεματικής και χρονικής διάσπασης, που προκαλεί η αποσπασματική προσέγγιση κάποιων από τις ραψωδίες, στη συνοχή και συνεκτικότητα του έπους. Ο μαθητής έχοντας ως καθημερινό σχεδόν σημείο αναφοράς το χάρτη με τους σταθμούς του νόστου και υποβοηθούμενος από προτροπές και ερωτήσεις, όπως: «*Ας θυμηθούμε πού βρίσκεται ο ήρωας μας. Εντοπίστε τη θέση του στο χάρτη*», «*Φεύγοντας ο Οδυσσέας από τη χώρα των Κικόνων ποια είναι η πορεία, που ακολούθησε;*» «*Ποιος είναι ο επόμενος σταθμός του;*» υποβοηθείται στην πλήρη και συνεχή αντίληψη του χώρου, στον οποίον κινείται ο ήρωας και, παράλληλα, αξιοποιούνται τα χωρία της *Οδύσσειας*, τα οποία δίνονται περιληπτικά.

γ) Η συνεξέταση των ομηρικών επών με αποσπάσματα της Αρχαίας Κυπριακής Γραμματείας και κυρίτερα με αποσπάσματα της επικής ποίησης της Κύπρου.

Η επίδραση του Ομήρου στην Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία και ιδιαίτερα στην αρχαϊκή επική ποίηση της Κύπρου είναι μεγάλη και πολύμορφη και για αυτό τον λόγο -και ιδιαίτερα στο συγκείμενο της κυπριακής Μέσης Εκπαίδευσης- κρίνεται σκόπιμη η συνεξέταση συγκεκριμένων στίχων των ομηρικών επών με αποσπάσματα της κυπριακής επικής ποίησης. Ο φιλόλογος καλείται να αξιοποιήσει το σχετικό εγχειρίδιο (διαθέσιμο στην [ιστοσελίδα του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών](#)), όπως καθορίζεται στο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Προγραμματισμό του μαθήματος.

δ) Η καλλιέργεια γλωσσικού και κριτικού γραμματισμού.

Η μελέτη των Ομηρικών Επών προσφέρεται, πέρα από την ανθρωπογνωστική της διάσταση, και για ανάπτυξη του γλωσσικού γραμματισμού των μαθητών. Αυτό θα ήταν καλό να επιτευχθεί μέσω της διδασκαλίας:

- i. με αντιπαραβολή των στίχων του πρωτότυπου ομηρικού κειμένου (που παρατίθενται στο βιβλίο των μαθητών) με την απόδοσή τους στα Νέα Ελληνικά.
- ii. με αντιπαραβολή διαφορετικών μεταφραστικών προσεγγίσεων για συγκεκριμένα αποσπάσματα.
- iii. με παραγωγή κειμένων στα Νέα Ελληνικά (απλές παράγραφοι ή εκτενέστερα κείμενα ή project) με αξιοποίηση στοιχείων του ομηρικού κειμένου.

Η ανάθεση δραστηριοτήτων στους μαθητές θα ήταν καλό να γίνεται από την αρχή της σχολικής χρονιάς, με στόχο την παρουσίασή τους από τους μαθητές κατά την ολοκλήρωση της πραγμάτευσης του έπους, στο τέλος του Β΄ Τετραμήνου. Ενδεικτικές δραστηριότητες προτείνονται στον *Οδηγό Εκπαιδευτικού* και για τα δύο Έπη.

3. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟΥ ΟΜΗΡΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

3.1. Η έννοια του σχεδίου διδασκαλίας

Η κατάρτιση ενός σχεδίου διδασκαλίας αποβλέπει στην *αρμονική σύζευξη* όλων εκείνων των παραμέτρων, που προσδιορίζουν τη διδακτική διαδικασία σε μικροεπίπεδο. Κεντρική έννοια στον σχεδιασμό της διδασκαλίας κατέχει το μοντέλο ή αλλιώς το πρότυπο βάσει του οποίου θα οργανωθεί η παροχή και πρόσληψη της γνώσης. Με οδηγό το διδακτικό μοντέλο της επιλογής του ο φιλόλογος θα βοηθηθεί να επιλέξει στη συνέχεια αλλά και να οργανώσει τα κύρια δομικά στοιχεία μιας διδασκαλίας: τη μέθοδο, την πορεία, τα στάδια, τη μορφή, τα μέσα, που θα αξιοποιηθούν. Το εκάστοτε ζητούμενο είναι η υλοποίηση των διδακτικών σκοπών και στόχων, οι οποίοι καθοδηγούν για την επιλογή του προτύπου διδασκαλίας και παράλληλα υπηρετούνται από αυτό.

Οι *παράγοντες* που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την κατάρτιση ενός λειτουργικού και αποτελεσματικού σχεδίου διδασκαλίας είναι:

- α) Επιστημονικοί - Γνωστικοί: η φυσιογνωμία και η ταυτότητα του γνωστικού αντικείμενου, το περιεχόμενο της διδασκόμενης θεματικής ενότητας, ο τρόπος σύνδεσης της κάθε ενότητας με την προηγούμενη και με την επόμενη.
- β) Παιδαγωγικοί: το κλίμα της αίθουσας διδασκαλίας, το οποίο προσδιορίζεται κυρίως από τη σχέση του φιλόλογου με τους μαθητές, οι τρόποι και τεχνικές ενθάρρυνσης, τα περιθώρια αυτενέργειας και ανάληψης πρωτοβουλιών εκ μέρους των μαθητών.
- γ) Ψυχολογικοί: οι προσδοκίες των μαθητών, η ηλικία τους, η οποία είναι ενδεικτική των δυνατοτήτων και ικανοτήτων τους, η προηγούμενη εμπειρία, γνωστική ή/και βιωματική.
- δ) Κανονιστικοί - Θεσμικοί: οι σκοποί και στόχοι της εκπαίδευσης, η θέση του μαθήματος στο εκπαιδευτικό σύστημα, το ΠΣ του μαθήματος, το σχολικό εγχειρίδιο.

Με βάση την παραπάνω σύντομη περιγραφή της συλλογιστικής, η οποία πρέπει να καθοδηγεί το φιλόλογο προς την κατάρτιση ενός σχεδίου διδασκαλίας, προτείνουμε εδώ έναν ενδεικτικό διδακτικό σχεδιασμό για την προσέγγιση των ενοτήτων, που περιλαμβάνονται στα σχολικά εγχειρίδια της *Οδύσσειας* και της *Ιλιάδας*.

4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ²

Μοντέλο διδασκαλίας: Διαλεκτικό³

Μέθοδος διδασκαλίας: Ερμηνευτική⁴

Πορεία διδασκαλίας: Αναλυτική-Συνθετική

Στάδια διδασκαλίας: Όλο - Μέρη - Όλο

Μορφή διδασκαλία: Διαλογική (καθοδηγούμενος διάλογος)

Μέσα διδασκαλίας: Ποικίλα εποπτικά μέσα

Σκοπός/οι: διατυπώνεται/νται ανάλογα με το κείμενο

Στόχοι: διατυπώνονται ανάλογα με το κείμενο

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Εκκίνηση/έναρξη διδασκαλίας ή Αφόρμηση

Αρχική ολική προσέγγιση: πρώτη ανάγνωση του κειμένου

Επεξεργασία των μερών με ερωτοαποκρίσεις, ανακαλυπτική προσέγγιση, συνεργατική μάθηση, διαθεματικότητα. σχέδια δράσης κ.ά.

Τελική ολική προσέγγιση: τελευταία ανάγνωση του κειμένου, αξιολόγηση της νέας γνώσης⁵

Ανάθεση εργασιών

² Με τον όρο «Σχεδιασμός διδασκαλίας» αναφερόμαστε εδώ στην «επί χάρτου» οργάνωση της διδασκαλίας από τον/τη φιλόλογο. Πρόκειται για διαδικασία, που προηγείται της συνάντησης του δασκάλου με τους μαθητές. Αποτελεί, ωστόσο, ουσιαστικό τμήμα της διδασκαλίας, εφόσον προετοιμάζει τη συνάντηση των δύο κύριων παραγόντων της και οργανώνει την αλληλόδρασή τους.

³ Δανειζόμαστε τον όρο αλλά και την τεχνική που τον συνοδεύει από τον Χρ. Φράγκο. Δεν θεωρούμε σωστό να επαναλάβουμε εδώ όσα εκείνος πολύ συστηματικά παρουσιάζει και αναφέρει. Περιοριζόμαστε μόνο να μεταφέρουμε κάποιες χαρακτηριστικές εκφράσεις του: «Εδώ έχουμε, σύμφωνα με τις αρχές της διδακτικής, προσπάθεια ανάπτυξης στους μαθητές δημιουργικής σκέψης, προβληματισμού, κριτικών μηχανισμών και κριτικής αντιπαράθεσης, πνεύματος επικοινωνίας και αυτορρύθμισης, ιεράρχησης και εξάρτησης θεμάτων, κοινωνικοποίησης κ.ά. Βρισκόμαστε δηλαδή στην προσπάθεια δημιουργίας ενός ανθρώπου που διαθέτει δυναμισμό και μηχανισμούς για αλλαγή των κοινωνικών διαρθρώσεων προς την πρόοδο και γενικότερη αλλαγή της ζωής όλων των ανθρώπων. Το διαλεκτικό μοντέλο δεν θέλει να δημιουργήσει άνθρωπο υποταγμένο στη μοίρα του και σε κάθε μορφή εξουσίας, αλλά άνθρωπο που βοηθάει να κινηθεί η ιστορία προς τα μπρος».

⁴ Η ερμηνευτική, ως η «τέχνη ή η επιστήμη της ερμηνείας» και «ως το σύνολο των κανόνων που καθορίζουν τη σωστή ερμηνεία» έχει αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής μελέτης από πολλούς συγγραφείς. Πρόκειται, για την από κοινού προσέγγιση της μορφής και του περιεχόμενου εν»; κειμένου, κυρίως λογοτεχνικού, με σκοπό την κατανόηση, την ανάδειξη των ιδεών του. Λόγω του μη αναφορικού χαρακτήρα της λογοτεχνικής γλώσσας ο αναγνώστης ενός λογοτεχνικού κειμένου επιδιώκει διαισθητικά, βιωματικά, ακόμα και υποκειμενικά να ανακαλύψει αυτό που οι λέξεις δεν αφήνουν εύκολα να φανεί. Ο αναγνώστης-μαθητής δεν επιδιώκει την κατάκτηση της γνώσης μέσω της ερμηνευτικής προσέγγισης του κειμένου. Ούτε και ασκείται στην αναζήτηση νοημάτων υπό την έννοια ότι αυτά δεν είναι προκαθορισμένα. Ασκείται, όμως, στην απόδοση νοήματος στο μελετώμενο κείμενο αξιοποιώντας δείκτες διασφάλισης της εγκυρότητας στη σκέψη του, όπως, για παράδειγμα, η αναγνώριση των λογοτεχνικών τεχνικών ενός δημιουργού και η γνώση του πλαισίου συγγραφής του κειμένου.

⁵ Η αξιολόγηση της νέας γνώσης ως ζητούμενο της διδασκαλίας διαφοροποιείται από την αξιολόγηση του μαθητή. Έχει, εξάλλου, ιδιαίτερη σημασία κατά τη μελέτη έργων μεγάλης έκτασης, τα οποία διακρίνονται σε Βιβλία (π.χ. Ηροδότου Ιστορία), σε ευρείες ενότητες (ραψωδίες) ή μελετώνται ανθολογημένα. Η αξιολόγηση της νέας γνώσης αφορά:

α) στην προσπάθεια ανάδειξης των νέων στοιχείων, τα οποία μας πρόσφερε η ενότητα που προσεγγίσαμε. Ερωτήσεις του φιλόλογου, που συμβάλλουν προς την κατεύθυνση αυτή, είναι: «Τι καινούργια στοιχεία μας δίνει η σημερινή ενότητα;», «Ποια είναι τα πρόσωπα της ενότητας, που είδαμε σήμερα;», «Γνωρίσαμε κάποιο καινούργιο πρόσωπο;», «Προχώρησε η εξέλιξη της υπόθεσης ή όχι;».

β) στον προβληματισμό σχετικά με τον ρόλο της μελετώμενης ενότητας στο σύνολο του έργου, όπου αυτή ανήκει. Ερωτήσεις, που συμβάλλουν προς την κατεύθυνση αυτή, είναι: «Αν έλειπε η ενότητα αυτή από το έργο, θα επηρεαζόταν και με ποιο τρόπο η εξέλιξη της υπόθεσης;», «Με βάση τα όσα έχουν προηγηθεί και αφού προσεγγίσαμε τη σημερινή ενότητα, θεωρείτε ότι όσα αναφέρονται σ' αυτήν ήταν αναμενόμενα;», «Σας αιφνίδιασε κάτι στη σημερινή ενότητα;», «Υπήρξαν ανατροπές στην εξέλιξη της υπόθεσης;».

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ⁶

Με βάση:

- α. το βαθμό επίτευξης των δεικτών,
- β. τη συμμετοχή και ανταπόκριση των μαθητών,
- γ. τις εργασίες, σχολικές ή/και κατ' οίκον.

⁶ Με τον όρο «Αξιολόγηση της διδασκαλίας» αναφερόμαστε στην ανατροφοδοτικού χαρακτήρα επεξεργασία της κατάρτισης και υλοποίησης του σχεδίου διδασκαλίας από τον/τη φιλόλογο μετά την ολοκλήρωσή της. Συνολικά, τα τρία στάδια του σχεδίου διδασκαλίας που εδώ παρουσιάσαμε, αφορούν στο «πριν» της διδασκαλίας, στο «κατά τη διάρκεια» και στο «μετά».

5. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ Z 369-529

5.1. Η επιλογή της ενότητας

Επιδιώκουμε εδώ ο διδακτικός σχεδιασμός των στίχων Z 369-529, οι οποίοι στο σχολικό εγχειρίδιο της *Ιλιάδας* της Β' Γυμνασίου αποτελούν μία θεματική ενότητα με τίτλο: «Ο Έκτορας στην Τροία».

Τα χαρακτηριστικά της ενότητας αυτής προσφέρονται για κατάρτιση σχεδίου διδασκαλίας επειδή:

α) Το σύνολο των προς διδασκαλία στίχων είναι 160. Δεδομένου ότι η δίωρη εβδομαδιαία διδασκαλία των ομηρικών επών διακρίνεται συνήθως σε δύο ωριαίες συναντήσεις, συχνά η έκταση των ενοτήτων του σχολικού εγχειριδίου προβληματίζει ως προς τη δυνατότητα ολοκλήρωσης της διδακτικής προσέγγισης σε μία διδακτική ώρα. **Δημιουργείται, επομένως, η ανάγκη για έναν διδακτικό σχεδιασμό, ο οποίος θα αναδείξει τα χαρακτηριστικά της ενότητας σε συγκεκριμένο χρόνο αποφεύγοντας τις αναφορές σε στοιχεία, που δεν κρίνονται ουσιαστικά.**

β) Οι στίχοι που προηγούνται στο σχολικό εγχειρίδιο είναι οι 119-236 της Z ραψωδίας, οι οποίοι αναφέρονται στο επεισόδιο Γλαύκου και Διομήδη. Μεσολαβούν, επομένως, 133 στίχοι μέχρι την έναρξη της ενότητας, που εδώ μελετάμε. Ο μαθητής δεν έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο των στίχων που μεσολαβούν παρά μόνο μέσω της περιληπτικής αναδιήγησης όλης της Z ραψωδίας, η οποία έχει προηγηθεί. Η απουσία των στίχων που προηγούνται, προβληματίζει ως προς τη δυνατότητα έναρξης της διδασκαλίας και σύνδεσης των όσων θα ακολουθήσουν με τα προηγούμενα. **Χρειάζεται, άρα, να διασφαλιστεί η συνέχεια του κειμένου και η ομαλή εισαγωγή του μαθητή στη νέα ενότητα.**

γ) Το περιεχόμενο των στίχων της ενότητας συνήθως προκαλεί το ενδιαφέρον όλης της τάξης. Ωστόσο, ο φιλόλογος πρέπει να τονίσει ότι δεν πρόκειται απλώς για την παρουσίαση μιας βαθιάς ανθρώπινης και συναισθηματικής σκηνής από τον επικό ποιητή αλλά για έναν **ύμνο στην ειρήνη.**

5.2. Προτάσεις για το σχεδιασμό της διδασκαλίας - Διδακτικές Επισημάνσεις⁷ - Σχολιασμός του κειμένου⁸

Διδακτική Επισημάνση: Η περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας, η οποία προηγείται, αλλά και ο τίτλος της ενότητας, που είναι ήδη γνωστός στους μαθητές, δεν μας επιτρέπουν να καλλιεργήσουμε κλίμα αναμονής και ενδιαφέροντος για το περιεχόμενο της ενότητας.

α) Ο/Η φιλόλογος μπορεί να δείξει στους μαθητές έναν πανοραμικό χάρτη της ομηρικής πόλης της Τροίας και να στήσει το σκηνικό της διδασκαλίας του με τις ακόλουθες ερωτήσεις: «Αναφορικά με την πόλη της Τροίας, πού γίνονταν οι μάχες ανάμεσα σε Αχαιούς και Τρώες;», «Οι Τρώες, όταν βράδιαζε, πού διανυκτέρευαν; Γύριζαν στην πόλη ή έμεναν έξω από τα τείχη;», «Για ποιους λόγους έμπαιναν στην πόλη; Τι χρειαζόταν να κάνουν σ' αυτήν;».

⁷ Οι επισημάνσεις, που εδώ παρεμβάλλονται, δεν ανακοινώνονται στους μαθητές. Απευθύνονται στους φιλόλογους προκειμένου να διευκολύνουν την κατανόηση της πρότασής μας αλλά και να αναδείξουν τα στοιχεία του κειμένου, που θεωρούνται ουσιαστικά για την πορεία και εξέλιξη της διδασκαλίας.

⁸ Ισχύει ό,τι και για τις επισημάνσεις.

Ο/Η φιλόλογος πρέπει να δώσει τον λόγο σε όσο περισσότερους μαθητές μπορεί και να κατευθύνει τη σκέψη τους στην καταγραφή των λόγων, που οδηγούσαν τους Τρώες στην πόλη: για λόγους ανεφοδιασμού, για αποκατάσταση των τραυματιών, για ανάπαυλα, για μεταφορά μηνυμάτων.

Ο/Η φιλόλογος μπορεί να προχωρήσει τη διδασκαλία ως εξής: «Μπορούμε λοιπόν τώρα να δούμε για ποιον από τους παραπάνω λόγους μπήκε στην Τροία ο Έκτορας, όπως μας προμηνύει ο τίτλος της ενότητας».

Διδακτική Επισήμανση: Εάν σε προηγούμενη ενότητα έχει δοθεί η ευκαιρία της αξιοποίησης του χάρτη και της αναφοράς στο πεδίο της μάχης, ο/η φιλόλογος ανακαλεί την προϋπάρχουσα γνώση και την αξιοποιεί ανάλογα με τους προκαθορισμένους στόχους διδασκαλίας. Είναι ευνόητο ότι σ' αυτήν την περίπτωση εξοικονομείται διδακτικός χρόνος.

Διδακτική Επισήμανση: Επειδή το απόσπασμα, που εδώ προσεγγίζουμε, δεν παρέχει πληροφορίες σχετικά με τον λόγο, ο οποίος φέρνει τον Έκτορα στην Τροία, ο φιλόλογος μπορεί να διαβάσει στους μαθητές λίγους, επιλεγμένους στίχους της Ζ ραψωδίας, οι οποίοι να απαντούν στο ερώτημα και να οδηγούν ομαλά στην ενότητα, που εδώ μελετάμε.

Ο/Η φιλόλογος διαβάσει αργά στους μαθητές τους παρακάτω στίχους δίνοντας σαφή οδηγία: «Καθώς θα διαβάζω το κείμενο, να διακρίνετε τον λόγο που οδηγεί τον Έκτορα στην Τροία».

110 Τότες φώναζει ο Έκτορας με μια φωνή μεγάλη
Τρώες λιοντόκαρδοι, κι εσείς κοσμάκουστοι σύμμαχοι.
άντρες φανείτε, βρε παιδιά, και την παλικαριά σας
μην ξαστοχάτε, όσο που ενώ να τρέξω ως μες στη χώρα
να πω στους γεροπροεστούς και στα γλυκά μας τέρια
να τάξουν των θεών σφαχτά και προσεφκές να κάνουν !

Μετάφραση Αλ. Πάλλη

Η ανάγνωση προηγούμενων στίχων συνεχίζεται προκειμένου να ολοκληρωθεί το οδοιπορικό του ήρωα στην πόλη. Ο/Η φιλόλογος κατευθύνει τους μαθητές λέγοντας: «Καθώς συνεχίζω να διαβάζω σημειώστε ποια πρόσωπα συναντά ο ήρωας στην Τροία και τι συζητά με καθένα από αυτά».

Όμως σαν ήρθε στο λαμπρό τον πύργο του Πριάμου,
.....
.....
νά ! βγήκε ομπρός του η σπλαχνικιά μητέρα του,
.....
και πήγε τον αγκάλιασε και τούπε με λαχτάρα
« Παιδί μου, τι ήρθες κι' άφηκες τη λύσσα του πολέμου;
» Μόν' στάσου, μιά γουλιά κρασί θα τρέξω να σου φέρω,
» πρώτα του Δία μιά σταλιά και των Θεών των άλλων
» να στάξεις, κι' έπειτα να πεις κι' εσύ να συνεφέρεις.
Τότε ο λεβέντης Έκτορας της απαντάει διό λόγια
« Μη με κερνάς καρδόγλυκο κρασί, καλή μου μάννα.
» μη μ' αποστάσεις κι' όρεξη δεν έχω πια για μάχη.
» κι' εγώ τον Πάρη πάω να βρω και ναν τον κράξω,

Μετάφραση Αλ. Πάλλη

Έτσι οι αρχόντισσες λοιπόν θερμοπερικαλιούνταν
κι' ο Έκτορας τότε έφτανε στον πύργο τ' Αλεξάντρου.

.....
Εκεί τον Πάρη πούσαχνε τον βρήκε την πανώρια
μες στο γιατάκι αρματωσά, ασπίδα και τσαπράζα,
και που στα χέρια το κυρτό δοκίμαζε δοξάρι.
Δίπλα η Λενιό καθότανε με γύρω της τις σκλάβες
κι' είχε σ' αργόχερα ακουστά στρωμένες τις αργάτρες.

.....
Τότες του μίλησε η Λενιό μ' αγαπημένα λόγια

.....
» Μόν έμπα τώρα, αντράδερφε, και πάρε να καθήσεις
» κοντά μου εδώ, τι σ' έπνιξαν εσένα πρώτα οι κόποι

.....
« Ασε με, Ελένη, αν μ' αγαπάς, τι δε μπορώ να μείνω.

.....
» Τι εγώ να δω θα πεταχτώ στον πύργο τους δικούς μου,
» το μυριοχάϊδεφτό μου γιο, την έρμα μου γυναίκα...

Μετάφραση Αλ. Πάλλη

Οι μαθητές έχουν ήδη επισημάνει τις συναντήσεις του Έκτορα με τη μητέρα του και τη νύφη του, έχουν σημειώσει ότι και οι δύο τον παρακαλούν να καθίσει μαζί τους αλλά αυτός αρνείται και φεύγει για να συναντήσει τη γυναίκα του και το γιο του. Ο φιλόλογος, στη συνέχεια, τους καθοδηγεί προς το απόσπασμα των στίχων 369-529 λέγοντας: «Για να δούμε, λοιπόν, εάν συνάντησε, τελικά, ο Έκτορας και πώς τη γυναίκα του και τον γιο του».

β) Με αργή και σταθερή φωνή και ενώ οι μαθητές παρακολουθούν την ανάγνωση του κειμένου, ο φιλόλογος ξεκινά να διαβάζει έχοντας προτρέψει τους μαθητές: «Όση ώρα διαβάζω το κείμενο, να προσπαθήσετε να διακρίνετε τον τόπο και τα στάδια της συνάντησης των δύο συζύγων».

Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης οι μαθητές αγωνιούν καθώς οι δύο σύζυγοι δεν συναντιόνται αμέσως και ανακουφίζονται, όταν λίγο πριν βγει και πάλι στη μάχη ο Έκτορας βλέπει την Ανδρομάχη από μακριά.

Σχολιασμός του κειμένου: Μετά την ολοκλήρωση της ανάγνωσης οι μαθητές θα πρέπει να έχουν σημειώσει τα τέσσερα κύρια στάδια δόμησης της σκηνής:

Πρώτο στάδιο: Η συνάντηση των δύο συζύγων (στίχοι 393-404.)

Δεύτερο στάδιο: Η συνομιλία των δύο συζύγων (στίχοι 405- 465).

Τρίτο στάδιο: Οικογενειακές στιγμές (466-481).

Τέταρτο στάδιο: Αποχωρισμός (482-502).

γ) Αφού ολοκληρωθεί η ανάγνωση και συζητηθεί η διάκριση των σταδίων της συνάντησης, ο/η φιλόλογος, για να διευκολύνει την παρακολούθηση της εξέλιξης της σκηνής, μπορεί να σημειώσει στον πίνακα τα δεδομένα, που μέχρι εδώ έχουν επισημάνει οι μαθητές: η συνάντηση των δύο συζύγων με την παρουσία του γιου τους γίνεται κοντά στις Σκαιές Πύλες, μέσα στην πόλη της Τροίας, και δομείται σε τέσσερα στάδια.

Σχολιασμός του κειμένου: Η πόλη της Τροίας είναι τοποθεσία μη-πολεμική, α-πόλεμη. Αντίθετα, έξω από τα τείχη γίνεται πόλεμος. Η πεδιάδα της Τροίας είναι περιοχή πολέμου, εν-

πόλεμη. Ο τόπος της συνάντησης, οι Σκαιές Πύλες, είναι η διαχωριστική γραμμή της ειρήνης από τον πόλεμο.

δ) Στη συνέχεια της διδασκαλίας, και προκειμένου να εξοικονομηθεί διδακτικός χρόνος, ο/η φιλόλογος μπορεί να αναθέσει στους μαθητές την κατά ομάδες εργασία. Η τάξη μπορεί να διακριθεί σε τέσσερις ομάδες με σκοπό η κάθε ομάδα να μελετήσει για δέκα λεπτά και να εντοπίσει, σε κάθε ένα από τα στάδια της συνάντησης αντίστοιχα τις εκφράσεις, τις λέξεις και τα σχήματα λόγου, τα οποία αποδίδουν τη σκέψη, την κίνηση και τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών.

Διδακτική επισήμανση: Η ομαδοσυνεργατική προσέγγιση του κειμένου δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να επικοινωνήσουν, να ανταλλάξουν απόψεις και να αναζητήσουν από κοινού τα στοιχεία του κειμένου. Διασφαλίζεται, με τον τρόπο αυτό, ευχάριστο κλίμα στην αίθουσα διδασκαλίας.

Σχολιασμός του κειμένου: Είναι σημειολογική η χρήση των λέξεων και των εκφράσεων, που αποδίδουν την κίνηση, τη σκέψη και τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών της ομηρικής αυτής σκηνής.

Στο στάδιο της *συνάντησης* των δύο συζύγων οι λέξεις, που χρησιμοποιούνται, είναι λίγες ποσοτικά. «Με ορμήν πρόβαλε», «εκείνος χαμογέλασε», «ήσυχα», «απ' το χέρι του πιασμένη», «εδάκρυσε» είναι οι λέξεις που αφορούν στα δύο πρόσωπα. Η εικόνα είναι λιτή: οι δύο σύζυγοι συναντιόνται με λαχτάρα και τρυφερότητα αφηφώντας τις συγκρούσεις, που γίνονται λίγα μέτρα πιο πέρα.

Στο στάδιο της *συνομιλίας* τα ρήματα και τα επίθετα είναι έντονα. Δεν μπορεί να είναι αλλιώς, εφόσον ο καθένας από αυτούς θέλει να πείσει τον άλλο για το σωστό της άποψής του. «Δεν λυπέισαι», «την άμοιρην», «χήρα», «μαύρον Άδην», «καμιά παρηγοριά δεν θ' απομείνει», «συ είσαι δι' εμέ πατέρας και μητέρα», «λυπήσου μας», «ορφανό παιδί», «χήρα γυναίκα», «φοβούμαι», «άνανδρος», «γενναίος πάντοτε», «ο καημός σου», «δεν ζει δια να σε ελευθερώσει».

Στο ίδιο στάδιο είναι πολλά τα στοιχεία της προοικονομίας του θανάτου του Έκτορα: «βαθιά στη γη καλύτερα να με σκεπάσει ο τάφος», «θα ορμήσουν όλοι αντάμα να σε φονεύσουν οι Αχαιοί», «μήπως ορφανό κάνεις το παιδί και χήρα τη γυναίκα».

Στο στάδιο των *οικογενειακών στιγμών* το συναίσθημα κορυφώνεται. Έκτορας και Ανδρομάχη γελούν μαζί, ο Έκτορας παίζει και φιλάει το παιδί του και, μάλιστα, βγάζει την περικεφαλαία του για να μην φοβάται ο γιος του.

Στο στάδιο του αποχωρισμού οι σχετικές λέξεις είναι λίγες αλλά ισχυρές. «Εχάιδευσε». «αγαπητή», «δακρυσμένα» είναι οι κυριότερες από αυτές, που κλείνουν τη σκηνή της συνάντησης με τον τρόπο, που αυτή ξεκίνησε: λιτά εκφραστικά αλλά ισχυρά συναισθηματικά!

ε) Μόλις ολοκληρωθεί η διερευνητική προσέγγιση του κειμένου από τις ομάδες των μαθητών θα ακολουθήσει η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων από τα μέλη της κάθε ομάδας και ο σχολιασμός τους. Ο ρόλος του/της φιλόλογου στο στάδιο αυτό *πρέπει να είναι καθοδηγητικός* για την οργάνωση της σκέψης των μαθητών και την ολοκλήρωση της θεώρησής της σκηνής. Προς την κατεύθυνση αυτή κινούμενος μπορεί να προκαλέσει συζήτηση μεταξύ των μαθητών για τον τρόπο έκφρασης των συναισθημάτων, για τη χρήση των ρημάτων, των ουσιαστικών και των επιθέτων του κειμένου. Επιπλέον, θα μπορούσε να προκαλέσει τα παιδιά να ιεραρχήσουν τα τέσσερα στάδια της σκηνής ως προς την ένταση των συναισθημάτων, που

εκφράζονται σ' αυτά ή ακόμα και να αντιστοιχίσουν το κάθε στάδιο με κάποιο χρώμα, ώστε να αποδίδεται και εποπτικά-αισθητικά η ιεράρχηση αυτή.

στ) Προχωρώντας η διδακτική προσέγγιση ο φιλόλογος θα μπορούσε να ρωτήσει τους μαθητές: «Τι θέση έχει κατά τη γνώμη σας μια τέτοια σκηνή, όπως αυτή που είδαμε, σε ένα έπος σαν την *Ιλιάδα*;», «Σας φαίνεται να ταιριάζει στο ύφος και το περιεχόμενο του κειμένου;», «Μήπως ο Όμηρος θέλει εδώ να μας δηλώσει κάτι περισσότερο *από αυτό που* λέει ο τίτλος της ενότητας;», «Τι σκέφτεστε;».

Διδακτική επισήμανση: Η ανταλλαγή απόψεων που προκαλούν τέτοιου είδους προβληματισμοί των μαθητών, τους καλλιεργεί τη δεξιότητα αναζήτησης και ανακάλυψης των άδηλων εμφανώς στοιχείων και νοημάτων του κειμένου.

Σχολιασμός του κειμένου: Μοναδική στο είδος της η παραπάνω ομηρική σύλληψη της αφαίρεσης της περικεφαλαίας από τον Έκτορα πρέπει να αξιοποιηθεί ιδιαίτερα από τον φιλόλογο στο σημείο αυτό. Ο Έκτορας βγάζοντας την περικεφαλαία περιθωριοποιεί τον πόλεμο. Ο μεγάλος ηγέτης τώρα είναι σύζυγος και πατέρας. Η οικογένειά του προηγείται. Οι συρράξεις του πεδίου της μάχης περνούν σε δεύτερη μοίρα. Η ειρήνη είναι αυτή που δίνει χαρά στους ανθρώπους, τους κάνει να γελούν και τους χαρίζει μοναδικές οικογενειακές στιγμές χαράς και γαλήνης. Τελικά ο πόλεμος φαντάζει ως δευτερεύουσα, χωρίς μεγάλη σημασία δραστηριότητα.

Είναι μοναδικό το μήνυμα της ειρήνης, που στέλνει εδώ ο αγαπημένος ανά τους αιώνες Όμηρος!

ζ) Η διδασκαλία ολοκληρώνεται με μεγαλόφωνη ανάγνωση του κειμένου από τους μαθητές.

η) Ανατίθενται κατ' οίκον εργασίες είτε από το σχολικό εγχειρίδιο είτε εκτός αυτού.

Διδακτική επισήμανση: Ενδεικτικές κατ' οίκον εργασίες, οι οποίες θα μπορούσαν να δοθούν στους μαθητές εκτός σχολικού εγχειριδίου, είναι:

α) Να παρουσιάσετε την ιεράρχηση των συναισθημάτων στα τέσσερα στάδια της συνάντησης Έκτορα-Ανδρομάχης, Σε ποιο από τα τέσσερα στάδια κορυφώνεται η συναισθηματική ένταση και γιατί; Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και ποιο το πιο δυσάρεστο συναισθηματικά στάδιο;

β) Γιατί ο Όμηρος περιγράφει αναλυτικά τη σκηνή της συνάντησης των δύο συζύγων; Ποιο είναι το νόημα της σκηνής αυτής;

γ) Αναζητήστε στο διαδίκτυο ή σε έντυπες βιβλιογραφικές πηγές πίνακες ζωγραφικής, που έχουν εμπνευστεί από τη συνάντηση Έκτορα-Ανδρομάχης.

5.3. Παρουσίαση ενδεικτικού σχεδίου διδασκαλίας

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Μοντέλο διδασκαλίας: Διαλεκτικό

Μέθοδος διδασκαλίας: Ερμηνευτική

Πορεία διδασκαλίας: Αναλυτική-Συνθετική

Στάδια διδασκαλίας: Όλο - Μέρη - Όλο

Μορφή διδασκαλίας: Διαλογική (καθοδηγούμενος διάλογος)

Μέσα διδασκαλίας: Χάρτης της Τροίας, αποσπάσματα της ραψωδίας Ζ, χρωματιστές κιμωλίες ή μαρκαδόροι για την αντιστοίχισή τους με τα συναισθήματα των προσώπων.

Σκοπός/οι.

α) να βιώσουν οι μαθητές μια μεγάλης λογοτεχνικής αξίας σκηνή, όπως είναι η συνάντηση του Έκτορα με την Ανδρομάχη,

β) να ασκηθούν οι μαθητές στην απόδοση νοήματος στο κείμενο με τρόπο συμμετοχικό και με διαδικασίες διερευνητικές.

Στόχοι:

α) να καταγράψουν οι μαθητές τα στάδια της συνάντησης των δύο συζύγων,

β) να διακρίνουν οι μαθητές τα συναισθήματα του Έκτορα και της Ανδρομάχης, όπως αυτά δηλώνονται από τις εκφράσεις του κειμένου,

γ) να ιεραρχήσουν οι μαθητές τα συναισθήματα των δύο πρωταγωνιστών,

δ) να ευαισθητοποιηθούν τελικά οι μαθητές, μέσω των στόχων β και γ, συναισθηματικά,

ε) να προβληματιστούν οι μαθητές αναφορικά με τη θέση της σκηνής της συνάντησης των δύο συζύγων στο ομηρικό έπος και να διατυπώσουν σχετικές υποθέσεις,

στ) να αντιπαραβάλουν, ανταλλάσσοντας απόψεις, την ειρήνη με τον πόλεμο και μέσω αυτής της αντιπαραβολής

ζ) να καλλιεργήσουν αντιπολεμική στάση.

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Εκκίνηση/έναρξη διδασκαλίας ή Αφόρμηση: Το α) του παραπάνω σχεδιασμού.

Αρχική ολική προσέγγιση (πρώτη ανάγνωση του κειμένου): Το β) του παραπάνω σχεδιασμού.

Επεξεργασία των μερών με ερωτοαποκρίσεις, ανακαλυπτική προσέγγιση, συνεργατική μάθηση, διαθεματικότητα, σχέδια δράσης κ.ά.: Τα γ), δ), ε) του παραπάνω σχεδιασμού.

Τελική ολική προσέγγιση (τελευταία ανάγνωση του κειμένου, αξιολόγηση της νέας γνώσης): Τα στ) και ζ) του παραπάνω σχεδιασμού

Ανάθεση εργασιών: Το η) του παραπάνω σχεδιασμού

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Με βάση:

α. το βαθμό επίτευξης των στόχων,

β. τη συμμετοχή και ανταπόκριση των μαθητών

γ. τις εργασίες, σχολικές ή/και κατ'οίκον.

6. ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΧΡΟΝΙΑΣ

6.1. Γενική περιγραφή

Προτείνεται οι μαθητές να χωριστούν σε ομάδες ήδη από την αρχή της σχολικής χρονιάς και να ανατεθεί σε κάθε ομάδα ένα από τα βασικά θέματα του έπους. Κατά τη διάρκεια της πραγμάτευσης των ραψωδιών, οι μαθητές θα συλλέγουν πληροφορίες για το θέμα που έχουν αναλάβει και έτσι θα μπορούν με την ολοκλήρωση του έπους να παρουσιάσουν το θέμα τους συνολικά στους συμμαθητές/τριές τους. Ακολούθως, προτείνονται κάποια από τα βασικά θέματα των δύο επών και καταγράφονται ορισμένα βοηθητικά στοιχεία, τα οποία μπορούν να δοθούν στους μαθητές/τριες ως κατευθυντήριες γραμμές για τη μελέτη τους.

6.2. *Οδύσσεια*

Θέμα 1: Νόστος

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Η απόφαση των θεών για τον νόστο του Οδυσσέα.
- β. Η αφοσίωση του Οδυσσέα στον νόστο και ο αγώνας του για αυτόν.
- γ. Οι αντιστάσεις στον νόστο του Οδυσσέα: ο Ποσειδώνας, οι μνηστήρες, η δυσπιστία των δικών του ανθρώπων (του Τηλέμαχου, της Πηνελόπης, του Λαέρτη), η οποία αίρεται μέσω της αναγνώρισης.

Θέμα 2: Αναγνώριση

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Η τυπική σκηνή της αναγνώρισης στο ομηρικό έπος.
- β. Στάδια αναγνώρισης.
- γ. Πρόσωπα που αναγνωρίζουν τον Οδυσσέα.
- δ. Συναισθήματα.
- ε. Σύγκριση διαφορετικών σκηνών αναγνώρισης.

Θέμα 3: Θεοί

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Ο ρόλος των θεών, η επέμβασή τους στη ζωή των ανθρώπων (ενανθρώπιση, επιφάνεια) και η ανθρωπομορφική παρουσίασή τους.
- β. Η έννοια της θεοδικίας στη ραψωδία ω.

Θέμα 4: Ανθρώπινη ευθύνη

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας της Οδύσσειας.
- β. Το ηθικό σχήμα: άτη, ύβρη, νέμεση, τίση (Οδυσσέας, σύντροφοι, μνηστήρες).
- γ. Η ευθύνη του ανθρώπου για τις πράξεις του.
- δ. Ο νόστος του Οδυσσέα δεν χαρίζεται. Είναι άθλος δικός του, αλλά και πράξη αποκατάστασης της δικαιοσύνης.

Θέμα 5: Στοιχεία πολιτισμού

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Η κοινωνική θέση του αοιδού. Φήμιος. Δημόδοκος.
- β. Η εθιμοτυπία της φιλοξενίας.
- γ. Η έννοια του θανάτου και οι αντιλήψεις περί ψυχής.

Θέμα 6: Πρωταγωνιστές

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. *Οδυσσέας*. Μοντέλο επικού ηρωϊσμού, πολύτροπος.
- β. *Τηλέμαχος*. Ιστορία ωρίμανσης ενός άπειρου έφηβου σε πολεμιστή εφάμιλλο του Οδυσσέα.
- γ. *Μνηστήρες*. Η συμπεριφορά τους ως αιτία της καταστροφής τους.
- δ. *Πηνελόπη*. Σεμνότητα, τραγικότητα, μεγαλοπρέπεια. Σύγκριση με άλλες γυναικείες μορφές: Καλυψώ, Ναυσικά.
- ε. *Λαέρτης*. Εξωτερική εμφάνιση, εσωτερική μεταβολή, ανάκτηση ηρωικών χαρακτηριστικών.
- στ. *Αντίκλεια*. Γλυκύτητα, τραγικότητα, οδύνη.

6.3. *Ιλιάδα*

Θέμα 1: Πόλεμος

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Η αγριότητα του πολέμου. «Το ισχυρό θέμα του έπους», «δοκιμάζει ή και συνθλίβει τις ομιλητικές σχέσεις», «αποκλείει εξ ορισμού, όσο συνεχίζεται, τον νικηφόρο νόστο» (Δ. Ν. Μαρωνίτης).
- β. Ο πόλεμος παρουσιάζεται αντιφατικά, ως μέσο για απόκτηση κλέους για τον ήρωα και ως πηγή δυστυχίας.
- γ. Η προβολή της αξίας της ειρήνης.
- δ. Διαχρονικά και πανανθρώπινα μηνύματα.

Θέμα 2: Παρομοίωση

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Οι ομηρικές παρομοιώσεις, η δομή και η λειτουργία τους (τι παρομοιάζεται με τι και για ποιο σκοπό). Η παρεμβολή παρομοιώσεων ελαφρύνει το φορτισμένο κλίμα, αλλά και αυξάνει την αγωνία (επιβράδυνση).
- β. Παραδείγματα παρομοιώσεων και ανάλυσή τους.

Θέμα 3: Θεοί

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. οι θεοί επιβλέπουν τα ανθρώπινα πράγματα και επεμβαίνουν, όμως οι θεϊκές παρεμβάσεις δεν καταργούν τη βούληση του ήρωα.
- β. Ο ρόλος της βουλής του Δία για την πλοκή του έπους.
- γ. Τρόποι επέμβασης / εμφάνισης των θεών στους ανθρώπους: Ενανθρώπηση/επιφάνεια.
- δ. Ο ρόλος του θεού – συμπαραστάτη σε αριστεία ήρωα, που εξυψώνει και δεν μειώνει τα κατορθώματά του.
- ε. Η σχέση ανταπόδοσης μεταξύ θεών και ανθρώπων.
- στ. Η νέμεση και η τίση που έρχεται από τον θεό σε περιπτώσεις ύβρης (ο Απόλλων στέλλει λοιμό στους Αχαιούς λόγω ασέβειας Αγαμέμνονα, ο αφοπλισμός του Πάτροκλου από τον Απόλλωνα όταν επιχειρεί την άλωση της Τροίας).

Θέμα 4: Ηρωικό ιδεώδες

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Το περιεχόμενο του ηρωικού κώδικα τιμής: αιέν αριστεύειν, τιμή εν ζωή (υλική υπόσταση τιμής το γέρας), κλέος μετά θάνατον (υστεροφημία).
- β. Οι αποφάσεις και οι επιλογές των ηρώων γίνονται με βάση τον ηρωικό κώδικα τιμής, που καθορίζει και τον θάνατό τους και γι' αυτό είναι τραγικοί. Όμως μόνο μέσω της μάχης θα καταξιωθούν ως ήρωες.
- γ. Ο Όμηρος είναι υπεράνω της διάκρισης Ελλήνων και Τρώων. Κοινός ηρωικός κώδικας για τους αντιμαχόμενους, κοινό σύνολο αξιών.
- δ. Προβολή αντίθεσης προς το ηρωικό ιδεώδες.

Θέμα 5: Ύβρη

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Ηθικό σχήμα στην Ιλιάδα: άτη, ύβρη, νέμεση, τίση.
- β. Ιλιαδικοί ήρωες που ξεπερνούν το μέτρο: Αγαμέμνων, Πάτροκλος, Έκτορας, Αχιλλέας.

Θέμα 6: Πρωταγωνιστές

Βοηθητικά στοιχεία:

- α. Η δράση και η συμπεριφορά του ιλιαδικού ήρωα. Τρεις κατηγορίες: μεγάλοι ήρωες, παλαιοί (γέροντες) πολεμιστές, η υγιής εκδοχή του ηρωικού ιδανικού.
- β. Η δράση και η συμπεριφορά των γυναικείων μορφών στην Ιλιάδα.
- γ. Χρήση τυπικών επιθέτων.

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΟΔΥΣΣΕΙΑ

Οδηγίες Διδασκαλίας Ανά Διδακτική Ενότητα

1. Εισαγωγή στον Όμηρο Εισαγωγή στην Αρχαϊκή Επική («Ομηρική») Ποίηση της Κύπρου - Επικός Κύκλος

2 διδακτικές περίοδοι
Δείκτες επιτυχίας: Α.1., Α.2., Β.1., Β.1.2., Β.1.3., Δ.1., Δ.2.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να σημειώσουν το κεντρικό θέμα, το περιεχόμενο και τα βασικά γνωρίσματα του έπους.
- Να εισαχθούν στον χρόνο και στον χώρο των ομηρικών επών και να προΐδεαστούν για τον κόσμο που εκφράζουν σε σχέση και με την Ιστορία.
- Να συγκρίνουν τους αιοδούς με τους ραψωδούς κατά τον Όμηρο.
- Να προσδιορίζουν τον χρόνο της επίσημης καταγραφής της Ιλιάδας και της Οδύσσειας και να αντιληφθούν τη διαίρεσή τους σε ραψωδίες.
- Να καταγράψουν τα βασικά θέματα της Οδύσσειας και τα προβλήματα που συνεπάγονται.
- Να συσχετίζουν την Ομηρική Ποίηση με την Αρχαϊκή Επική Ποίηση της Κύπρου.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Θα ήταν εποικοδομητικό η διδασκαλία της εισαγωγής της Οδύσσειας να γίνεται ταυτόχρονα με τη διδασκαλία του κειμένου και όχι αυτόνομα. Επίσης, είναι σημαντικό να γίνει σύνδεση της ομηρικής ποίησης με την Αρχαϊκή Επική Ποίηση της Κύπρου και τον Επικό Κύκλο.
- Το κείμενο της εισαγωγής δεν είναι για απομνημόνευση, αλλά ένα κείμενο αναφοράς καθ' όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας της Οδύσσειας. Αυτό σημαίνει ότι ο διδάσκων κατά τη διάρκεια των διδακτικών ωρών, θα παρουσιάσει στους μαθητές όλο το περιεχόμενο της εισαγωγής επιμένοντας περισσότερο σ' εκείνα τα μέρη της, τα οποία θεωρεί ότι είναι απαραίτητες προαπαιτούμενες γνώσεις, για να ξεκινήσει η ερμηνεία του κειμένου και σ' εκείνα στα οποία δεν είναι δυνατόν να γίνει αναφορά ερμηνεύοντας το κείμενο. Η εισαγωγή είναι ένα κείμενο αναφοράς στο οποίο οφείλουν να καταφεύγουν οι μαθητές κατά τη διδασκαλία ή την εργασία τους στο σπίτι, κάθε φορά που κρίνεται αυτό απαραίτητο από τον διδάσκοντα ή τους μαθητές, για να βοηθηθούν ενδεχομένως στην κατανόηση του ομηρικού κειμένου ή με βάση την ερμηνεία του να ελέγχουν και να επιβεβαιώνουν όσα θεωρητικώς προκαταβάλλονται στην εισαγωγή ή και να τα συμπληρώνουν, π.χ. το περιεχόμενο και τα χαρακτηριστικά της επικής ποίησης, το έργο και την κοινωνική θέση των αιοδών, το περιεχόμενο των τραγουδιών τους, τον τρόπο σύνθεσης, εκτέλεσης και παράδοσης των επικών ποιημάτων, την πολιτισμική διαστρωμάτωση της Οδύσσειας κ.λπ.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το κεντρικό θέμα, το περιεχόμενο και τα βασικά γνωρίσματα του έπους;
2. Σε ποια εποχή αναφέρονται τα γεγονότα της Οδύσσειας και της Ιλιάδας και πότε τοποθετείται η συγγραφή τους; Τι γνωρίζετε για τη διαίρεση τους σε ραψωδίες;
3. Τι εκπροσωπεί ο Οδυσσεύς ως κεντρικός ήρωας του έπους;
4. Ποια είναι η βασική διαφορά των αοιδών από τους ραψωδούς κατά τον Όμηρο;
5. Τι γνωρίζετε για τον Όμηρο;
6. Ποια είναι τα βασικά θέματα της Οδύσσειας;
7. Από πού αντλεί στοιχεία ο Όμηρος, για να συνθέσει την Οδύσσεια;
8. Να γράψετε μια παράγραφο κάνοντας αναφορά στην αξία των ομηρικών επών.
9. Ποιες είναι οι ομοιότητες και οι διαφορές της Ομηρικής Ποίησης με την Αρχαϊκή Επική Ποίηση της Κύπρου;
10. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να δημιουργήσετε έντυπα ή ηλεκτρονικά το ημερολόγιο της Οδύσσειας (συνοπτικά ή εκτενώς).
11. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναζητήσετε πληροφορίες στο διαδίκτυο και σε εγκυκλοπαίδειες αναφορικά με α) την Τηλεμαχία, β) τον Νόστο και γ) τη Μνηστηροφονία.
12. Εργαζόμενοι ανά ζευγάρια, να γράψετε ένα σύντομο κείμενο, αφηγούμενοι το περιεχόμενο της Οδύσσειας με χρονολογική σειρά.
13. Να συνδυάσετε τους εκφραστές των επών, αοιδούς και ραψωδούς, με τα χαρακτηριστικά τους, σημειώνοντας ✓ στην αντίστοιχη στήλη.

	Αοιδοί	Ραψωδοί
α. Είναι επικοί ποιητές της προομηρικής κυρίως εποχής.		
β. Εμφανίστηκαν προς το τέλος του 8 ^{ου} αι. π.Χ.		
γ. Δεν ζούσαν σε ανάκτορα, αλλά ανήκαν σε επαγγελματικά σωματεία.		
δ. Τραγουδούσαν τα έπη τους με τη συνοδεία κιθάρας/φόρμιγγας και τα συνέθεταν αυτοσχεδιάζοντας προφορικά.		
ε. Δεν αυτοσχεδίαζαν.		
στ. Τραγουδούσαν σε συμπόσια κυρίως ανακτορικά ή σε εορταστικές εκδηλώσεις της κοινότητας και ζούσαν συνήθως στα ανάκτορα.		
ζ. Αρχικά συνέραπταν ποιήματα. Αργότερα, όμως, τα απομνημόνευαν και απήγγελλαν με ρυθμό έτοιμα καταγεγραμμένα έπη (άλλων ή δικά τους) κρατώντας ραβδί.		
η. Ταξίδευαν από τόπο σε τόπο και παρουσίαζαν τα έπη (κυρίως τα ομηρικά) στις μεγάλες γιορτές των Ελλήνων.		

14. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση.

A. Το ηρωϊκό έπος αφηγείται:

- α. κατορθώματα ηρώων.
- β. κατορθώματα θεών.
- γ. κατορθώματα ηρώων και θεών.

B. Τα έπη που αποτελούν τον Τρωικό κύκλο είναι:

- α. Τέσσερα (τα Κύπρια, η Μικράς Ιλιάς, οι Νόστοι και η Τηλεγονεία ή Τηλεγονία).
- β. Έξι (τα Κύπρια, η Αιθιοπίς, η Μικράς Ιλιάς, η Ιλίου πέρσις, οι Νόστοι και η Τηλεγονεία ή Τηλεγονία).
- γ. Τρία (τα Κύπρια, η Μικράς Ιλιάς και οι Νόστοι).

Γ. Τα ομηρικά έπη αναφέρονται:

- α. Μόνο σε μυθοποιημένα γεγονότα της Μυκηναϊκής εποχής (στον Τρωικό πόλεμο).
- β. Σε γεγονότα που αφορούν στην εποχή κατά την οποία γράφονται (Γεωμετρική).
- γ. Σε μυθοποιημένα γεγονότα της Μυκηναϊκής εποχής (Τρωικός πόλεμος), καθώς και στην εποχή κατά την οποία γράφονται (Γεωμετρική), που χαρακτηρίζεται από έργα ειρηνικά (ναυτιλία, εμπόριο κ.ά.) και από πολιτικές συγκρούσεις (αμφισβήτηση του θεσμού της βασιλείας).

Δ. Τα κυριότερα σημεία του ομηρικού ζητήματος είναι:

- α. Αν υπήρξε πραγματικά ο Όμηρος και συνέθεσε ο ίδιος της Ιλιάδα και την Οδύσσεια.
- β. Αν τα δύο έπη δημιουργήθηκαν με βάση ένα ενιαίο σχέδιο ή προήλθαν από έναν αρχικό πυρήνα και επεκτάθηκαν από άλλους ραψωδούς ή αποτελούν συμπλήρωση του αρχικού πυρήνα με άλλα μικρότερα έπη.
- γ. Όλα τα παραπάνω.

2. Ραψωδία α: στίχοι 1-25

2 διδακτικές περιόδοι

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.2., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.2., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

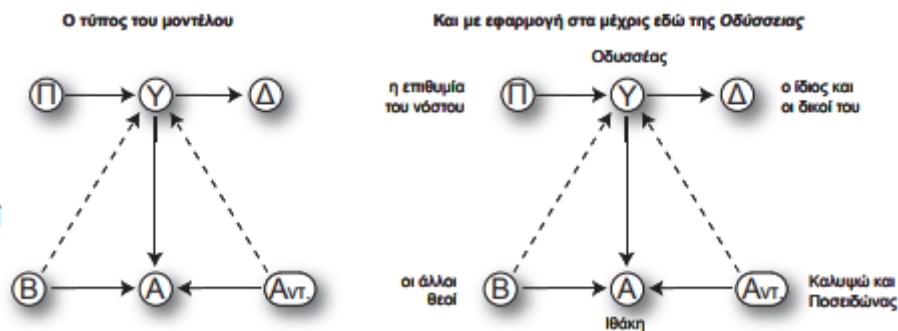
- Να επεξεργαστούν την έννοια του προοιμίου και να διακρίνουν τα δύο προοίμια της Οδύσσειας.
- Να συσχετίσουν τη σχέση του αοιδού με τη Μούσα και να εντοπίσουν το σημείο, όπου η Μούσα αρχίζει την εξιστόρηση των περιπετειών του Οδυσσέα.
- Να αναγνωρίζουν τις ομηρικές τεχνικές.
- Να αναζητήσουν πληροφορίες για τις Μούσες.
- Να αξιολογήσουν τη σχέση του Οδυσσέα με την πατρίδα του, τη γυναίκα του, τους συντρόφους του και τους θεούς.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Η διδασκαλία της Οδύσσειας μπορεί να αρχίσει με την ανάγνωση του προοιμίου στο πρωτότυπο, ώστε να γίνει εμφανής τόσο η διαφορά του από τη μετάφραση, όσο και η διατήρηση πολλών ομηρικών λέξεων μέχρι σήμερα (μπορούμε να ζητήσουμε από τους μαθητές να εντοπίσουν αυτές τις λέξεις). Κατά την ανάγνωση της μετάφρασης πρέπει να προσέξουμε τον διασκελισμό (παύση στο τέλος του στίχου, χωρίς όμως να κοπεί το νόημα, για να συνεχιστεί με έμφαση στην αρχή του επόμενου). Είναι, ακόμη, σκόπιμο να συνηθίσουν οι μαθητές (από την αρχή) να προσέχουν τα σχόλια και να εκφράζουν τυχόν απορίες για την κατανόησή τους αλλά και για την αναγνώριση των συντομογραφιών, ώστε να επιλύονται.
- Παρατηρείται ότι η εισαγωγή της Οδύσσειας κατανέμεται σε δύο προοίμια, συμπληρωματικά μεταξύ τους. Στο πρώτο μιλάει ο ποιητής και στο δεύτερο, υποτίθεται, η Μούσα. Ο ποιητής εισάγει στο θέμα του («τον άντρα», τον πρωταγωνιστή του έργου του), αμέσως μετά όμως επικαλείται τη βοήθεια της Μούσας, υποδηλώνοντας έτσι την κοινή, μάλλον, πεποίθηση της εποχής ότι το (δύσκολο) έργο του δεν οφείλεται στη δική του γνώση αλλά στη μετάδοση γνώσης θεϊκής. Και στο τέλος παρακαλεί πάλι τη θεά να πει την ιστορία του Οδυσσέα επιλέγοντας και το σημείο από το οποίο θα την αρχίσει.
- Διαπιστώνεται ότι κεντρικό θέμα της Οδύσσειας είναι ο άντρας ο πολύτροπος, όχι όμως στις δεκάχρονες περιπλανήσεις του, αλλά στον τελευταίο αγώνα του για τον νόστο (από την Ωγυγία ως την Ιθάκη) και στους αγώνες του στην Ιθάκη. Τα γεγονότα της Οδύσσειας θα αναφέρονται σε δύο χρόνους, έναν παρόντα, σύντομο χρονικά (41 μέρες στην αρχή του δέκατου χρόνου των περιπετειών του ήρωα) αλλά εκτεταμένο αφηγηματικά, και έναν παρελθόντα, εκτεταμένο χρονικά (περισσότερο από εννέα χρόνια) αλλά σχετικά σύντομο αφηγηματικά και ενταγμένο στον παρόντα χρόνο με αναδρομές στο παρελθόν. Σχηματικά οι δεκάχρονες περιπλανήσεις του Οδυσσέα κατανέμονται ως εξής:

2 χρόνια + 7 και πλέον χρόνια	+ 41 μέρες
το ποιητικό παρελθόν	το ποιητικό παρόν της Οδύσσειας

- Είναι σκόπιμο οι μαθητές να αντιληφθούν ότι για να εξελιχθεί μια ιστορία χρειάζονται δυνάμεις που βοηθούν και άλλες που αντιμάχονται τον ήρωα για να πετύχουν τον σκοπό τους. Ανάμεσα σ' αυτές ο ήρωας δοκιμάζεται και αναδεικνύεται ή συνθλίβεται. Προσφέρεται γι' αυτό το αφηγηματικό μοντέλο δράσης, όπως το διατύπωσε ο Alg. Greimas, γιατί αναδεικνύει τις διαλεκτικές σχέσεις των δρώντων μιας διήγησης. Στη θεωρία του αφηγηματικού λόγου συναντούμε τους όρους ο δρων/οι δρώντες, μοντέλο δράσης. Οι δρώντες είναι έννοια γενικότερη από τα πρόσωπα ή τους ήρωες μιας αφήγησης/μιας ιστορίας. Δρων μπορεί να είναι ένα πρόσωπο (π.χ. ο Οδυσσέας) αλλά και ένα συλλογικό πρόσωπο (π.χ. ο χορός μιας αρχαίας τραγωδίας), μια ομάδα (π.χ. οι μνηστήρες της Πηνελόπης), μια εννοιοποιημένη δύναμη (π.χ. ο έρωτας, η πατρίδα), μια ηθική ή κοινωνική ιδέα (π.χ. η δικαιοσύνη, η ελευθερία), ένα φυσικό φαινόμενο (π.χ. η τρικυμία), ένα ζώο κτλ. Για να χαρακτηριστεί κάποιος ως δρων, θα πρέπει, ως πρόσωπο ή άλλη αρχή, να ελέγχει με κάποιον τρόπο τη δράση: να υποκινεί μια αναζήτηση, να επιθυμεί ή να πράττει κάτι καθοριστικό για την πλοκή των επεισοδίων, να μετέχει στη σύγκρουση, να εναντιώνεται ή να ενισχύει μια ιδεολογία στο πρόσωπο ενός ήρωα, να επωφελείται από τα διαδραματιζόμενα κτλ., να είναι, δηλαδή, υποκείμενο μιας αφηγηματικής λειτουργίας. Οι δρώντες ανάγονται σε έξι για κάθε αφηγηματικό κείμενο (ανεξάρτητα από τον αριθμό των προσώπων της ιστορίας) και οργανώνονται σε τρία ζεύγη, δύο θετικά: Y (υποκείμενο) → A (αντικείμενο) και Π (πομπός) → Δ (δέκτης), και ένα αντιτιθέμενο: B (βοηθός) ↔ Αντ. (αντίμαχος). Οι δρώντες είναι σταθεροί σε όλα τα αφηγηματικά κείμενα (εκείνο που αλλάζει κάθε φορά είναι τα συγκεκριμένα πρόσωπα και ο τρόπος δράσης τους), συντασσόμενοι δε ιδρύουν το μοντέλο δράσης, ένα σύστημα που αναδεικνύει τη διαλεκτική σχέση τους.

Μπορεί να διαβαστεί ως εξής: μία δύναμη (Π), προσωποποιημένη ή όχι, υποκινεί κάποιον (Y) στην αναζήτηση ενός προσώπου, ενός (πολύτιμου) αντικειμένου ή μιας αξίας (A), για χάρη κάποιου (Δ). Στην αναζήτηση αυτή το Y έχει συμπαραστάτες (B) και αντίμαχους (Αντ.), όπως π.χ. ο Οδυσσέας. Ένας δρων μπορεί να καταλάβει και δύο ή περισσότερες εστίες στο ίδιο μοντέλο δράσης (π.χ. ο Οδυσσέας είναι Y και Δ μαζί) ή μπορεί να αλλάξει εστία στην εξέλιξη της δράσης (από B, π.χ., να γίνει Αντ. και αντιθέτως, όπως η Καλυψώ, που από Αντ. στον νόστο του Οδυσσέα γίνεται, τελικά, B του).

- Ενδεικτικά κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του προοιμίου της *Οδύσσειας* θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε και αποσπάσματα από το προίμιο της Θεογονίας του Ησίοδου και το προίμιο του ασσυροβαβυλωνιακού έπους του Γκιλγκαμές. Απόσπασμα από το προίμιο της Θεογονίας του Ησίοδου, ο οποίος εκπροσωπεί το διδακτικό έπος: η ακμή του τοποθετείται στις αρχές του 7ου αι. π.Χ.

*Με τις Ελικωνιάδες Μούσες ας αρχίσει το τραγούδι μας [...]
 Κάποτε εκείνες δίδαξαν τον Ησίοδο το ωραίο τραγούδι,
 την ώρα που βοσκούσε το κοπάδι του,*

στον θεϊκού Ελικώνα τις πλαγιές. [...]

(Εκλογές από τον Ησίοδο, μετάφραση - επιλεγόμενα Δ.Ν. Μαρωνίτης, εκδ. Το Ροδακίό, Αθήνα 1995)

- Απόσπασμα από το προοίμιο του ασσυροβαβυλωνιακού έπους του Γκιλγκαμές, που δημιουργήθηκε γύρω στο 2200 π.Χ. και αναφέρεται στον ομώνυμο βασιλιά της πόλης Ουρούκ της Μεσοποταμίας.

*Γι' αυτόν που όλα τ' αγνάντεψε στον κόσμο θα μιλήσω,
γι' αυτόν που κάθε τι δοκίμασε, τον κόσμο θα διδάξω.
Αυτός που όλα τα γεύτηκε και γνώση απόχτησε πολλή
χώρες πολλές ερεύνησε, [...]
σε τόπους μακρινούς ταξίδεψε [...].*

(Το έπος του Γκιλγκαμές, Εισαγωγή - Απόδοση Αύρας Ward, Αθήνα, 2001)

- Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν πρέπει να επιμείνουμε σε μια απλή παράθεση των ομοιοτήτων και των διαφορών των τριών επικών προοιμίων αλλά να εμβαθύνουμε στην ουσία τους και να αναδείξουμε τους σκοπούς που υπηρετεί το καθένα σε σχέση με το ευρύτερο επικό ποίημα του οποίου αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποια θέματα παρουσιάζονται στο προοίμιο της Μούσας; Γιατί ο ποιητής προσέθεσε το δεύτερο προοίμιο;
2. Να αναζητήσετε ομοιότητες ανάμεσα στο προοίμιο της Οδύσσειας και στο προοίμιο της Θεογονίας του Ησίοδου.
3. Σε ποιο σημείο του κειμένου εντοπίζεται η σχέση του αοιδού με τη Μούσα; Πότε αρχίζει την εξιστόρηση των περιπετειών του Οδυσσέα; Για ποιον λόγο ο ποιητής επικαλείται τη βοήθεια της Μούσας;
4. Η πρώτη λέξη της ομηρικής Οδύσσειας είναι «τον άνδρα...». Παρουσιάστε: α) για ποιον λόγο δεν κατονομάζεται ο κεντρικός ήρωας του έργου από την αρχή; β) ποιες ιδιότητες τού αποδίδονται; γ) μπορείτε να συνδέσετε τις ιδιότητες και τις αρετές του Οδυσσέα, που προβάλλονται στο προοίμιο, με κάποια ιστορική περίοδο της ελληνικής αρχαιότητας και να θεωρήσετε τον ομηρικό Οδυσσέα «χαρακτηριστικό τύπο Έλληνα»;
5. Γιατί ο ποιητής αναφέρεται στον χαμό των συντρόφων του ήδη στο πρώτο προοίμιο (στ. 9-11);
6. Πώς διαμορφώνεται ο ρόλος των θεών στην παρούσα ενότητα και πώς παρουσιάζεται η ανθρώπινη δράση σε συνάρτηση με τη θεϊκή βούληση;
7. Να αναζητήσετε τις ομηρικές τεχνικές μέσα στο κείμενο.
8. Να παρουσιάσετε και να σχολιάσετε τη σχέση του Οδυσσέα με την πατρίδα του, τη γυναίκα του, τους συντρόφους του και τους θεούς.
9. Διαθεματική δραστηριότητα: Αφού χωριστείτε σε ομάδες και αξιοποιώντας τις διαδικτυακές πύλες, να αναζητήσετε πληροφορίες για τις Μούσες.

3. Ραψωδία α: στίχοι 26-108

2 διδακτικές περιόδους

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.2., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.2., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν τη δομή του λόγου της Αθηνάς και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιεί.
- Να σημειώσουν τις έμμεσες αναφορές στον Οδυσσέα.
- Να συγκρίνουν τις δηλώσεις του Δία με τους στίχους του προοιμίου.
- Να προβάλλουν επιχειρήματα αναφορικά με τη στάση των πρωταγωνιστών.
- Να αξιολογούν τις δηλώσεις των πρωταγωνιστών.
- Να καταγράψουν τις αντιλήψεις των ανθρώπων της ομηρικής εποχής.
- Να διακρίνουν δύο βασικές αφηγηματικές τεχνικές του έπους και να αναλύσουν τη λειτουργία τους.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Στην παρούσα ενότητα κρίνεται σκόπιμο οι μαθητές να πληροφορηθούν για την εχθρότητα του Ποσειδώνα απέναντι στον Οδυσσέα, η οποία κρατά τον ήρωα μακριά από την πατρίδα του. Στην αρχή της ενότητας οι μαθητές ενημερώνονται για το ταξίδι του Ποσειδώνα στη χώρα των Αιθίοπων, που ανοίγει τον δρόμο για το ευνοϊκό για την τύχη του Οδυσσέα συμβούλιο των θεών που ακολουθεί. Είναι σημαντικό να τονίσουμε στους μαθητές την ύπαρξη του αντιθετικού συνδέσμου «όμως» στον πρώτο στίχο (πρωτότυπο κείμενο: αλλά), ο οποίος προετοιμάζει για την ευνοϊκή τροπή στην υπόθεση του πολύπαθου Οδυσσέα.
- Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας είναι σκόπιμο να τονίσουμε τους στίχους 36-39, στους οποίους προβάλλεται η βασική ηθική αρχή του έπους της Οδύσειας, η ευθύνη δηλαδή του ανθρώπου για τις πράξεις του. Ο Δίας επισημαίνει τη λανθασμένη αντίληψη των θνητών ότι για τις συμφορές τους ευθύνονται μόνο οι θεοί και τονίζει ότι οι συμφορές των ανθρώπων οφείλονται και στα δικά τους σφάλματα («κι από φταίξιμο δικό τους, πάσχουν και βασανίζονται»). Προσθέτει, μάλιστα, ότι εξαιτίας των εσφαλμένων πράξεων τους, βασανίζονται και ταλαιπωρούνται περισσότερο απ' ό,τι ορίζει η μοίρα τους. Στη συνέχεια, ο Δίας (στ. 40-51) επαληθεύει την άποψή του με το παράδειγμα του Αίγισθου, που παραβίασε τη μοίρα που του είχε οριστεί, καθώς διεκδίκησε τη νόμιμη σύζυγο του βασιλιά Αγαμέμνονα και δολοφόνησε τον ίδιο. Γνώριζε τις καταστροφικές συνέπειες των πράξεών του, αφού οι ίδιοι οι θεοί τον είχαν προειδοποιήσει. Επομένως, η επιλογή, άρα και η ευθύνη για το άσχημο τέλος του (δολοφονήθηκε από τον Ορέστη, τον γιο του Αγαμέμνονα) ανήκει αποκλειστικά στον ίδιο.
- Η σκηνή του συμβουλίου των θεών δίνει την ευκαιρία στον διδάσκοντα να εξετάσει με τους μαθητές βασικές αφηγηματικές τεχνικές του έπους, όπως η τριτοπρόσωπη/αντικειμενική και η πρωτοπρόσωπη/διαλογική/δραματική και η λειτουργία τους. Στο σημείο αυτό οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν τη διαφορά ανάμεσα στις δύο αυτές τεχνικές, συμπεραίνοντας ότι η τριτοπρόσωπη αφήγηση παρουσιάζει τα γεγονότα πιο άτονα, ενώ η

πρωτοπρόσωπη, με τον ευθύ και άμεσο λόγο της, ζωντανεύει τα πρόσωπα και δραματοποιεί την αφήγηση, φέρνοντας στο προσκήνιο τους διαλεγόμενους.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποια πρόσωπα πήραν μέρος στο συμβούλιο των θεών και σε ποιους αναφέρθηκαν;
2. Ποια είναι η δομή του πρώτου λόγου της Αθηνάς (στ. 53-72) στο συμβούλιο των θεών και ποια τα «μέσα πειθούς» που χρησιμοποιεί;
3. Ο Οδυσσέας, αν και είναι απών, ηθογραφείται στην παρούσα ενότητα μέσα από τους λόγους του Δία και της Αθηνάς. Να σημειώσετε τις έμμεσες αναφορές στον Οδυσσέα (από τα λόγια του Δία και της Αθηνάς).
4. Να συγκρίνετε τη δήλωση του Δία με τους στίχους 1-9 του κυρίως προοιμίου («Γιατί εκείνοι χάθηκαν... του γυρισμού τη μέρα»).
5. Να σχολιάσετε την ηθική αρχή που προβάλλεται στη δήλωση του Δία στους στίχους 36-39.
6. Αφού χωριστείτε σε τρεις ομάδες, να μελετήσετε τη θέση του Δία για την ευθύνη του ανθρώπου σε σχέση με τη μοίρα του (στ. 36-39), το παράδειγμα του Αίγισθου (στ. 40-51) και το σχόλιο της Αθηνάς (στ. 54-55) και στη συνέχεια να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα:
 - (α) Ποια αντίληψη φαίνεται να έχουν οι άνθρωποι της ομηρικής εποχής για τις συμφορές που τους βρίσκουν και τι δηλώνει ο Δίας σχετικά με αυτό το θέμα;
 - (β) Πού φαίνεται ότι ο ομηρικός άνθρωπος αποφασίζει ελεύθερα και φαίνεται να έχει την ευθύνη των πράξεών του;
 - (γ) Ποιον υπονοεί η Αθηνά, όταν λέει «να έχει την ίδια τύχη». Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

4. Ραψωδία α: στίχοι 109-173 Περίληπτική αναδιήγηση στίχων 174-497

2 διδακτικές περιόδους
Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι στίχων 109-173

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να προσδιορίσουν τη σημασία του σχεδίου της Αθηνάς και να διαπιστώσουν την προτεραιότητα που δίνεται σ' αυτό.
- Να συζητήσουν για τη μεταμόρφωση της θεάς σε Μέντη (ενανθρώπιση) και τους λόγους που εξυπηρετεί αυτό.
- Να εντοπίσουν την εθιμοτυπία της φιλοξενίας και άλλα πολιτισμικά στοιχεία της ομηρικής εποχής.
- Να αποτιμήσουν την ποιητική λειτουργικότητα της παρουσίας των κονταριών του Οδυσσέα στην κονταροθήκη του παλατιού.
- Να σκιαγραφήσουν το ήθος του Τηλέμαχου και των μνηστήρων.
- Να συσχετίσουν τα στάδια φιλοξενίας κατά την ομηρική εποχή σε σχέση με τη φιλοξενία στις μέρες μας.

Διδακτικές Επισημάνσεις στίχων 109-173

- Η συγκεκριμένη ενότητα ενδείκνυται για την αξιοποίηση στοιχείων αναφορικά με την εθιμοτυπία της φιλοξενίας. Πιο συγκεκριμένα, για:
- τη διαχρονικότητα της χειραψίας κατά την υποδοχή του επισκέπτη,
 - το απαραίτητο πλύσιμο των χεριών,
 - την έμφαση στις περιποιήσεις και στις λεπτομέρειες της προετοιμασίας του γεύματος, και
 - τη διαδικασία υποδοχής και φιλοξενίας του επισκέπτη.

Τα στοιχεία αυτά επαναλαμβάνονται στην Οδύσσεια, γι' αυτό και χαρακτηρίζεται τυπική, πράγμα που μπορούν να αντιληφθούν οι μαθητές με την ανάγνωση των σχετικών «παράλληλων κειμένων».

- Ενδεικτικά στην παρούσα ενότητα θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε και παράλληλα κείμενα:

α. Ο Τηλέμαχος και ο Μέντορας φτάνουν στην παραλία της Πύλου, όπου ο Νέστορας προσέφερε θυσία στον Ποσειδώνα (ραψ. γ 34-78/<31-70>)

*Έφτασαν στον Πυλίων τη σύναξη, πλησίασαν τους θρόνους
35 όπου ήταν καθισμένος με τους γιους του ο Νέστορας· γύρω του
οι εταίροι ετοίμαζαν το γεύμα, έψηναν κρέατα, άλλα τα σούβλιζαν.*

*Μόλις είδαν τους ξένους, έτρεξαν όλοι προς το μέρος τους,
τους έτειναν το χέρι για το καλωσόρισμα, τους προσκαλούσαν*

να καθίσουν.

40 Πρώτος ο γιος του Νέστορα Πεισίστρατος, που βρέθηκε κοντύτερα,
τους έσφιξε το χέρι, και των δυο, τους πήγε στο τραπέζι,
τους κάθισε στην αμμουδιά της θάλασσας πάνω σε μαλακές προβιές,
43-44 ανάμεσα στον αδελφό του Θρασυμήδη / και στον καλό πατέρα του.

45 Τους πρόσφερε κομμάτι από τα σπλάχνα, τους κέρασε κρασί
με τη μαλαματένια **κούπα** [...].

75 Όταν εκόρεσαν τον πόθο τους για το φαΐ, για το πιοτό,
τον λόγο πήρε μεταξύ τους πρώτος ο [...] Νέστωρ:

«Είναι νομίζω η καλύτερη στιγμή τώρα να τους ρωτήσουμε,
που χάρηκαν το φαγητό οι ξένοι, να μάθουμε ποιοι τέλος πάντων είναι. [...]»

[Προς το τέλος της επίσκεψης ο Τηλέμαχος δέχεται λουτρό, γ <464-5>]

β. Ο Τηλέμαχος, συνοδευόμενος από τον Πεισίστρατο, τον γιο του Νέστορα, φτάνουν στο παλάτι του Μενέλαου στη Σπάρτη (δ 23/<20> κ.ε.)

Αυτοί, δυο ξένοι, στο πρόθυρο του παλατιού σταματημένοι με τ' άλογά τους,
γενναίος ο Τηλέμαχος, λαμπρός ο γιος του Νέστορα.

25 Πρόλαβε όμως και τους είδε ο Ετεωνέας,
ακόλουθος του τιμημένου Μενέλαου με κύρος,
που τρέχοντας επέρασε τις κάμαρες του παλατιού για να τους αναγγείλει
στον βασιλέα, ποιμένα του λαού του.

Στάθηκε πλάι του, του μίλησε, και πέταξαν τα λόγια του σαν τα πουλιά:

30 «Κάποιοι, δυο ξένοι, αρχοντικέ Μενέλαε [...].

32 Και τώρα πες μου, να τους ξεπεζέψουμε τα γρήγορα άλογα,
ή να τους ξαποστείλουμε να παν αλλού, αν άλλος ήθελε να τους φιλέψει.»

Αλλά ο ξανθός Μενέλαος τον αποπήρε με βαριά αγανάκτηση:

35 «Ετεωνέα, του Βοήθου γιε, δεν ήσουν άλλοτε τόσο μωρός
στο παρελθόν· μα να που τώρα ανόητα μιλάς, σαν άμυαλο παιδί. [...]

39 [...] Λύσε λοιπόν

40-41 των ξένων τ' άλογα και πέρασέ τους μέσα να χαρούν / το φαγοπότι μας.» [...]

48 Όταν τους πέρασαν στο θείο παλάτι, έμειναν έκθαμβοι [...].

52 Κι αφού τη χάρηκαν τα μάτια τους την τόσην ομορφιά,
επήγαν στους γυαλιστερούς λουτήρες να λουστούν. [...]

56 ύστερα τους οδήγησαν σε θρόνους, να καθίσουν
πλάι στον Μενέλαο, τον γιο του Ατρέα.

Αμέσως μια θεραπαινίδα, κρατώντας πάγκαλο χρυσό κανάτι,
από ψηλά τούς έχυνε νερό σ' ένα λεβέτι ασημωμένο,

60 τα χέρια τους να νίψουν· μετά τους έστρωσε καλόζυστο τραπέζι.

Όπου η σεμνή κελάρισα τους έφερε μπροστά
φαγώσιμα πολλά, θέλοντας να τους ευχαριστήσει.

Και να κι ο τραπεζάρχης, ανεμίζοντας πινάκια με κρέατα κάθε λογής,
τα πρόσφερε, κι έβαλε πλάι τους μαλαματένιες κούπες.

65 Τότε ο ξανθός Μενέλαος τους δεξιώθηκε μ' αυτά τα λόγια:

«Πιάστε ψωμί για καλωσόρισμα· κι όταν γευτείτε και χορτάσετε
το δείπνο, τότε θα σας ρωτήσουμε τους δυο

να πείτε ποιων ανθρώπων είσαστε οι βλαστοί· [...]»

[Ο Μενέλαος όμως δεν θα προλάβει να τους ρωτήσει, καθώς η Ελένη θα αναγνωρίσει τον Τηλέμαχο από την ομοιότητα που έχει με τον πατέρα του· έτσι, τον ρωτάει μόνο:]

347 «Γενναίε Τηλέμαχε, ποια ανάγκη σ' έφερε στα μέρη μας [...]; [...]»
[Πριν φύγει από τη Σπάρτη ο Τηλέμαχος, στη ραψωδία ο <75> κ.ε., δέχεται πολύτιμα δώρα
από τον Μενέλαο και την Ελένη.]

γ. [Τραγούδι της ξενιτιάς]

- Καρδιά, με δεκαοχτώ κλειδιά τι στέκεις κλειδωμένη;
Για δε γελάς, για δε γλεντάς, για δε χαροκοπιέσαι; (= γιατί δεν διασκεδάζεις;)
- Τι να σας πω, τι να σας πω, τι να σας κουβεντιάσω;
Τα χέρια που με κλείδωσαν είν' μακριά στα ξένα.

(Γ. Ιωάννου, Τα δημοτικά μας τραγούδια, Αθήνα 1966)

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποια είναι η σημασία του σχεδίου της Αθηνάς;
2. Να σχολιάσετε τη μεταμόρφωση της θεάς σε Μέντη. Για ποιους λόγους η Αθηνά πήρε τη μορφή του Μέντη;
3. Να παρουσιάσετε το τυπικό σχήμα της ομηρικής φιλοξενίας.
4. Γιατί στους στ. 109-114 ο Όμηρος παρουσιάζει τη θεά Αθηνά να προετοιμάζεται σαν να πρόκειται να πάει σε μάχη; Η πολεμική εξάρτηση της θεάς δεν είναι ασύμβατη με τον μετέπειτα ρόλο της;
5. Πώς παρουσιάζεται η Αθηνά στον Τηλέμαχο; Τι εξυπηρετεί αυτή η μεταμόρφωσή της;
6. Πώς παρουσιάζονται οι μνηστήρες στους στ. 119-125; Ποια ποιητική λειτουργικότητα ενέχει η παρουσία των κονταριών του Οδυσσέα στην κονταροθήκη του παλατιού;
7. Να υπογραμμίσετε στο κείμενο τα στοιχεία του υλικού πολιτισμού.
8. Να γίνει ηθογράφηση των προσώπων: Τηλέμαχος, μνηστήρες.
9. Τι γνωρίζετε για τον όρο περιγραφική αφήγηση και ποιος είναι ο χαρακτήρας της ομηρικής περιγραφής.
10. Πώς τελειώνει η πρώτη μέρα της Οδύσσειας;
11. Διαθεματική δραστηριότητα: Να συσχετίσετε τα στάδια φιλοξενίας κατά την ομηρική εποχή σε σχέση με την φιλοξενία στις μέρες μας (να εργαστείτε ατομικά ή ομαδικά).

Τα κύρια γεγονότα των στίχων 174-497

I. Η σκηνή του διαλόγου (στ. 174-353)

1. Ο Τηλέμαχος εξηγεί την κατάσταση που επικρατεί στο παλάτι και ζητά πληροφορίες για την ταυτότητα του ξένου. Η Αθηνά εκφράζει αισιόδοξη στάση (στ. 174-231)
2. Ο Τηλέμαχος εκφράζει την απαισιοδοξία του και η Αθηνά αρνείται να δεχθεί τις απαισιόδοξες σκέψεις του (στ. 236-255)
3. Ο Τηλέμαχος εκθέτει τα προβλήματα στον ξένο και η Αθηνά τον συμβουλεύει (στ. 256-339)
4. Ο Τηλέμαχος προτείνει λουτρό και δώρο στον ξένο (στ. 340-353)

II. Η σκηνή της αποχώρησης της Αθηνάς (στ. 354-360)

III. Εμφάνιση της Πηνελόπης (στ. 361-406)

IV. «Διάγγελμα» Τηλεμάχου στους μνηστήρες (στ. 407-472)

V. Αποχώρηση και ταραγμένος ύπνος του Τηλέμαχου (στ. 473-497)

5. Ραψωδία α: Συνολική αποτίμηση

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Δ.2., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να αποτιμήσουν το προοίμιο ως προς το ρόλο του και τις πληροφορίες που αντλούν από αυτό.
- Να αλλάξουν τη χρονική σειρά των γεγονότων από *in medias res* σε γραμμική αφήγηση.
- Να αποτιμήσουν τον ρόλο των θεών στη ζωή του ομηρικού ήρωα βάσει της ραψωδίας α.
- Να προσδιορίσουν τη θέση της μοίρας στη ζωή του ανθρώπου στο διηγεκές του χρόνου (σύνδεση με λαϊκές δεισιδαιμονίες).
- Να εξετάσουν διερευνητικά την αξία της υστεροφημίας ως ομηρικό και μη ιδεώδες (διασύνδεση με αρχαία ιστορία-Σπάρτη αλλά και νεότερη Ιστορία- Έλληνες Ήρωες της Επανάστασης κ.α.).
- Να συνθέσουν σύντομες ομαδικές εργασίες για θέματα όπως: η ύβρις στο σχήμα άτη-ύβρις- νέμεσις-τίσις.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Με την ολοκλήρωση της ραψωδίας α οφείλουμε να προσέξουμε οι μαθητές να αντιληφθούν ότι στη ραψωδία α θεμελιώνονται όλα σχεδόν τα θέματα που αναπτύσσονται στη συνέχεια (ο νόστος του Οδυσσέα και η αναζήτησή του, η αδιέξοδη κατάσταση της Ιθάκης, η έκβαση ορισμένων θεμάτων κ.λπ.), το πολιτισμικό επίπεδο της εποχής σε γενικές γραμμές (υλικό- κοινωνικό- πολιτικό-ηθικό), καθώς και βασικά στοιχεία μορφής του έπους.
- Μπορούμε να συζητήσουμε με τους μαθητές τον τρόπο με τον οποίο εργάζονται, συλλέγοντας στοιχεία για μακροπρόθεσμες εργασίες που ανέλαβαν και για τις δυσκολίες που τυχόν συναντούν, ανταλλάσσουν μεταξύ τους απόψεις και μπορούμε να διευκολύνουμε την εργασία τους.
- Τέλος, μπορεί να γίνει δραματοποίηση του διαλόγου Αθηνάς-Τηλέμαχου ή, αν δεν υπάρχει τέτοια δυνατότητα, με ανάγνωση/απαγγελία αποσπασμάτων (δική τους ή μαγνητοφωνημένα) από την τελευταία κυρίως ενότητα που δείχνει την αλλαγή του Τηλέμαχου.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να αποτιμήσετε το προοίμιο ως προς τον ρόλο του και τις πληροφορίες που αντλούμε από αυτό.
2. Να προσδιορίσετε το ήθος του Τηλεμάχου και της Πηνελόπης από τη συμπεριφορά τους στη ραψωδία α.
3. Να αλλάξετε τη χρονική σειρά των γεγονότων από *in medias res* σε γραμμική αφήγηση.
4. Να αποτιμήσετε τον ρόλο των θεών στη ζωή του ομηρικού ήρωα βάσει της ραψωδίας α.
5. Να προσδιορίσετε τη θέση της μοίρας στη ζωή του ανθρώπου στο διηγεκές του χρόνου.

6. Να προσεγγίσετε διερευνητικά την αξία της υστεροφημίας ως ομηρικό και μη ιδεώδες.
7. Να συνθέσετε σύντομες ομαδικές εργασίες για θέματα όπως: η ύβρις στο σχήμα άτη-ύβρις-νέμεσις-τίσις.
8. Να εξετάσετε ποιος αφηγηματικός τρόπος είναι εκτενέστερος στη ραψωδία α: η περιγραφική αφήγηση (όπου μιλάει ο αφηγητής) ή η δραματική (όπου μιλούν οι ήρωες); Τι πετυχαίνει με την επιλογή του αυτή ο ποιητής;

6. Ραψωδίες β, γ, δ: περιληπτική αναδιήγηση

1 διδακτική περίοδος Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι.2., Β.Π.3.

Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν τις περιληπτικές αναδιηγήσεις των ραψωδιών β, γ και δ που συμπεριλαμβάνονται στο σχολικό τους εγχειρίδιο και να διαμορφώσουν ένα διάγραμμα πλοκής των συγκεκριμένων ενοτήτων. Επίσης, μπορούν να αναζητήσουν εικόνες στο διαδίκτυο που να περικλείουν τα βασικά νοήματα των τριών ραψωδιών προκειμένου να διαμορφώσουν ένα πολυτροπικό διάγραμμα της πλοκής τους.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας β

- I. Ο Τηλέμαχος συγκαλεί συνέλευση των Ιθακησίων και τους ενημερώνει για τη στάση των μνηστήρων. Οι Ιθακήσιοι αισθάνονται αγανάκτηση, αλλά μένουν σιωπηλοί.
- II. Ο Αντίνοος παίρνει τον λόγο και κατηγορεί την Πηνελόπη.
- III. Ο Τηλέμαχος ζητά από τους μνηστήρες να φύγουν από το παλάτι, επικαλούμενος τους θεούς.
- IV. Ο Δίας στέλνει δύο αετούς, για να εκδηλώσει τη συμπάρασταση του στον Τηλέμαχο.
- V. Ο Τηλέμαχος ζητά καράβι για το ταξίδι του στην Πύλο και στη Σπάρτη, σκοπός του οποίου είναι η συγκέντρωση πληροφοριών για τον πατέρα του.
- VI. Οι μνηστήρες επιστρέφουν στο παλάτι και ο Τηλέμαχος, στο ακρογιάλι, κάνει δέηση στη θεά Αθηνά, η οποία με τη μορφή του Μέντορα τον εμψυχώνει και δεσμεύεται να τον βοηθήσει.
- VII. Ο Τηλέμαχος επιστρέφει στο παλάτι και η Ευρύκλεια αναλαμβάνει τις ετοιμασίες του ταξιδιού του.
- VIII. Η Αθηνά ετοιμάζει το καράβι και με τη μορφή του Μέντορα συνοδεύει τον Τηλέμαχο στο ταξίδι του.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας γ

- I. Ο Τηλέμαχος και η Αθηνά-Μέντορας φτάνουν στην Πύλο το επόμενο πρωί και φιλοξενοούνται από τον Νέστορα.
- II. Ο Νέστορας:
 - εξιστορεί όσα γνωρίζει για τους ήρωες που χάθηκαν στον πόλεμο και μιλάει με επαινετικά λόγια για τον Οδυσσέα,
 - αναφέρεται στην οργή της Αθηνάς και στα προβλήματα που προκάλεσε,
 - περιγράφει συνοπτικά την επιστροφή των άλλων πολεμιστών στην πατρίδα τους και λεπτομερώς τον τραγικό γυρισμό του Αγαμέμνονα και τις περιπέτειες του Μενέλαου,
 - αναφέρεται στο ταξίδι που έκανε με τον Οδυσσέα μέχρι την Τένεδο,
 - προτρέπει τον Τηλέμαχο να πάει στη Σπάρτη, καθότι ο Μενέλαος ίσως έχει περισσότερες πληροφορίες για τον πατέρα του.

III. Ο Τηλέμαχος διανυκτερεύει στην Πύλο και το επόμενο πρωί κατευθύνεται για τη Σπάρτη, συνοδευόμενος από τον Πεισίστρατο, τον γιο του Νέστορα.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας δ

I. Ο Τηλέμαχος και ο Πεισίστρατος φτάνουν στη Σπάρτη και θαμπώνονται από τη μεγαλοπρέπεια του παλατιού του Μενελάου.

II. Ο Μενέλαος αναφέρεται στον επτάχρονο νόστο του, κατά τον οποίο συγκέντρωσε πολλά πλούτη, τα οποία δεν μπορεί να απολαύσει από τον πόνο για τον θάνατο του αδερφού του, Αγαμέμνονα, τον θάνατο πολλών ηρώων στην Τροία και την εξαφάνιση του Οδυσσέα. Ο Τηλέμαχος δακρύζει.

III. Εμφανίζεται η Ελένη, η οποία αναφέρεται σε ένα κατόρθωμα του Οδυσσέα, όταν μεταμφιέστηκε σε ζητιάνος και εισέβαλε ως κατάσκοπος στην Τροία, σκοτώνοντας πολλούς Τρώες.

IV. Την επόμενη μέρα ο Τηλέμαχος ρωτάει τον Μενέλαο αν γνωρίζει πληροφορίες για τον πατέρα του.

V. Ο Μενέλαος αναφέρεται στον εικοσαήμερο αποκλεισμό του στην Αίγυπτο και τη συνάντησή του με τον Πρωτέα, ο οποίος τον ενημέρωσε ότι ο Οδυσσέας βρισκόταν στο νησί της Καλυψώς χωρίς τη θέλησή του.

VI. Ο Τηλέμαχος βιάζεται να επιστρέψει στην Ιθάκη, όπου οι μνηστήρες ενημερώνονται για το ταξίδι του και του στήνουν ενέδρα για να τον σκοτώσουν.

Διδακτικοί Στόχοι

- Να επισημάνουν το περιεχόμενο των ραψωδιών β, γ, δ.
- Να συσχετίσουν το δεύτερο μέρος του σχεδίου της Αθηνάς με τις δραστηριότητες του Τηλέμαχου στις ραψωδίες β, γ, δ.
- Να αναφέρουν τον λειτουργικό ρόλο της συνέλευσης των Ιθακησίων.
- Να καταγράψουν τις πληροφορίες που πήρε ο Τηλέμαχος για τον πατέρα του από τον Νέστορα, τον Μενέλαο και την Ελένη και να τις αξιολογήσουν.
- Να προσδιορίσουν τον λειτουργικό ρόλο των ραψωδιών β, γ, δ, και της «Τηλεμάχειας», γενικότερα.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Η ανάγνωση των περιληπτικών αναδιηγήσεων δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της πλοκής του μύθου με βάση την αφηγηματική τάξη, επισημαίνοντας κρίσιμα σημεία της και να αποκτήσουν τον πρώτο προβληματισμό για την αφηγηματική ενότητα που ακολουθεί.
- Οι διδακτικές αυτές ενότητες επισημαίνουν τη διαφορετική τύχη των τρωικών ηρώων, όπως προκύπτει από τις αναδρομικές διηγήσεις του Νέστορα και του Μενέλαου, σε σχέση, κυρίως, προς την αβέβαιη ακόμη τύχη του Οδυσσέα. Ο νόστος κάποιων ηρώων είχε ήδη ματαιωθεί με τον θάνατό τους στην Τροία, ενώ κάποιων άλλων είχε γρήγορη και αίσια έκβαση. Ο περιπετειώδης όψιμος νόστος του Μενέλαου έχει αντιστοιχίες με τον νόστο του

Οδυσσέα, ενώ η τύχη του Αίαντα του Λοκρού και ο τραγικός νόστος του Αγαμέμνονα ακούγονται σαν ενδεχόμενα και για τον Οδυσσέα. Τις δύο αυτές απειλές έχει να αντιμετωπίσει η Οδύσσεια.

- Παράλληλα, κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στον λειτουργικό ρόλο των ραψωδιών β, γ, δ, και της «Τηλεμάχειας», η οποία είναι η παρακαμπτήριος γραμμή της Οδύσσειας, που στοχεύει την αναζήτηση του Οδυσσέα (και όχι μόνο από τον Τηλέμαχο), λειτουργεί επιβραδυντικά ως προς την κύρια γραμμή του έπους, τον νόστο του ήρωα, όμως πολύ ουσιαστικά τόσο για την έμμεση γνωριμία του ακροατή με τον Οδυσσέα, πριν παρουσιαστεί ο ίδιος, και με την κατάσταση που επικρατεί στην Ιθάκη κατά την απουσία του, όσο και για την άνδρωση του Τηλέμαχου. Αποσύρεται λοιπόν τώρα ο γιος από το προσκήνιο, μέχρις ότου επιστρέψει στην Ιθάκη ο πατέρας, οπότε θα ανασυρθεί έτοιμος πια να συνεργαστεί μαζί του (από τη ραψωδία π και μετά).

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Κεντρικό θέμα της β ραψωδίας είναι η αγορά των Ιθακησίων:
 - α. Προσέξτε τη σύγκληση και τη λειτουργία της στο κείμενο και διατυπώστε τα συμπεράσματά σας σχετικά με την πολιτική και πολιτειακή οργάνωση στην ομηρική Ιθάκη.
 - β. Ανακεφαλαιώστε τον ρόλο της συνέλευσης των Ιθακησίων στην εξέλιξη του μύθου.
2. Πώς συνδέεται το δεύτερο μέρος του σχεδίου της Αθηνάς με τις δραστηριότητες του Τηλέμαχου στις ραψωδίες β, γ, δ;
3. Ποιος θεωρείτε ότι είναι ο λειτουργικός ρόλος της συνέλευσης των Ιθακησίων; Ποιο είναι το αποτέλεσμα της;
4. Να καταγράψετε τις πληροφορίες που πήρε ο Τηλέμαχος για τον πατέρα του από τον Νέστορα, τον Μενέλαο και την Ελένη και στη συνέχεια, να τις αξιολογήσετε.
5. Να συγκρίνετε τα λόγια της Ελένης στους στίχους 287-293 της ραψωδίας δ με εκείνα που λέει η ίδια στο παρακάτω απόσπασμα από την Ιλιάδα (Γ 172-176), απευθυνόμενη στον πεθερό της, Πρίαμο, και να σημειώσετε τις παρατηρήσεις σας:

«Σέβας και φόβον, ω γλυκέ, σου έχω, πενθερέ μου.

Κάλλιο να είχα σκοτωθεί, παρά να φύγ', οϊμένα,
με τον υιόν σου, αφήνοντας τον θάλαμον, τους φίλους,
τες τρυφερές μου ομήλικες, την μόνην θυγατέρα.

Αλλ' έζησα. Να φθείρεται στα κλάματα η ζωή μου.»

(Μετάφραση: Ι. Πολυλάς)

1 διδακτική περίοδος

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.2., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας ε

- I. Το δεύτερο συμβούλιο των θεών (στ. 1-49)
 1. Ο λόγος της Αθηνάς (στ. 5-24)
 2. Η απάντηση του Δία (στ. 25-49)
- II. Η αποστολή του Ερμή στην Ωγυγία (στ. 50-85)
 1. Η προετοιμασία για το ταξίδι (στ. 50-59)
 2. Η άφιξη στο νησί της Καλυψώς (στ. 64-85)
- III. Η συνάντηση του Ερμή με την Καλυψώ (85-165)
 1. Η προσφορά του γέυματος στον Ερμή (στ. 86-107)
 2. Η ανακοίνωση της εντολής του Δία (στ. 108-129)
 3. Η αντίδραση της Καλυψώς (στ. 130-161)
 4. Η αποχώρηση του Ερμή (στ. 162-165)
- IV. Συνάντηση Καλυψώς-Οδυσσέα (στ. 165-211)
 1. Η ζωή του Οδυσσέα στην Ωγυγία (στ. 165-175)
 2. Ο διάλογος της Καλυψώς με τον Οδυσσέα (στ. 176-211)
- V. Το δείπνο στη σπηλιά της νεράιδας και η τελευταία προσπάθεια της Καλυψώς να κρατήσει τον Οδυσσέα κοντά της (στ. 212-251)
- VI. Η προετοιμασία και η κατασκευή της σχεδίας (στ. 252-289)
- VII. Η αναχώρηση του Οδυσσέα από την Ωγυγία. Το πρώτο μέρος του ταξιδιού (στ. 290-310)
- VIII. Η επιστροφή του Ποσειδώνα από τους Αιθίοπες (στ. 311-320)
- IX. Πρώτη φάση σύγκρουσης Οδυσσέα-Ποσειδώνα (στ. 321-345)
- X. Δεύτερη φάση σύγκρουσης Οδυσσέα-Ποσειδώνα (στ. 346-366)
- XI. Η παρέμβαση της Ινώς/Λευκοθέης (στ. 367-401)
- XII. Τρίτη φάση της σύγκρουσης Οδυσσέα-Ποσειδώνα (στ. 402-412)
- XIII. Η αποχώρηση του Ποσειδώνα (στ. 413-420)
- XIV. Η τελική φάση της τρικυμίας και η σωτηρία του Οδυσσέα (στ. 421-519)
- XV. Ο Οδυσσέας βρίσκεται πλέον στη στεριά και προβληματίζεται για τη διανυκτέρευσή του (στ. 520-552)

Διδακτικοί Στόχοι στίχων 165-248

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να σημειώσουν πώς ζούσε ο Οδυσσέας στην Ωγυγία και να αξιολογήσουν τις αντιδράσεις του στην απόφαση της Καλυψώς «να τον κατευοδώσει», στην πρότασή της να του χαρίσει αθανασία, στην κατασκευή της σχεδίας και στην αναχώρηση από το νησί.
- Να περιγράψουν την ψυχική κατάσταση του Οδυσσέα τη στιγμή της συνάντησής του με την Καλυψώ.
- Να συγκρίνουν τον τρόπο με τον οποίο ο Ερμής μετέφερε την εντολή του Δία στην Καλυψώ και τον τρόπο με τον οποίο ανακοινώνει η Καλυψώ την απόφασή της στον Οδυσσέα.
- Να εντοπίσουν και να προσεγγίσουν κριτικά το μεγάλο θέμα της «ομιλίας» στην *Οδύσσεια* (παρασυζυγική «ομιλία» που υποχωρεί μπροστά στον πόθο του ήρωα και γίνεται αρωγός στον νόστο).
- Να καταγράψουν τα επιχειρήματα των δύο συνομιλητών.
- Να σκιαγραφήσουν τα πρόσωπα της ενότητας (Καλυψώ, Οδυσσέας).
- Να δραματοποιήσουν την αποχαιρετιστήρια συνομιλία της Καλυψώς και του Οδυσσέα.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Η περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας ε δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της πλοκής του μύθου με βάση την αφηγηματική τάξη, επισημαίνοντας κρίσιμα σημεία της *Οδύσσειας*.
- Ενδεικτικά στην παρούσα ενότητα θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και το παράλληλο κείμενο του Λ. Αλεξίου (1890-1964), *Ο Οδυσσέας στην Καλυψώ* (απόσπασμα):

*Το σώμα σου ως ναός φεγγοβολάει [...].
Μα εντός μου εμένα αίμα θνητό κυλάει [...].
θέλω να φύγω. Του θανάτου η μοίρα
είναι στα κόκαλά μου ριζωμένη.
Από τον Ολύμπου με τραβάει τη θύρα
η ζωή μου η χλιοπικραμένη.
Λύσε με πια απ' το δίχτυ σου το πλάνο,
να ζήσω, να παλέψω, να πεθάνω.*

[Σπ. Κοκκίνης, *Ανθολογία Νεοελληνικής ποίησης* (1708-1984), σ. 29, εκδ. Εστία, Αθήνα 1984]

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Πώς πιστεύετε πώς ζούσε ο Οδυσσέας στην Ωγυγία; Δικαιολογείτε τις αντιδράσεις του στην απόφαση της Καλυψώς «να τον κατευοδώσει», στην πρότασή της να του χαρίσει αθανασία, στην κατασκευή της σχεδίας και στην αναχώρηση από το νησί;
2. Να περιγράψετε την ψυχική κατάσταση του Οδυσσέα τη στιγμή της συνάντησής του με την Καλυψώ.
3. Να παρακολουθήσετε και να παρουσιάσετε την κατασκευή της σχεδίας με βάση τη διαδοχική συμβολή της Καλυψώς. Γιατί κατά τη γνώμη σας εμπλέκει ο ποιητής την Καλυψώ στην κατασκευή της σχεδίας;

4. Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο ο Ερμής μετέφερε την εντολή του Δία στην Καλυψώ (στ. 109-129) και τον τρόπο με τον οποίο ανακοινώνει η Καλυψώ την απόφασή της στον Οδυσσέα.
5. Να καταγράψετε τα επιχειρήματα των δύο συνομιλητών.
6. Να ηθογραφήσετε τα πρόσωπα του αποσπάσματος: Καλυψώ, Οδυσσέας.
7. Αφού μελετήσετε μόνοι σας τους στίχους 252-310,
 - α. να παρουσιάσετε τις διαδοχικές φάσεις της κατασκευής της σχεδίας και να αξιολογήσετε τις ναυπηγικές γνώσεις του Οδυσσέα
ή
 - β. να σχεδιάσετε ή/και να κατασκευάσετε τη σχεδία του Οδυσσέα
ή
 - γ. να παρουσιάσετε στην τάξη τη σχεδία του Οδυσσέα μέσω ψηφιακής αποτύπωσης στον υπολογιστή.
8. Να δραματοποιήσετε την αποχαιρετιστήρια συνομιλία της Καλυψώς και του Οδυσσέα (στ. 223-248).

8. Ραψωδία ζ: περιληπτική αναδιήγηση και στοχευμένη ανάγνωση στίχων 139-259

1 διδακτική περίοδος

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.2., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Τα κύρια γεγονότα των στίχων 1-138

- I. Η Αθηνά παροτρύνει στο όνειρό της τη βασιλοπούλα των Φαιάκων, Ναυσικά, να πλύνει τα ρούχα στο ποτάμι.
- II. Η Ναυσικά και οι υπηρέτριές της παίζουν στο ποτάμι.

Διδακτικοί Στόχοι στίχων 139-259

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να επεξεργαστούν το περιεχόμενο της ραψωδίας ζ και να περιγράψουν τη «Φαιακίδα».
- Να διαπιστώσουν ότι οι θεϊκές επεμβάσεις λειτουργούν συχνά και ως μέσα προώθησης του μύθου.
- Να εντοπίσουν τα προβλήματα του Οδυσσέα και να αναζητήσουν τρόπους επίλυσής τους.
- Να αξιολογήσουν τη στάση της Ναυσικάς απέναντι στον ικέτη και στις ακόλουθές της και να σκιαγραφήσουν το ήθος της.
- Να εντοπίσουν και να προσεγγίσουν κριτικά το μεγάλο θέμα της «ομιλίας» στην *Οδύσσεια* (παρασυζυγική «ομιλία» που υποχωρεί μπροστά στον πόθο του ήρωα και γίνεται αρωγός στον νόστο).
- Να αναζητήσουν παραδείγματα ομηρικής παρομοίωσης μέσα στο κείμενο.
- Να παρουσιάσουν τον θεσμό της ικεσίας.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Η περιληπτική αναδιήγηση της παρούσας διδακτικής ενότητας εντάσσει τους μαθητές στην καλύτερη κατανόηση των γεγονότων της *Οδύσσειας* και αποτελεί συνδετικό νοηματικό κρίκο ανάμεσα στις ραψωδίες ε και η.
- Ειδικότερα, στην παρούσα διδακτική ενότητα προτείνεται να γίνει αντιληπτό από τους μαθητές ότι η «Φαιακίδα» αποτελεί την τελευταία περιπέτεια του Οδυσσέα, πριν από την επιστροφή του στην Ιθάκη. Το όνειρο της Ναυσικάς, ο ταλαιπωρημένος ναυαγός Οδυσσέας, το παλάτι της Σχερίας και το ήμερο φυσικό περιβάλλον με τις χαριτωμένες σκηνές των κοριτσιών ενδείκνυνται για την καλλιέργεια της αισθητικής απόλαυσης των μαθητών.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να καταγράψετε τα προβλήματα του Οδυσσέα και να σκεφτείτε με τους συμμαθητές σας τρόπους για να τα επιλύσετε.

2. Να αξιολογήσετε τη στάση της Ναυσικάς απέναντι στον ικέτη και στις ακόλουθές της και να σκιαγραφήσετε το ήθος της.
3. Να εντοπίσετε τις ομηρικές παρομοιώσεις, να προσδιορίσετε τα μέρη τους και να αποτιμήσετε το ρόλο τους στο κείμενο.
4. Να παρουσιάσετε πώς προβάλλονται οι ανθρωπιστικές αξίες στην παρούσα ενότητα.
5. Διαθεματική δραστηριότητα: Αφού χωριστείτε σε ομάδες και αξιοποιώντας τις Νέες Τεχνολογίες, να αναζητήσετε πληροφορίες για τον θεσμό της ικεσίας.

9. Ραψωδία η: περιληπτική αναδιήγηση
Ραψωδία θ, στίχοι 301-328, 396-438: περιληπτική αναδιήγηση
Ομηρικός Ύμνος *Εἰς Ἀφροδίτην*, στ. 58-65 (τευχίδιο): Ο στολισμός της
Αφροδίτης

Τα αποσπάσματα από τη Ραψωδία θ που δεν περιλαμβάνονται στο βιβλίο παρατίθενται ακολούθως.

1 διδακτική περίοδος

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Δ.2., Ε.1.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας η

- I. Άφιξη Ναυσικάς στο παλάτι, ο Οδυσσέας καλύπτεται (από την Αθηνά) με ένα σύννεφο ομίχλης και ξεκινά για την πόλη.
- II. Στην είσοδο της πόλης, η Αθηνά με τη μορφή κόρης τον πληροφορεί για τη βασιλική οικογένεια και τον οδηγεί στο παλάτι.
- III. Άφιξη Οδυσσέα στο παλάτι, όπου εντυπωσιάζεται από την αίγλη του και κατευθύνεται στο εσωτερικό του.
- IV. Συνάντηση με τη βασίλισσα Αρήτη, παράκληση για την επιστροφή του στην πατρίδα.
- V. Η Αθηνά εξαφανίζεται το σύννεφο και οι άρχοντες των Φαιάκων ξαφνιάζονται.
- VI. Ο βασιλιάς Αλκίνοος περιποιείται τον ξένο (σύμφωνα με το τυπικό της φιλοξενίας) και ζητά από τους παρευρισκόμενους να προσφέρουν τις καθιερωμένες τιμές την επόμενη ημέρα.
- VII. Η Αρήτη ρωτά πληροφορίες για την ταυτότητα του ξένου, αλλά εκείνος δεν αποκαλύπτεται.
- VIII. Ο βασιλιάς διαπιστώνει μια συγγένεια στη φρόνηση με τον ξένο και του προτείνει να γίνει γαμπρός του. Ο Οδυσσέας, χαρούμενος κοιμάται στο φιλόξενο παλάτι.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας θ

- I. Την επόμενη ημέρα ο Αλκίνοος φτάνει με τον Οδυσσέα στην αγορά των Φαιάκων, όπου ζητά να επανδρωθεί πλοίο για να τον μεταφέρουν στην πατρίδα του.
- II. Καλεί επίσημο γεύμα, στο οποίο ο αοιδός Δημόδοκος τραγουδά για τη φιλονικία Οδυσσέα – Αχιλλέα στην Τροία και ο Οδυσσέας δακρύζει κρυφά.
- III. Ο Αλκίνοος προτείνει τη διεξαγωγή αθλητικών αγώνων. Ο γιος του Αλκίνοου, Λαοδάμαντας, προσκαλεί τον Οδυσσέα στους αγώνες, αλλά εκείνος αρνείται ευγενικά. Μετά όμως από την αλαζονική συμπεριφορά του Ευρύαλου, ο οποίος τον αμφισβητεί, ο Οδυσσέας αλλάζει γνώμη, παίρνει μέρος στους αγώνες και διακρίνεται στη δισκοβολία.
- IV. Ο Αλκίνοος ζητάει από τον Δημόδοκο να τραγουδήσει, για να εκτονωθεί η ένταση που δημιουργήθηκε ανάμεσα στον Ευρύαλο και τον Οδυσσέα. Ο Δημόδοκος τραγουδά για τον παράνομο έρωτα της Αφροδίτης και του Άρη, τη σύλληψή τους από τον σύζυγο της Αφροδίτης, Ήφαιστο, και την αποχώρηση της Αφροδίτης προς την Κύπρο, όπου λούζεται και στολίζεται από τις Χάριτες.
- V. Ο Αλκίνοος προσφέρει δώρα φιλοξενίας στον ξένο.
- VI. Οι υπηρέτριες ετοιμάζουν το λουτρό στον επισκέπτη.
- VII. Ο Οδυσσέας συναντά τη Ναυσικά και την αποχαιρετά. Εκείνη του ζητά να θυμάται ότι σε εκείνη οφείλει τη σωτηρία του.
- VIII. Στο δείπνο, ο Αλκίνοος ζητά από τον ξένο να αποκαλύψει την ταυτότητά του.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να περιγράφουν συνοπτικά το περιεχόμενο των ραψωδιών η και θ.
- Να παρουσιάσουν το στολισμό της Αφροδίτης (στ. 431-434).
- Να αξιοποιήσουν ως παράλληλο κείμενο τον μεγάλο Ύμνο *Εἰς Ἀφροδίτην* (στ. 58-68).

Διδακτικές επισημάνσεις

- Η περιληπτική αναδιήγηση των συγκεκριμένων ραψωδιών δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να κατανοήσουν την εξέλιξη της πλοκής του μύθου και να συνδέσουν νοηματικά τις ραψωδίες ζ και ι.
- Συγκρίνοντας τον μεγάλο Ύμνο *Εἰς Ἀφροδίτην* (A1/Y1 [V]) με το απόσπασμα από τη ραψωδία θ της *Οδύσσειας*, αναμένεται οι μαθητές να παρατηρήσουν την ομοιότητα των στίχων, την οποία θα πρέπει να κληθούν να ερμηνεύσουν με βάση τον τρόπο σύνθεσης της αρχαϊκής επικής ποίησης και την εμφανή επίδραση των ομηρικών επών στην επική ποίηση της Κύπρου. Παρά την ουσιαστική διαφορά των δύο σκηνών στολισμού της Αφροδίτης⁹, ο στολισμός αποτελεί τυπική σκηνή της επικής ποίησης (πρβλ. τυπική σκηνή φιλοξενίας και ικεσίας στα έπη καθώς και τις τυπικές σκηνές στα παραδοσιακά κυπριακά τραγούδια, π.χ. του γάμου).
- Μια αντιπαραβολή των ομηρικών στίχων και των στίχων του μεγάλου Ομηρικού Ύμνου αναδεικνύει μεγάλες ομοιότητες: από τους 293 στίχους του Ύμνου, οι 21 εντοπίζονται αυτούσιοι ή με ελάχιστη διαφοροποίηση και στα ομηρικά έπη (Heitsch, 1965). Για αυτό τον λόγο, ο Ύμνος αυτός έχει θεωρηθεί ως ο πιο ομηρικός από τους Ύμνους στην Αφροδίτη. Ο Βοσκός (1995/2008), αναφερόμενος στον συγκεκριμένο Ύμνο στην Αφροδίτη, επισημαίνει ότι «ο ποιητής του Ύμνου έχει μπροστά του μια προομηρική πηγή ευρύτατα διαδεδομένη και εκτενή», «δέχεται έντονη την επίδραση του Ομήρου», ενώ παράλληλα, αξιοποιώντας την «πλούσια παρακαταθήκη» της προφορικής παράδοσης, «συναρμολογεί και προσαρμόζει, επινοεί και συνθέτει, τραγουδά και ενοποιεί» (1995 σ. 86 / 2008 σ. 120).
- Ο μεγάλος Ύμνος στην Αφροδίτη έχει ως θέμα τον έρωτα της Αφροδίτης και του Αγκίστη, από τον οποίο γεννιέται ο Αινείας. Ο έρωτας αυτός παρουσιάζεται ως απόφαση του Δία, έτσι ώστε η Αφροδίτη να σταματήσει να υπερηφανεύεται πως κατορθώνει να κάνει θεές/θεούς να ερωτεύονται θνητούς/θνητές, κάτι που πιθανόν αποτελεί πρωτοτυπία του ποιητή του συγκεκριμένου Ύμνου. Ο μύθος αυτός, παρόλο που πρώτη φορά παρουσιάζεται διεξοδικά, φαίνεται να είναι γνωστός τόσο στον Όμηρο όσο και στον Ησίοδο. Όπως εξηγεί ο Βοσκός, αν κρίνουμε με τους κανόνες της προφορικής ποίησης (oral poetry), «αυτό σημαίνει πως τόσο ο Όμηρος όσο και ο Ησίοδος έχουν πιθανώς υπ' όψιν τους μια σχετική πηγή αναλυτική, που δεν αποκλείεται να αποτελεί πηγή και για τον ύμνο στην Αφροδίτη, τον πιο «Ομηρικό» και τον πιο παλιό από τους ύμνους, όπως έχουν αποδείξει επάλληλες και εξαντλητικές έρευνες τα τελευταία χρόνια· μα –με τους κανόνες και πάλι της oral poetry– δεν μπορεί να αποκλειστεί και το ενδεχόμενο να λανθάνει εδώ μια μεταγενέστερη παραλλαγή παλαιότερου έργου, απ' όπου άντλησε ο Όμηρος και ο Ησίοδος» (Βοσκός 1995, σ. 84-85 / 2008, σ. 118-119).

⁹ Στη ραψωδία θ της *Οδύσσειας* ο στολισμός της Αφροδίτης λειτουργεί ως παρηγορητικός για τη θεά μετά από το επεισόδιο με τον Άρη και τον Ήφαιστο, ενώ στον μεγάλο Ύμνο ο στολισμός διενεργείται πριν από τη συνάντηση της θεάς με τον Αγκίστη.

- Για πρόσθετες σημειώσεις σχετικά με τη ραψωδία θ, βλ. στο [χρήσιμο υλικό](#) στην ιστοσελίδα του Μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Γιατί ο Οδυσσέας προσπαθεί να κρύψει τη συγκίνησή του καθώς ακούει το τραγούδι του αοιδού Δημόδοκου;
2. Ποια ποιητική σκοπιμότητα εξυπηρετεί η πρόσκληση των Φαιάκων στον Οδυσσέα να πάρει μέρος στους αγώνες;
3. Ποια θέση έχουν οι αγώνες στο σημείο αυτό του έπους;
4. Ποιο είναι το θέμα του πρώτου τραγουδιού του Δημόδοκου και ποιον αντίκτυπο είχε στους ακροατές του;
5. **Να περιγράψετε τον στολισμό της Αφροδίτης (στ. 429-434).**
6. **Αφού μελετήσετε το παράλληλο κείμενο *Εἰς Ἀφροδίτην* (στ. 58-68), να το συγκρίνετε με το εδώ μελετώμενο ομηρικό απόσπασμα.**
7. Να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τους αοιδούς, το έργο τους και την κοινωνική τους θέση, το θέμα των τραγουδιών τους, τον τρόπο εκτέλεσής τους και την απήχηση που είχαν αυτά στο ακροατήριο.
8. Διαθεματική εργασία: Αφού μελετήσετε μόνοι σας τους στίχους 102-302 και 434-461, να αναζητήσετε ομοιότητες και διαφορές στη διοργάνωση αθλητικών αγώνων από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Ραψωδία θ, στίχοι 301-328, 396-438

Το τραγούδι του Δημόδοκου για τον Ήφαιστο, την Αφροδίτη και τον Άρη

- 301 «Κάποιος ας πάει να φέρει και τη γλυκκόφωνη κιθάρα
στον Δημόδοκο· κάπου θα βρίσκεται μες στο παλάτι».
Έτσι τους μίλησε ο Αλκίνοος θεόμορφος, κι ο κήρυκας πετάχτηκε
να φέρει τη βαθουλή κιθάρα απ' το βασιλικό παλάτι.
- 305 Στο μεταξύ σηκώθηκαν επίσημοι οι εννέα κριτές,
όλοι τους διαλεχτοί του δήμου, αυτοί που ορίζουν
στους αγώνες τους κανόνες όπως πρέπει,
και τα ρυθμίζουν όλα· ίσωςαν τότε τον τόπο του χορού
κι άνοιξαν όμορφα τον κύκλο.
- 310 Στην ώρα του κατέφθασε κι ο κήρυκας με τη μελωδική κιθάρα,
τη δίνει στον Δημόδοκο, κι αυτός πήγε και στάθηκε στη μέση.
Γύρω του στήθηκαν ωραία αγόρια, που μόλις άνθιζε το χνούδι τους,
δεινοί ωστόσο χορευτές, κι αμέσως άρχισαν, τα πόδια τους
χτυπώντας, τον θείο χορό. Ο Οδυσσεάς έκθαμβος
- 315 κοιτούσε να λάμπει η μαρμαρυγή στα πόδια τους,
τον συνεπήρε αυτό το θαύμα.
Και να ο Δημόδοκος έκρουσε την κιθάρα, ένα ωραίο τραγούδι
ξεκινώντας για την αγάπη του Άρη με την καλλιστέφανη Αφροδίτη.
Το πώς κρυφά, πρώτη φορά, μέσα στο ίδιο το παλάτι του Ήφαιστου,
- 320 έσμιζαν μεταξύ τους· το πώς εκείνος, με τα πολλά του δώρα,
άσχημα ντρόπιαζε την κλίνη και το στρώμα του θεού Ηφαιστου.
Δεν άργησε όμως, κι αγγελιαφόρος φτάνει ο Ήλιος,
που του φανέρωσε το πώς τους είδε αγκαλιασμένους
στον παράνομο έρωτα.
- 325 Τότε λοιπόν το νέο ακούγοντας
που την ψυχή του δάγκωσε, ο Ήφαιστος τραβήχτηκε
στο εργαστήρι, όπου τα μέταλλα δουλεύει,
- 328 κι ο νους του μελετούσε την εκδίκησή του.
- (...) (...) [*Ο Ήφαιστος στήνει τον δόλο του, προφασίζεται πως πάει στη Λήμνο, ο Άρης και η Αφροδίτη πιάνονται στα δίχτυα του Ηφαιστου, οι θεοί (όχι οι θεές!) μαζεύονται στο κατώφλι του θαλάμου, γελάνε και συζητούν.*]
- 396 Έτσι μιλούσαν, συναλλάσσοντας τα λόγια τους,
και τότε ο Απόλλων, ο περίλαμπρος γιος του Διός, γύρισε στον Ερμή:
«Ερμή διογέννητε, ψυχοπομπέ και δωροδότη,
αλήθεια, πες μου, θα δεχόσουν, παγιδευμένος σε φριχτά δεσμά,
400 να πλάγιαζες στην ίδια κλίνη με τη χρυσή Αφροδίτη;»

- Ευθύς ανταποκρίθηκε ο Ερμής, ψυχοπομπός κι αργοφονιάς:
«Άμποτε κάτι τέτοιο να γινόταν, λαμπρέ εκηβόλε Απόλλωνα·
ας ήμουν γύρω μου δεμένος με τρεις φορές τόσα κι αμέτρητα δεσμά,
ας με θωρούσατε όλοι εσείς, θεοί, θεές·
- 405 φτάνει να πλάγιαζα με τη χρυσή Αφροδίτη.»
Η απάντηση σήκωσε γέλιο στους αθάνατους θεούς,
όμως ο Ποσειδώνας δεν γελούσε· επίμονα παρακαλούσε
τον έξοχο τεχνίτη Ήφαιστο να λύσει τα δεσμά του Άρη.
Στράφηκε τότε προς το μέρος του μιλώντας, και πέταξαν
- 410 τα λόγια του σαν τα πουλιά:
«Λύσε τον· κι εγώ το υπόσχομαι να σου πληρώσει αυτός, σύμφωνα
με τις απαιτήσεις σου, όλα τα δίκια σου, με τους αθάνατους
θεούς μπροστά.»
Ευθύς ανταποκρίθηκεν ο περιώνυμος χωλός θεός:
- 415 «Μη Ποσειδώνα, που τη γη κρατείς, μην επιμένεις στο αίτημά σου·
των τιποτένιων οι εγγυήσεις βγαίνουν κι αυτές στο τέλος τιποτένιες.
Πώς θα μπορούσα αλήθεια εγώ να σε δεσμεύσω,
μπρος στους αθάνατους θεούς, αν παρά τούτα ο Άρης,
λευτερωμένος από τα δεσμά, φύγει αφήνοντας
- 420 απλήρωτο το χρέος του;»
Κι ο κοσμοσείστης Ποσειδώνας ανταπάντησε:
«Ήφαιστε, ανίσως ο Άρης, με το χρέος απλήρωτο
φεύγοντας εξαφανιστεί, εγώ θα το πληρώσω, μόνος μου.»
Τότε τον λόγο ξαναπήρε ο περιώνυμος χωλός θεός:
- 425 «Δεν γίνεται, μήτε και πρέπει, ν' απορρίψω την υπόσχεση σου.»
Μ' αυτά τα λόγια, λύνει ο Ήφαιστος τα δίχτυα.
Κι όταν οι δυο τους βρέθηκαν λυμένοι απ' τα ακατάλυτα δεσμά τους,
πάνω πετάχτηκαν· εκείνος πήρε τον δρόμο για τη Θράκη·
στην Κύπρο φτάνει η Αφροδίτη, με το απαράμιλλο μείδιάμα,
- 430 *στην Πάφο καταφεύγοντας, όπου το τέμενος*
κι ο μυριστός βωμός της. Εκεί την έλουσαν οι Χάριτες,
την άλειψαν με λάδι αθάνατο, αυτό που βάζουν οι θεοί
κι αιώνια λάμπουν· την ντύνουν και με ρούχα εξαίσια,
πάγκαλο θέαμα και θαύμα.
- 435 Κι όπως τραγούδαγε ο φημισμένος αιιδός τούτο το ποίημα,
ο Οδυσσεάς ακούγοντας γέμιζε αγαλλίαση· όπως
κι οι άλλοι Φαίακες, θαλασσινοί περίφημοι
- 438 με τα μακριά κουπιά τους.

10. Ραψωδία θ: στίχοι 550-688
Ραψωδία ι: στίχοι 1-41, περιληπτική αναδιήγηση

2 διδακτικές περιόδους

Κύρια σημεία ραψωδίας θ στίχων 550-688 και ραψωδίας ι στίχων 1-41

I. Ο αποχαιρετιστήριος διάλογος του Οδυσσέα με τη Ναυσικά (θ, στ. 550-566)

II. Το δείπνο προς τιμήν του Οδυσσέα (θ, στ. 567-688 και ι, στ. 1-41)

1. Ο έπαινος του Δημόδοκου από τον Οδυσσέα (στ. 567-600)
2. Το τραγούδι του Δημόδοκου για τον Δούρειο Ίππο (στ. 601-627)
3. Ο θρήνος του Οδυσσέα και η παρέμβαση του Αλκίνοου (στ. 628-688)
4. Η απάντηση του Οδυσσέα (ι, στ. 1-41)

ΓΙΑ ΤΗ ΡΑΨΩΔΙΑ Θ

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να δραματοποιήσουν την αποχαιρετιστήρια συνάντηση της Ναυσικάς με τον Οδυσσέα (θ 553-566).
- Να περιγράψουν την πορεία του Οδυσσέα για την ανάκτηση του προσώπου του.
- Να παρουσιάσουν και τα αξιολογήσουν τα επιχειρήματα των Τρώων μπροστά στον Δούρειο Ίππο (θ 611-614).
- Να καταγράψουν τις γνώσεις τους για τον αιετό και την κοινωνική του θέση.
- Να αναλύσουν την ομηρική παρομοίωση των στίχων θ 630-640.
- Να αξιολογήσουν τον λειτουργικό ρόλο της επέμβασης του Αλκίνοου.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Στους στίχους 550-688 της ραψωδίας θ κρίνεται σκόπιμο ο διδάσκων να κάνει σύνδεση με τα προηγούμενα, αναφερόμενος στους άρχοντες του τόπου που προσέφεραν δώρα στον ξένο, ασφαρίζοντας τα σε πολύτιμα κασέλα, το λουτρό που του προσφέρθηκε και το επίσημο δείπνο που ακολούθησε.
- Η σκηνή του αποχαιρετισμού του Οδυσσέα και της Ναυσικάς μπορεί να συσχετιστεί με τον πίνακα του Λέιτον, που αποκαλύπτει τα συναισθήματα της κόρης. Μπορεί να συμπληρωθεί η διακριτικότητα της κόρης, που δεν κρύβει όμως την ανεκπλήρωτη επιθυμία της και την επίγνωση της αρωγής που πρόσφερε στον ικέτη της, ενώ εκείνος της εκφράζει την ειλικρινή ευγνωμοσύνη του για όσα της χρωστάει, αλλά αυτό μόνο· ο

πειρασμός της υπέροχης Ναυσικάς δεν είναι πια ικανός να τον αποπροσανατολίσει, έστω και λίγο, από τον στόχο του νόστου.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποιος είναι ο ρόλος της ραψωδίας θ;
2. Να δραματοποιήσετε την αποχαιρετιστήρια συνάντηση της Ναυσικάς με τον Οδυσσέα.
3. Να καταγράψετε την πορεία του Οδυσσέα για την ανάκτηση του προσώπου του.
4. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να παρουσιάσετε τα επιχειρήματα των Τρώων μπροστά στο Δούρειο Ίππο (θ 611-614) και στη συνέχεια να τα αξιολογήσετε.
5. Να αναζητήσετε πληροφορίες για τον αιιδό και την κοινωνική του θέση.
6. Να αναλύσετε την παρομοίωση των στίχων θ 630-640.
7. Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο λειτουργικός ρόλος της επέμβασης του Αλκίνοου;
8. Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι χρειάστηκε να καθυστερήσει τόσο πολύ η αποκάλυψη της ταυτότητας του Οδυσσέα;
9. Η Σχερία θεωρείται χώρα ουτοπική/ανύπαρκτη, εκφράζει όμως, όπως έχει υποστηριχθεί, το όραμα του ποιητή για την ανθρώπινη κοινωνία. Ποια στοιχεία μπορούν να στηρίξουν αυτή την άποψη;

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.2., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να περιγράφουν το περιεχόμενο της ραψωδίας ι.
- Να εντοπίσουν στοιχεία που δίνει ο Οδυσσεάς για τον εαυτό του και για την πατρίδα του.
- Να ηθογραφήσουν τον Οδυσσέα.
- Να συγκρίνουν την αγάπη του Οδυσσέα για την Ιθάκη (ι 22-39) με την αγάπη του Α. Κάλβου για τη Ζάκυνθο («Ο φιλόπατρις», Ανδρέας Κάλβος, 1792-1869).

Διδακτικές επισημάνσεις

- Η περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας ι αποτελεί τον πρόλογο των «Απολόγων» και δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της πλοκής του μύθου. Επιδιώκει να τους δώσει μια συνολική εικόνα των περιπετειών του Οδυσσέα σε χρονογραφική ακολουθία.
- Απαιτείται προσοχή και παρατηρητικότητα των μαθητών κατά τη σύγκριση του περιεχομένου του τραγουδιού του Δημόδοκου (Δούρειος Ίππος - άλωση της Τροίας) με την αφετηρία της αφήγησης των περιπετειών του Οδυσσέα («όταν ξεκίνησα να φύγω από την Τροία...») ώστε να κατανοήσουν ότι αυτή έρχεται ως συνέχεια στο τραγούδι του Δημόδοκου. Η διαπίστωση αυτή θα τους βοηθήσει να αντιληφθούν τη δεξιοτέτα του ποιητή στην αφηγηματική τεχνική της *Οδύσσειας*.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποιες πληροφορίες δίνει ο Οδυσσεάς για τον εαυτό του και ποιες για την πατρίδα του;
2. Να ηθογραφήσετε τον Οδυσσέα σύμφωνα με το κείμενο.
3. Να συγκρίνετε την αγάπη του Οδυσσέα για την Ιθάκη (ι 22-39) με την αγάπη του Κάλβου για τη Ζάκυνθο, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο Κάλβος έζησε πολλά χρόνια ξενιτεμένος σε χώρες ευρωπαϊκές.

«Ο φιλόπατρις» του Ανδρ. Κάλβου (1792-1869)

Ω φιλόπατρι πατρίς,
ω θαυμασία νήσος,
Ζάκυνθε· συ μου έδωκας
την πνοήν, και του Απόλλωνος
τα χρυσά δώρα! [...]

Ποτέ δεν σε ελησμόνησα,
ποτέ· – Και η τύχη μ' έρριψε

μακρά από σε· με είδε
το πέμπτον του αιώνος
εις ξένα έθνη. [...]

Χαίρε Αυσονία, χαίρε
και συ Αλβιών, χαιρέτωσαν
τα ένδοξα Παρίσια·
ωραία και μόνη η Ζάκυνθος
με κυριεύει. [...]

Μοσχοβολάει το κλίμα σου,
ω φιλάτη πατρίς μου,
και πλουτίζει το πέλαγος
από την μυρωδιαν
των χρυσών κίτρων. [...]

Ας μη μου δώση η μοίρα μου
εις ξένην γην τον τάφον·
είναι γλυκός ο θάνατος
μόνον όταν κοιμώμεθα
εις την πατρίδα.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας ι

I. Ο Οδυσσέας αφηγείται τις περιπέτειές του στους Φαίακες.

1. Πρώτος σταθμός μετά την Τροία ήταν η Θράκη, η χώρα των Κικόνων, όπου χάνονται έξι σύντροφοι από κάθε καράβι του Οδυσσέα λόγω της απερισκεψίας τους.
2. Στη χώρα των Λωτοφάγων, τρεις σύντροφοι τρώνε λωτό και ξεχνάνε την πατρίδα τους.
3. Στη χώρα των Κυκλώπων, ο Οδυσσέας τυφλώνει τον Πολύφημο και δραπετεύει με τους συντρόφους του. Εκεί, ο Οδυσσέας μιλά προσβλητικά για τον πατέρα του Πολύφημου, τον Ποσειδώνα.

11. Περιληπτική αναδιήγηση ραψωδίας κ Ραψωδία λ: στίχοι 99-249

2 διδακτικές περιόδους

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.2., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας κ

I. Μετά τη χώρα των Κυκλάπων, ο Οδυσσέας φτάνει με τους συντρόφους του στο νησί του Αιόλου, την Αιολία. Εκεί ο θεός του ανέμου τούς δωρίζει έναν ασκό που περιέχει όλους τους αντίθετους ανέμους.

II. Μετά από 9 ημέρες ταξιδιού αντικρίζουν την Ιθάκη. Εκεί οι σύντροφοι του Οδυσσέα, από περιέργεια, ανοίγουν τον ασκό και τότε ξεσπάει τρικυμία που τους οδηγεί ξανά στο νησί του Αιόλου.

III. Στη συνέχεια, ταξιδεύουν για 6 ημέρες και φτάνουν στο νησί των ανθρωποφάγων Λαιστρυγόνων, οι οποίοι καταστρέφουν τα 11 πλοία του Οδυσσέα μαζί με τα πληρώματά τους. Σώζεται μόνο το πλοίο του ήρωα, γιατί προνόησε να το δέσει έξω από το λιμάνι.

IV. Αργότερα, ο Οδυσσέας με το πλήρωμα του караβιού φτάνει στην Ασία, στην κατοικία της μάγισσας, θεάς Κίρκης. Εκεί η Κίρκη μεταμορφώνει τους συντρόφους του Οδυσσέα σε χοίρους.

V. Ο Οδυσσέας, με τη βοήθεια του Ερμή, πείθει την Κίρκη να ξαναδώσει στους συντρόφους του ανθρώπινη μορφή. Στο παλάτι της φιλοξενούνται για έναν χρόνο.

VI. Η Κίρκη τονίζει στον Οδυσσέα ότι πρέπει να κατέβει στον Άδη, όπου ο μάντης Τειρεσίας θα του υποδείξει τον δρόμο της επιστροφής στην Ιθάκη.

Διδακτικοί Στόχοι ραψωδίας λ στίχων 99-249

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να εντοπίσουν τον σκοπό των εντολών του μάντη Τειρεσία προς τον Οδυσσέα.
- Να αξιολογήσουν τις πληροφορίες που παίρνει ο Οδυσσέας από τη μητέρα του σχετικά με την κατάσταση που θα βρει στην Ιθάκη.
- Να αναλύσουν τη συναισθηματική σχέση του Οδυσσέα με τη μητέρα του, σύμφωνα με το κείμενο.
- Να διακρίνουν την τεχνική των «άστοχων ερωτημάτων» και να εξηγούν τη λειτουργία της.
- Να επισημάνουν τις ομοιότητες του Άδη στον Όμηρο με τα δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου.
- Να ζωγραφίσουν τις δύο σκηνές που συγκροτούν την παρούσα ενότητα.
- Να αναζητήσουν τις μεταφορές και τα στοιχεία προϊδεασμού του κειμένου.
- Να αναζητήσουν πληροφορίες για τη διαχρονική αγάπη και φροντίδα των γονέων για τα παιδιά τους.
- Να σημειώσουν τις αντιλήψεις των ομηρικών ανθρώπων για τον Άδη και τους νεκρούς.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Στην παρούσα ενότητα οι μαθητές επιδιώκεται να γνωρίσουν τις αντιλήψεις για την εικόνα του Άδη και την κατάσταση των νεκρών όπως περιγράφεται στη ραψωδία λ (167-182, 229-249). Η σύγκριση των αντιλήψεων αυτών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, αν και πέρασαν τόσα χρόνια από την εποχή του Ομήρου και από την εποχή που ο χριστιανισμός έγινε θρησκεία του ελληνικού λαού, εντούτοις αυτές που περιγράφονται στα δημοτικά τραγούδια είναι σχεδόν ίδιες με εκείνες της *Οδύσσειας*.
- Για να κατανοήσουν οι μαθητές καλύτερα τη σημασία της συνομιλίας του Οδυσσέα και της Αντίκλειας, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθούν και να τονιστούν ότι:
 - α) η Αντίκλεια δίνει στον Οδυσσέα χρήσιμες πληροφορίες για τη μνηστηροφονία και τον νόστο σχετικά με τον βασιλικό του θρόνο, τον γιο του, τη γυναίκα του και την πατρίδα του.
 - β) οι πληροφορίες αυτές έχουν συμπληρωματικό χαρακτήρα σε σχέση με τον χρησμό του Τειρεσσία. Η Αντίκλεια δίνει πληροφορίες αναφορικά με το τι συμβαίνει στο σπίτι του, ο Τειρεσσίας δίνει οδηγίες για το τι πρέπει να κάνει, προκειμένου να επιστρέψει επιτυχώς στην πατρίδα του.
 - γ) ο διάλογος τους είναι συναισθηματικά φορτισμένος. Από την πλευρά της μάνας: «Μόνον ο πόθος μου για σένα... / αυτά μου στέρησαν/τη γλύκα της ζωής» (λ 226-228). Από την πλευρά του Οδυσσέα: η αυθόρμητη προσπάθειά του (τρεις φορές) να αγκαλιάσει τη μητέρα του.
 - δ) στον διάλογο οι ερωτήσεις υποβάλλονται και οι απαντήσεις δίνονται με μια σειρά η οποία προδίδει τα συναισθήματα, την αμοιβαία αγάπη μάνας - γιου και τις προτεραιότητες του καθενός στον διάλογο.
- Για περαιτέρω κατανόηση της τεχνικής των άστοχων ερωτημάτων, κατά τη διάρκεια του μαθήματος ο διδάσκων μπορεί να επεξεργαστεί το απόσπασμα από τη συνομιλία του Οδυσσέα με τον Αγαμέμνονα (λ 448-61/<397-410>):

*«Ατρείδη τιμημένε, ω Αγαμέμνονα, [...]
ποια μοίρα να σε δάμασε, ποιος ανελέητος θάνατος;
Μήπως σε τσάκισε ο Ποσειδώνας στα καράβια σου,
Σ' άρπαξε θύελλα φριχτή, μ' ανέμους φοβερούς;
μήπως σε χάλασαν εχθροί επάνω στη στεριά,
που γύρευες να κόψεις βόδια, ή όμορφο κοπάδι γιδοπρόβατα;
ή πολεμώντας για μια πόλη τειχισμένη; ή για γυναίκες;»
Έτσι του μίλησα, κι εκείνος μου αποκρίθηκε με το όνομά μου:
«Βλαστάρι του Διός, γιε του Λαέρτη, πολυμήχανε Οδυσσέα,
όχι, μήτε ο Ποσειδώνας στα καράβια μου με τσάκισε,
με θύελλα φριχτή, μ' ανέμους φοβερούς,
μήτε κι εχθροί με χάλασαν κάπου σε μια στεριά·
ο Αίγισθος συντέλεσε τη μοίρα του θανάτου μου,
αυτός με σκότωσε, μαζί κι η δολερή γυναίκα μου [...]*»

*β. Από ένα δημοτικό τραγούδι της ζενιτιάς:
– Γιατί δακρύζεις, λυγερή, και βαριαναστενάζεις;
Μήνα πεινάς, μήνα διψάς, μην έχεις κακή μάνα;
– Μήτε πεινώ, μήτε διψώ, μήτε έχω κακή μάνα·
ζένε μου, κι αν εδάκρυσα κι αν βαριαναστενάζω,*

τον άντρα έχω στην ζενιτιά και λείπει δέκα χρόνους.

(Ν. Πολίτης, Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού, αρ. 84, στ. 11–5)

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποιες πληροφορίες χρήσιμες για την επιστροφή του στην Ιθάκη παίρνει ο Οδυσσέας από τον μάντη; Ποιος είναι ο σκοπός του Τειρεσία;
2. Να αξιολογήσετε τις πληροφορίες που παίρνει ο Οδυσσέας από τη μητέρα του σχετικά με την κατάσταση που θα βρει στην Ιθάκη.
3. Με ποια λόγια και ποιες ενέργειες εκδηλώνεται η συναισθηματική σχέση μάνας και γιου στην παρούσα διδακτική ενότητα;
4. Να παρουσιάσετε τα άστοχα ερωτήματα των στίχων 220-227 και στη συνέχεια να δικαιολογήσετε την παρουσία τους.
5. Να επισημάνετε τις ομοιότητες του Άδη στον Όμηρο με τα δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου.

Δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου

α. [Στον Κάτω Κόσμο]

*κόρη της μάνας δε μιλεί, μηδέ στην κόρη η μάνα,
μηδέ τα τέκνα στους γονιούς, μηδέ οι γονιοί στα τέκνα,
κι ο βασιλιάς ακόμα εκεί με όλους μας είναι ίδια.
Εκεί τα σπίτια είν' σκοτεινά, οι τοίχοι αραχνιασμένοι,
εκεί μεγάλοι και μικροί είναι ανακατεμένοι.*

(Ι. Θ. Κακριδής, Ομηρικά Θέματα, Αθήνα 1954, σ. 96)

*β. Κάτου στα Τάρταρα της γης τα κρυπαγωμένα
μοιρολογούν οι λυγερές και κλαίν' τα παλικάρια.*

*γ. Και τι παράπον' έχομ' μεις εις τον Απάνω Κόσμο,
που με τον ήλιο βλέπομε και με το φως δειπνούμε;
Στον Άδ' αέρας δε φυσά και ήλιος δεν προβαίνει·
όλα πικρά είν' στην Κάτω Γη, γιατί δεν ζημερώνει,
γιατί δεν κράζει πετεινός, δεν κελαηδεί τ' αηδόνη.*

6. Να φανταστείτε και να ζωγραφίσετε τις δύο σκηνές που συγκροτούν την παρούσα ενότητα.
7. Να βρείτε τις μεταφορές και τα στοιχεία προϊδεασμού του κειμένου.
8. Διαθεματική δραστηριότητα: Η αγάπη και η φροντίδα των γονέων για τα παιδιά τους από την ομηρική εποχή έως σήμερα.
9. Διαθεματική δραστηριότητα: Οι αντιλήψεις των αρχαίων και των σύγχρονων Ελλήνων για τον Άδη και την υπόσταση των ψυχών.

1 διδακτική περίοδος
Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ.1., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να εντοπίσουν την άποψη του νεκρού Αχιλλέα για τη ζωή και να την συσχετίσουν με το ενδιαφέρον που δείχνει για τον πατέρα και τον γιο του, που είναι ζωντανοί.
- Να υπογραμμίσουν τις μεταφορές του κειμένου.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να προηγηθούν σύντομες ανακοινώσεις των μαθητών για τον Αχιλλέα και τον Νεοπτόλεμο και να ακολουθήσει η παρουσίαση της ενότητας, όπου ο λόγος ανήκει κυρίως στον Οδυσσέα, για να απαντήσει σε ερωτήσεις της ψυχής του Αχιλλέα.
- Καλό θα είναι να γίνει αναφορά στον λειτουργικό ρόλο της «Νέκυιας», καθώς η κάθοδος στον Άδη είναι η μόνη περιπέτεια που ορίστηκε στον Οδυσσέα ως χρέος, για να του δείξει ο μάντης τον δρόμο του νόστου, δημιουργώντας τις συνθήκες που επέτρεψαν στον ποιητή να πει πολλά.
- Να μελετηθεί ως παράλληλο κείμενο το απόσπασμα Α8/Ε16 των Κυπρίων Επών (Παυσανίας 10.26.4) και να συσχετιστεί με το ομηρικό κείμενο.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ο Αχιλλέας κατανοεί διαφορετικά την αξία της ζωής για τον ίδιο που βρίσκεται στον Άδη και διαφορετικά για τον πατέρα και τον γιο του που είναι εν ζωή. Να επισημάνετε τη διαφορά και να την αξιολογήσετε.
2. Ποια αντίληψη για τη ζωή εκφράζει ο Αχιλλέας στους στ. 547-550;
3. Γιατί η στάση του Αχιλλέα χαρακτηρίζεται αντιηρωική;
4. Να υπογραμμίσετε τις μεταφορές του κειμένου.
5. Με αφορμή την προέλευση του ονόματος του Νεοπτόλεμου, όπως αυτή παρουσιάζεται στα Κύπρια Έπη, να φτιάξετε έναν κατάλογο με (τουλάχιστον δέκα) Ομιλούντα Ονόματα. Στον κατάλόγό σας να συμπεριλάβετε στοιχεία για την ιστορία του κάθε ονόματος και να εξηγήτε τη σημασία του.

13. Ραψωδία μ, ν, ξ, ο: περιληπτική αναδιήγηση

1 διδακτική περίοδος Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι.2., Β.Π.3.

Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν τις περιληπτικές αναδιηγήσεις των ραψωδιών μ, ν, ξ και ο που συμπεριλαμβάνονται στο σχολικό τους εγχειρίδιο και να διαμορφώσουν ένα διάγραμμα πλοκής των συγκεκριμένων ενοτήτων. Επίσης, μπορούν να αναζητήσουν εικόνες στο διαδίκτυο που να περικλείουν τα βασικά νοήματα των δύο ραψωδιών προκειμένου να διαμορφώσουν ένα πολυτροπικό διάγραμμα της πλοκής τους.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας μ

- I. Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του αναχωρούν από τον Άδη και επιστρέφουν στην Αία.
- II. Η Κίρκη τους δίνει πληροφορίες για τις επόμενες περιπέτειες και συμβουλές για να αντιμετωπίσουν τις Σειρήνες, τις Συμπληγάδες Πέτρες (Σκύλα και Χάρυβδη) και τα βόδια του Ήλιου στη Θρινακία.
- III. Ακολουθεί η αντιμετώπιση των Σειρήνων (βούλωμα των αυτιών των συντρόφων του και δέσιμο του ιδίου στο κατάρτι του καραβιού) και η αποφυγή των Συμπληγάδων Πετρών (αν και 6 σύντροφοί του έχασαν τη ζωή τους).
- IV. Επόμενος σταθμός η Θρινακία, όπου οι σύντροφοι του Οδυσσέα (παρά τον όρκο τους) σφάζουν τα βόδια του θεού Ήλιου, ενώ ο Οδυσσέας κοιμάται.
- V. Κατά την αναχώρησή τους από το νησί, ο Δίας στέλνει κεραυνό, ο οποίος συντρίβει το καράβι. Οι σύντροφοι του ήρωα χάνουν τη ζωή τους. Μόνο ο ίδιος σώζεται και αφού περιπλανιέται 9 ημέρες στη θάλασσα, καταλήγει ναυαγός στο νησί της νεράιδας Καλυψώς.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας ν

- I. Αφού ο Οδυσσέας ολοκληρώνει την αφήγησή του, οι Φαίακες του προσφέρουν και άλλα δώρα.
- II. Την επόμενη ημέρα, ο Οδυσσέας αναχωρεί από τη Σχερία με τη συνοδεία των Φαιάκων και καταφθάνει στην Ιθάκη, όπου τον αφήνουν να κοιμάται στο λιμάνι του Φόρκυνα.
- III. Ο Ποσειδώνας εξοργίζεται με τους Φαίακες, που βοήθησαν τον Οδυσσέα στον επαναπατρισμό του. Για να τους εκδικηθεί, πετρώνει το καράβι τους την ώρα που έμπαινε στο λιμάνι της Σχερίας. Σκοπεύει, ακόμη, να περικλείσει ολόκληρο το νησί με βουνό.
- IV. Ο Αλκίνοος, τότε, συνειδητοποιεί ότι επαληθεύεται η παλιά προφητεία, και ζητά από τους Φαίακες να σταματήσουν στο εξής το ξεπροβόδισμα των ξένων και να προσφέρουν θυσία στον θεό Ποσειδώνα.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας ξ

- I. Ο Εύμαιος φιλοξενεί στην καλύβα του τον Οδυσσέα, ο οποίος ήταν μεταμορφωμένος σε ζητιάνο από τη θεά Αθηνά. Από τη συζήτηση διαπιστώνεται:
 1. η αφοσίωση του βοσκού στον κύριό του,
 2. η πληροφόρησή του για τη μεγάλη κτηνοτροφική του περιουσία, στην οποία έχει συμβάλει και ο Εύμαιος,

3. η αγανάκτηση του χοιροβοσκού για τους μνηστήρες και η συζυγική πίστη της Πηνελόπης,
4. η πληροφόρησή του για το ταξίδι του Τηλέμαχου στη Σπάρτη και για τη φονική ενέδρα των μνηστήρων.

II. Ο Οδυσσέας, αποκαλύπτοντας την ταυτότητά του, παρουσιάζεται και πάλι ως Κρητικός.

III. Το βράδυ ετοιμάζεται πλούσιο γεύμα για τον Οδυσσέα και ο «ξένος» διηγείται άλλη μια πλαστή ιστορία στον Εύμαιο, εξασφαλίζοντας ζεστά σκεπάσματα και ύπνο κοντά στη φωτιά.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας ο

I. Την ίδια νύχτα ο Οδυσσέας κοιμάται στην καλύβα του Εύμαιου, η Αθηνά πάει στη Σπάρτη και πείθει τον Τηλέμαχο να αναχωρήσει για την Ιθάκη. Τον πληροφορεί για την ενέδρα των μνηστήρων και τον συμβουλεύει κατά την άφιξή του στο νησί να κατευθυνθεί προς το χοιροστάσιο.

II. Την επόμενη ημέρα (36^η) ο Τηλέμαχος φτάνει στις Φηρές και στη συνέχεια στην Πύλο, όπου ο γιος του Νέστορα τον αποχαιρέτησε. Εκεί συναντά τον μάντη Θεοκλύμενο και τον παίρνει μαζί του στο ταξίδι του για την Ιθάκη.

III. Το πρωί της 38^{ης} ημέρας ο Τηλέμαχος, αποφεύγοντας την ενέδρα των μνηστήρων, φτάνει στην Ιθάκη και πορεύεται προς την καλύβα του Εύμαιου εφαρμόζοντας τις οδηγίες της Αθηνάς.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να περιγράφουν το περιεχόμενο των ραψωδιών μ, ν, ξ, ο.
- Να σημειώσουν συνοπτικά τις τελευταίες περιπέτειες του Οδυσσέα, την αναχώρηση από τη Σχερία και την άφιξή του στην Ιθάκη.
- Να διακρίνουν την έννοια του εγκιβωτισμού και να αξιολογήσουν την εφαρμογή του στην *Οδύσσεια*.
- Να διακρίνουν την κατάστρωση του σχεδίου της μνηστηροφονίας.
- Να επισημάνουν τις συστάσεις της Αθηνάς προς τον Τηλέμαχο και την εφαρμογή τους (ραψωδία ο).
- Να υπογραμμίσουν την ιδιαίτερη μεταχείριση που επιφυλάσσει ο ποιητής στον Εύμαιο (ραψωδίες ξ, ο).
- Να εντοπίσουν τα σημεία που προοικονομούν ή προετοιμάζουν μελλοντικά γεγονότα (ραψωδίες ξ, ο).

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Με την περιληπτική αναδιήγηση των ραψωδιών μ, ν, ξ, ο δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της πλοκής του μύθου με βάση την αφηγηματική τάξη, επισημαίνοντας κρίσιμα σημεία της *Οδύσσειας*. Ειδικότερα γίνεται αναφορά στην εφαρμογή της οδηγίας της Κίρκης για την αντιμετώπιση των Σειρήνων, στην απειθαρχία των συντρόφων στη Θρινακία, στον ύπνο του Οδυσσέα, στον Ποσειδώνα, στον νόστο, στον Τηλέμαχο, στην αναγνώριση της Ιθάκης από τον Οδυσσέα, στην κατάστρωση

σχεδίου αντιμετώπισης των μνηστήρων, στο καλύβι του Εύμαιου, στη συνάντηση του Τηλέμαχου με τον Οδυσσέα, στις ενέργειες των μνηστήρων και της Πηνελόπης κλπ.

- Με την τεχνική του εγκιβωτισμού και την αναδιάταξη, ο ποιητής πετυχαίνει:
 - να δείξει πρώτα (με την «Τηλεμάχεια») την κατάσταση της Ιθάκης και, εμμέσως, τον Οδυσσέα μέσω θεών, συγγενών, φίλων, εχθρών, συμπολεμιστών,
 - να δραματοποιήσει τις τελευταίες μέρες του νόστου (και της αποκατάστασης του ήρωα), να αφήσει δε τον ίδιο να διηγηθεί τις περιπέτειες των προηγούμενων 10 χρόνων του, και
 - να δώσει ίσο βάρος με τον νόστο (μαζί με την «Τηλεμάχεια») στο θέμα της αποκατάστασης.
- Κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί το τυπικό της αναγνωριστικής διαδικασίας της Ιθάκης από τον Οδυσσέα – που εμπεριέχει και τον αμοιβαίο αναγνωρισμό Αθηνάς-Οδυσσέα:
 - α. προϋποτίθεται μακρόχρονη απουσία του αναγνωριστή από το αναγνωριζόμενο και απομόνωση των δύο αναγνωριστικών υποκειμένων,
 - β. το αναγνωριζόμενο καλύπτεται (παραλλάσσεται/μεταμορφώνεται): η Ιθάκη καλύπτεται με νεφέλη, η Αθηνά μεταμορφώνεται σε βοσκό, ο Οδυσσέας καλύπτει την ταυτότητά του με πλαστή ιστορία
 - γ. ακολουθεί αποκάλυψη: η Αθηνά σηκώνει τη νεφέλη από την Ιθάκη, αποκαλύπτει το θεϊκό της πρόσωπο, όπως και την πλαστοπροσωπία του Οδυσσέα,
 - δ. μεσολαβεί δοκιμασία: ο Οδυσσέας εκμαιεύει αποδείξεις, και η θεά δίνει γνωρίσματα της Ιθάκης αλλά και της ταυτότητας, της δικής της και του Οδυσσέα, καθώς του συστήνεται ως το θεολογικό του ανάλογο, και
 - ε. και ακολουθεί η αναγνώριση, που κλείνει με συναισθηματική διάχυση.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Τι γνωρίζετε για την έννοια του εγκιβωτισμού; Να αξιολογήσετε την εφαρμογή του στην Οδύσεια.
2. Να συγκρίνετε τη διαδικασία της πρώτης αναγνώρισης της Ιθάκης από τον Οδυσσέα, σε συνδυασμό με την πρώτη πλαστή ιστορία.
3. Να εντοπίσετε τα στοιχεία που προδικάζουν την κατάστρωση του σχεδίου της μνηστηροφονίας.
4. Να σημειώσετε τις συστάσεις της Αθηνάς προς τον Τηλέμαχο και την εφαρμογή τους (ραψωδία ο).
5. Να υπογραμμίσετε την ιδιαίτερη μεταχείριση που επιφυλάσσει ο ποιητής στον Εύμαιο (ραψωδίες ζ, ο).
6. Να διακρίνετε τα σημεία του κειμένου που προοικονομούν ή προετομαάζουν μελλοντικά γεγονότα (ραψωδίες ζ, ο).

14. Ραψωδία π: περιληπτική αναδιήγηση, στίχοι 185-336

2 διδακτικές περιόδους

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.1., Β.Ι.2., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας π

I. Ο Τηλέμαχος φτάνει στην καλύβα και τον υποδέχεται ο Εύμαιος. Ο Οδυσσέας-ζητιάνος παρακολουθεί τη σκηνή, χωρίς να αποκαλύψει τα συναισθήματά του.

II. Ο Εύμαιος, με εντολή του Τηλέμαχου, πάει στην Πηνελόπη, για να της αναγγείλει την άφιξη του γιου της.

III. Η Αθηνά δίνει στον Οδυσσέα την κανονική του μορφή και ακολουθεί η αναγνώριση του πατέρα από τον γιο του. Οι δυο τους ανταλλάσσουν πληροφορίες και καταστρώνουν το σχέδιο εξόντωσης των μνηστήρων.

IV. Η Πηνελόπη πληροφορείται για την άφιξη του γιου της, όπως και οι μνηστήρες, οι οποίοι απογοητευμένοι που η ενέδρα τους δεν πέτυχε, πραγματοποιούν συγκέντρωση στην αγορά, ώστε να καταστρώσουν νέο φονικό σχέδιο εναντίον του Τηλέμαχου.

V. Η Αθηνά φροντίζει να μεταμορφώσει ξανά τον Οδυσσέα, προτού επιστρέψει ο Εύμαιος το βράδυ στην καλύβα.

Διδακτικοί Στόχοι στίχων 185-336

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να εντοπίσουν τη σκηνή της αναγνώρισης του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο και να εκφράσουν τα συναισθήματα που τους δημιουργούνται.
- Να δραματοποιήσουν τη σκηνή της αναγνώρισης του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο.
- Να διακρίνουν τη συναισθηματική κλίμακα που βιώνει ο Τηλέμαχος κατά τη διαδικασία της αναγνώρισης και να τη δικαιολογήσουν.
- Να παρουσιάσουν και να αξιολογήσουν το σχέδιο αντιμετώπισης των μνηστήρων.
- Να αναζητήσουν τα στοιχεία προοικονομίας του κειμένου.
- Να αναζητήσουν πληροφορίες για το τυπικό θέμα της αναγνώρισης.
- Να συγκρίνουν τον τρόπο αναγνώρισης του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο με τον τρόπο αναγνώρισης του Ορέστη από την Ηλέκτρα.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Η περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας π δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της πλοκής του μύθου και να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση στον αναγνωρισμό του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο.
- Προτείνεται να αξιοποιηθεί διδακτικά η σκηνή της υποδοχής του Τηλεμάχου από τον Εύμαιο, εστιάζοντας στην ειλικρινή, αυθόρμητη και μεγάλη αγάπη του Εύμαιου προς τον Τηλέμαχο. Την αγάπη του Εύμαιου αποκαλύπτουν ορισμένες χαρακτηριστικές λεπτομέρειες όπως, ότι μόλις αντικρίζει τον Τηλέμαχο τα χάνει κυριολεκτικά, ότι τον αγκαλιάζει βουρκωμένος και τον φιλά στο κεφάλι, στα μάτια, στα χέρια, ότι τον προσφωνεί

με μια πολύ τρυφερή έκφραση «γλυκό μου φως». Για καλύτερη εμπέδωση, οι μαθητές μπορούν να δραματοποιήσουν τη σκηνή.

- Ο διδάσκων μπορεί, ακόμη, να αξιοποιήσει την παρομοίωση της αγάπης του Εύμαιου με εκείνη του πατέρα και τη χαρά του με τη χαρά του πατέρα που υποδέχεται το γιο του ύστερα από δέκα χρόνια. Το στοιχείο αυτό μπορεί να επιτύχει τη συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών, οι οποίοι θα βιώσουν συναισθήματα που συνδέονται με την αγάπη του γονέα με το παιδί (βιωματικότητα).
- Η υποδοχή του Τηλεμάχου από τον Εύμαιο είναι μια καλά σκηνοθετημένη σκηνή υποδοχής γιου από πατέρα στην οποία τον ρόλο του πατέρα υποδύεται ο Εύμαιος μπροστά στον πραγματικό του πατέρα, ο οποίος παρακολουθεί αμίλητος καταπιέζοντας συσσωρευμένα συναισθήματα τόσων χρόνων. Στη σκηνή αυτή δημιουργείται μια θαυμάσια κατάσταση ειρωνείας, κατάλληλη, ώστε να κατανοηθεί από τους μαθητές, και για τον λόγο αυτό προτείνεται η διδασκαλία της ειρωνείας στην ενότητα αυτή. Η διδασκαλία της μπορεί να ξεκινήσει από την ανάλυση της παρομοίωσης ή από τις προσφωνήσεις “ξένε” του Τηλεμάχου προς τον πατέρα του. Σε κάθε περίπτωση όμως πρέπει να διερευνούν οι μαθητές ποια πρόσωπα γνωρίζουν την αλήθεια και ποια την αγνοούν, για να κατανοήσουν την έννοια της ειρωνείας.
- Προτείνεται οι μαθητές να εντοπίσουν τα συναισθήματα του Οδυσσέα και του Τηλεμάχου μετά τον αναγνωρισμό, αναφερόμενοι σε χαρακτηριστικές για τον καθένα εκδηλώσεις. Στη συνέχεια μπορούν να δημιουργήσουν τη δική τους καμπύλη συναισθημάτων: από την κατάπληξη και το δέος, στη δυσπιστία και στην αμφιβολία, αλλά και γρήγορα στην πειθώ, για να κλείσει με σπαραχτική συγκίνηση. Η γρήγορη εξέλιξη αυτής της κλίμακας μπορεί να δικαιολογηθεί από τον αιφνιδιασμό στην αρχή και την αναφορά στο θαύμα έπειτα, που λειτουργεί καταλυτικά.
- Κρίνεται, επίσης, σκόπιμο οι μαθητές να κατανοήσουν ότι ο αναγνωρισμός Οδυσσέα-Τηλέμαχου υπηρετεί τη μνηστηροφονία, με το να θυμηθούν την αποδημία του Τηλέμαχου και τη σημασία της, να επισημάνουν ότι το πρώτο πρόσωπο που αναγνωρίζει ο Οδυσσέας μετά την Αθηνά είναι ο γιος του (τα δύο αυτά πρόσωπα αποδείχτηκαν οι κύριοι συμπαραστάτες του Οδυσσέα στην προετοιμασία της μνηστηροφονιάς), ότι ο Τηλέμαχος, δίνει στον Οδυσσέα πολύτιμες πληροφορίες για τους μνηστήρες και την κατάσταση που επικρατεί στο παλάτι και καταστρώνει μαζί του σχέδιο προετοιμασίας της μνηστηροφονιάς, και ότι σε αυτήν την ενότητα δόθηκε η ευκαιρία στον Οδυσσέα να επιβεβαιώσει την αγάπη και την πίστη του Εύμαιου προς αυτόν και να συγκεντρώσει χρήσιμες πληροφορίες για την κατάσταση που επικρατεί στην Ιθάκη από τη συνομιλία που είχε ο Εύμαιος με τον Τηλέμαχο και βέβαια από τη συνομιλία του με τον Τηλέμαχο μετά τον αναγνωρισμό.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να εντοπίσετε τη σκηνή της αναγνώρισης του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο, να εκφράσετε τα συναισθήματα που σας δημιουργούνται και στη συνέχεια, να την ζωγραφίσετε.
2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες (πρωταγωνιστές, σκηνοθέτες, σκηνογράφοι), να δραματοποιήσετε τη σκηνή της αναγνώρισης του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο.
3. Να καταγράψετε τη συναισθηματική φόρτιση που βιώνει ο Τηλέμαχος κατά τη διαδικασία της αναγνώρισης, να σχηματίσετε μια γραμμή που να παρουσιάζει τις ψυχολογικές του μεταπτώσεις και στη συνέχεια να τις δικαιολογήσετε.
4. Να παρουσιάσετε το σχέδιο για την αντιμετώπιση των μνηστήρων (μνηστηροφονία).

5. Να αναζητήσετε τα στοιχεία προοικονομίας που υπάρχουν στο κείμενο.
6. Να επισημάνετε τον ρόλο της Αθηνάς στη διαδικασία της αναγνώρισης του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο.
7. Να βρείτε πληροφορίες για το τυπικό θέμα της αναγνώρισης.
8. Να αναλύσετε την ομηρική παρομοίωση των στίχων 242-245.
9. Να συγκρίνετε τον τρόπο αναγνώρισης του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο με τον τρόπο αναγνώρισης του Ορέστη από την Ηλέκτρα (Αισχύλος, Χοηφόροι, στ. 216-245, μτφρ. Κ. Τοπούζης, Εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1991).

15. Ραψωδίες ρ, σ, τ, υ, φ: περιληπτική αναδιήγηση

1 διδακτική περίοδος Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι.2., Β.ΙΙ.3.

Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν τις περιληπτικές αναδιηγήσεις των ραψωδιών ρ, σ, τ, υ και φ που συμπεριλαμβάνονται στο σχολικό τους εγχειρίδιο και να διαμορφώσουν ένα διάγραμμα πλοκής των συγκεκριμένων ενοτήτων. Επίσης, μπορούν να αναζητήσουν εικόνες στο διαδίκτυο που να περικλείουν τα βασικά νοήματα των δύο ραψωδιών προκειμένου να διαμορφώσουν ένα πολυτροπικό διάγραμμα της πλοκής τους.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας ρ

I. Ο Τηλέμαχος μαζί με τον μάντη Θεοκλύμενο φτάνουν στο παλάτι και συναντούν την Πηνελόπη. Ο Τηλέμαχος την πληροφορεί ότι ο Οδυσσέας βρίσκεται στο νησί της Καλυψώς, ενώ ο Θεοκλύμενος τη βεβαιώνει ότι ο Οδυσσέας έχει φτάσει στην Ιθάκη και ετοιμάζει σχέδιο εξόντωσης των μνηστήρων.

II. Ο Οδυσσέας-ζητιάνος με τον Εύμαιο κατευθύνονται προς την πόλη. Εκεί συναντούν τον γιδοβοσκό Μελάνθιο (ο οποίος συμπεριφέρεται άσχημα στον ζητιάνο), τον Φήμιο και τον Άργο (τον πιστό σκύλο του Οδυσσέα), ο οποίος μόλις τον αναγνωρίζει πεθαίνει.

III. Ο Οδυσσέας φτάνει στο παλάτι, τον καλωσορίζει ο Τηλέμαχος και με την καθοδήγηση της Αθηνάς ζητά ελεημοσύνη από τους μνηστήρες.

IV. Ο Αντίνοος συμπεριφέρεται άσχημα στον Οδυσσέα.

V. Η Πηνελόπη, όταν μαθαίνει τα γεγονότα, καταριέται τον Αντίνοο και εκφράζει στον Εύμαιο την επιθυμία της να συναντηθεί με τον «ξένο». Ο Οδυσσέας προτείνει να αναβληθεί η συνάντηση, ώστε να απομακρυνθούν οι μνηστήρες.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας σ

I. Ο ζητιάνος Ίρος προκαλεί τον Οδυσσέα σε αγώνα πυγμαχίας, φοβούμενος ότι θίγονται τα συμφέροντά του.

II. Οι μνηστήρες βρίσκουν την πάλη ως ευκαιρία για διασκέδαση.

III. Ο Οδυσσέας νικά και δέχεται περιποίηση από τον Αμφίνομο, τον οποίο συμβουλεύει να αποχωρήσει από το παλάτι, λέγοντας του ότι ο Οδυσσέας θα φτάσει σύντομα.

IV. Η θεά Αθηνά καλλωπίζει την Πηνελόπη στον ύπνο της και εκείνη εμφανίζεται στους μνηστήρες, ανακοινώνοντάς τους ότι έφτασε η ώρα του δεύτερου γάμου της. Ο Οδυσσέας ικανοποιείται από τον έξυπνο χειρισμό της, ενώ οι μνηστήρες της προσφέρουν δώρα.

V. Ο Οδυσσέας στο παλάτι δέχεται τις προσβολές των μνηστήρων, την ειρωνεία της Μελανθώς και του Ευρύμαχου.

VI. Με παρότρυνση του Τηλέμαχου, οι μνηστήρες φεύγουν από το παλάτι, τονίζοντας ότι θα αναλάβει ο ίδιος την περιποίηση του «ξένου».

Κύρια γεγονότα ραψωδίας τ

I. Το βράδυ της 39^{ης} ημέρας Οδυσσέας και Τηλέμαχος μεταφέρουν όπλα στη μέσα κάμαρα.

II. Ο Οδυσσέας συναντά την Πηνελόπη και της αφηγείται μια ακόμη πλαστή ιστορία για την ταυτότητά του. Την πληροφορεί ότι ο άντρας της θα φτάσει στη Ιθάκη, όμως εκείνη δεν τον πιστεύει.

III. Η Πηνελόπη δείχνει συμπάθεια για τον ζητιάνο και ακολουθεί ποδόλουτρο από τη γερόντισσα τροφό, η οποία τον αναγνωρίζει, αλλά η Πηνελόπη δεν αντιλαμβάνεται τίποτα.

IV. Συνεχίζεται η συνομιλία Οδυσσέα-Πηνελόπης, η οποία τη αποκαλύπτει την πρόθεσή της να προκηρύξει αγώνα τόξου και να παντρευτεί τον νικητή.

V. Ο «ξένος» παροτρύνει την Πηνελόπη να μην αναβάλει τον αγώνα, υπογραμμίζοντας ότι ο Οδυσσέας θα είναι παρών και θα τον προλάβει.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας υ

I. Ο Οδυσσέας περνά την πρώτη νύχτα στο παλάτι, σκεπτόμενος πώς θα εξοντώσει τους μνηστήρες και πώς θα αποτρέψει την εκδίκηση των συγγενών τους. Η Αθηνά εμφανίζεται και βεβαιώνει για τη συμπαράστασή της.

II. Η Πηνελόπη ξυπνά τρομαγμένη από όνειρο που είδε με τον Οδυσσέα. Ζητά από την Άρτεμη να της πάρει τη ζωή, για να αποφύγει έναν ανεπιθύμητο γάμο.

III. Ο Οδυσσέας ακούει το κλάμα της Πηνελόπης και προσεύχεται στον Δία να του στείλει ευοίωνα σημάδια. Ο Δίας απαντά με κεραυνό.

IV. Την 40^η ημέρα του έπους αρχίζουν οι προετοιμασίες στο παλάτι για τη γιορτή του Απόλλωνα.

V. Οι μνηστήρες σχεδιάζουν για τρίτη φορά τη δολοφονία του Τηλεμάχου.

VI. Οι Ιθακήσιοι προσφέρουν εκατόμβη στον θεό Απόλλωνα, ενώ η Αθηνά στο παλάτι εξωθεί τους μνηστήρες σε προσβολές εναντίον του ξένου, ώστε να εξοργισθεί περισσότερο ο Οδυσσέας. Στη συνέχεια, προκαλεί παραφροσύνη στους μνηστήρες.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας φ

I. Η Πηνελόπη προκηρύσσει τον αγώνα με έπαθλο την ίδια. Νικητής θα αναδειχθεί αυτός που θα κατορθώσει να τεντώσει το τόξο και να περάσει το βέλος μέσα από δώδεκα πελέκια.

II. Ο Τηλέμαχος, αν και παραξενεύεται στην αρχή, στήνει τα πελέκια και δοκιμάζει πρώτος. Μετά την τρίτη του αποτυχία, αντιλαμβάνεται το νεύμα του πατέρα του και παραιτείται, δίνοντας τη σειρά του στους μνηστήρες.

III. Ακολουθεί ο μάντης Ληώδης και οι υπόλοιποι μνηστήρες, εκτός από τον Ευρύμαχο και τον Αντίνοο.

IV. Στο μεταξύ, ο Οδυσσέας αποκαλύπτει την ταυτότητά του στον Εύμαιο και στον γελαδάρη Φιλοίτιο, δίνοντάς τους συγκεκριμένες εντολές. Ο πρώτος να του δώσει το τόξο και να φροντίσει, ώστε οι υπηρέτριες να κλείσουν την πόρτα του «μεγάρου» και να παραμείνουν στον χώρο τους και ο δεύτερος να κλείσει την αυλόθυρα.

V. Ο Ευρύμαχος αποτυγχάνει και ο Αντίνοος πρότεινε να συνεχίσουν τον αγώνα την επόμενη ημέρα. Ο Οδυσσέας παρακαλεί τους μνηστήρες να του επιτρέψουν να συμμετάσχει στον αγώνα.

VI. Ο Αντίνοος προσβάλλει τον «ξένο», αλλά ο Τηλέμαχος και η Πηνελόπη τον στηρίζουν. Ο Οδυσσεύς τεντώνει με ευκολία τη χορδή και περνάει το τόξο μέσα από τις τρύπες των δώδεκα τσεκουριών. Τότε όλοι πανικοβάλλονται.

Λιδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να περιγράψουν το περιεχόμενο των ραψωδιών ρ, σ, τ, υ, φ.
- Να εντοπίσουν τη σκηνή της συνάντησης του Οδυσσεύα με τον Άργο.
- Να διαπιστώσουν ποια μέρη του σχεδίου της μνηστηροφονίας πραγματοποιούνται εδώ και πώς.
- Να συσχετίσουν τους όρους μύθος – πλοκή και να αντιληφθούν τη μεταξύ τους σχέση.
- Να σημειώσουν τους στόχους και τα αποτελέσματα της συνομιλίας Πηνελόπης-«ξένου» (ραψωδίες τ, υ).
- Να υπογραμμίσουν τα προβλήματα που κρατούν ξάγρυπνο τον Οδυσσεύα την πρώτη νύχτα στο σπίτι του.
- Να καταγράψουν την αγωνία του Οδυσσεύα και της Πηνελόπης μετά τη συνομιλία τους.
- Να διακρίνουν τη διαδικασία με την οποία το τόξο φτάνει στα χέρια του Οδυσσεύα, τον τρόπο με τον οποίο εκείνος δρα και πώς αντιδρούν οι μνηστήρες (ραψωδία φ).

Λιδακτικές Επισημάνσεις

- Με τις περιληπτικές αναδιηγήσεις των ραψωδιών ρ, σ, τ, φ δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της πλοκής του μύθου και να αντιληφθούν βασικά σημεία της *Οδύσσειας*.
- Ο διδάσκων προτείνεται να εκμαιεύσει από τους μαθητές τα μέρη του σχεδίου που εφαρμόστηκαν, όπως το ότι:
 - ο Τηλέμαχος πήγε πρώτος στο παλάτι, όπου έφτασε κι ο «ζητιάνος» με τον Εύμαιο,
 - ο «ζητιάνος» δέχτηκε προσβολές και χτυπήματα, τόσο από άπιστους δούλους, όσο κι από τους κορυφαίους μνηστήρες, κράτησε όμως την ψυχραιμία του και έκανε τις διαπιστώσεις του, και
 - ο Τηλέμαχος παρενέβαινε πού και πού χωρίς να αποκαλύπτει σε κανέναν το μυστικό τους.
- Αναφορικά με τους μνηστήρες προτείνεται να δοθεί έμφαση στην άμεση ανταπόκρισή τους στην πρόκληση της βασίλισσας, στη συμπεριφορά τους προς τον ξένο, στην υπόθεση κάποιων (μνηστήρων) πως στο πρόσωπο του «ζητιάνου» κρύβεται κάποιος θεός, με σκοπό να συνετίσουν τον Αντίνοο, χωρίς όμως αποτέλεσμα και στην περίπτωση του Αμφίνομου, που σταθμίζει δικαιότερα από τους άλλους τα πράγματα και φέρεται με ευγένεια προς τον «ξένο» και προς τον Τηλέμαχο, χωρίς όμως να διαχωρίζει τη θέση του από τους άλλους, γι' αυτό και δεν θα εξαιρεθεί από την τιμωρία.
- Κρίνεται επίσης σκόπιμο να επισημανθεί ότι ο αναγνωρισμός του Οδυσσεύα από τον Άργο είναι ένας διαφορετικός αναγνωρισμός από τους άλλους. Αρχικά, ο φιλόλογος μπορεί να

αναφερθεί στην αμεσότητά του, καθώς δεν ακολουθεί τη γνωστή τυπολογία των αναγνωρισμών σε όλες τις φάσεις της με εξαίρεση τη συναισθηματική αντίδραση. Είναι χαρακτηριστικό ότι είναι η μοναδική περίπτωση αναγνωρισμού, στον οποίο ακυρώνεται αυτομάτως η απόκρυψη της ταυτότητας του Οδυσσέα.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να σημειώσετε τη σκηνή της συνάντησης του Οδυσσέα με τον Άργο.
2. Ποια μέρη του σχεδίου της μνηστηροφονίας πραγματοποιούνται εδώ και πώς;
3. Να συσχετίσετε τους όρους μύθος – πλοκή. Ποια είναι η μεταξύ τους σχέση;
4. Ποιες προσβολές δέχεται και σε ποιες δοκιμασίες υποβάλλεται ο Οδυσσέας στις ραψωδίες π και σ; Πώς αναδεικνύεται το ήθος των μνηστήρων και του ίδιου μέσα από αυτές;
5. Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι χάριξε ο Οδυσσέας ακούγοντας την Πηνελόπη να ανακοινώνει στους μνηστήρες την απόφασή της για δεύτερο γάμο και να τους προκαλεί, εμμέσως, να της προσφέρουν δώρα;
6. «*αύριο φτάνει [...] Το έχω αποφασίσει, θα στήσω αγώνισμα με τα πελέκια...*» (στ. 617-619). Πώς ερμηνεύετε την απόφαση της Πηνελόπης να προκηρύξει αγώνα τόξου επισπεύδοντας με αυτόν τον τρόπο τον γάμο της;
7. Πώς παρουσιάζεται στη ραψωδία υ η αγωνία και η ταραχή των δύο συζύγων;
8. Ποιοι είναι οι στόχοι και τα αποτελέσματα της συνομιλίας Πηνελόπης-«ξένου» (ραψωδίες τ, υ); Πώς παρουσιάζεται το ήθος τους;
9. Για ποιους λόγους ο Οδυσσέας μένει ξάγρυπνος την πρώτη νύχτα στο σπίτι του;
10. Να καταγράψετε σε μια γραμμή την αγωνία του Οδυσσέα και της Πηνελόπης μετά τη συνομιλία τους.
11. Ποια είναι η θέση των μνηστήρων μέσα στο παλάτι στο συγκεκριμένο σημείο του κειμένου;
12. Το έργο της μνηστηροφονίας θα διεκπεραιωθεί στη μεγάλη αίθουσα του παλατιού. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, επιλέγεται ο συγκεκριμένος χώρος;
13. Με ποια διαδικασία φτάνει το τόξο στα χέρια του Οδυσσέα; Με ποιον τρόπο δρα εκείνος; Ποια είναι η αντίδραση των μνηστήρων;
14. Πώς ερμηνεύεται, κατά τη γνώμη σας, η αποχώρηση της Πηνελόπης στον στ. 389;
15. Σύμφωνα με τη ραψωδία φ, ποιοι εξυπηρέτησαν το σχέδιο του Οδυσσέα, είτε εν αγνοία είτε εν γνώσει τους, και πώς;

2 διδακτικές περιόδοι

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.1., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να προσδιορίσουν την εξέλιξη του μύθου στη ραψωδία χ και να διακρίνουν τις φάσεις της μνηστηροφονίας.
- Να αξιολογήσουν τον Οδυσσέα ως προς την εξόντωση των μνηστήρων.
- Να σκιαγραφήσουν τον Ευρύμαχο.
- Να συντάξουν το μοντέλο δράσης εντάσσοντας στις εστίες του τους βασικούς δρώντες σ' αυτό το θέμα.
- Να δραματοποιήσουν τις σκηνές της ικεσίας του Ληώδη (στ. 329-345), του Φήμιου (στ. 350-380) και του Μέδοντα (στ. 388-407).
- Να αξιολογήσουν τη στάση της Ευρύκλειας.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Η διδασκαλία οφείλει να διερευνήσει τη μνηστηροφονία, επιδιώκοντας οι μαθητές να την κατανοήσουν ως μια πράξη δικαιωμένη ηθικά. Ο φιλόλογος, επίσης, οφείλει να αναδείξει την πολεμική ανδρεία του Οδυσσέα, αλλά και την ευστροφία του.
- Προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά και τη στάση του Οδυσσέα απέναντι στους μνηστήρες, προτείνεται, λαμβάνοντας υπόψη τους, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ήθους του Οδυσσέα, όπως παρουσιάζονται στην προετοιμασία και την πραγματοποίηση της μνηστηροφονίας, να συντάξουν ένα κείμενο (150 λέξεων) με τίτλο «Ο Οδυσσέας εκδικείται...»
- Οι εικόνες της παρούσας ενότητας εντυπωσιάζουν για την καθαρότητα και τον ρεαλισμό τους. Ειδικότερα ο φιλόλογος μπορεί να δώσει έμφαση:
 - στις στιγμές που πέφτουν νεκροί ο Αντίνοος (στ. 10-19) και ο Ευρύμαχος (στ. 86-91),
 - στην «κωμική» εικόνα του Μέδοντα καθώς βγαίνει από την κρυψώνα του (385-390),
 - στο εξεταστικό βλέμμα του Οδυσσέα και στην εικόνα των πτωμάτων, που ενισχύεται με την εκπληκτική παρομοίωση των ψαριών μέσα στο δίχτυ (408-416), και
 - στο καλωσόρισμα του Οδυσσέα από τις (38) πιστές δούλες.
- Για περαιτέρω ανάλυση, μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές να χαρακτηρίσουν τον Οδυσσέα από τα λόγια του προς την Ευρύκλεια.

Η Ευρύκλεια, όταν είδε τους μνηστήρες νεκρούς, έσπρε φωνή χαράς. Ο Οδυσσέας όμως τη συγκρότησε και της είπε:

«Χάρου από μέσα σου, γερόντισσα, και βάστα, μη φωνάζεις·
δε θέλει ο θεός χαρά να δείχνουμε μπροστά σε σκοτωμένους!
Τούτους η μοίρα των αθάνατων και τ' άνομά τους έργα

τους δάμασαν, τι δε λογάριαζαν στον κόσμο απ' τους ανθρώπους
τρανό, αχαμνό — κανένα, αν λάχαινε να τους συντύχει κάποιος,
κι άσχημα τέλη τώρα απόλαψαν από τις αδικίες τους. (χ 411-416)

(Από τη μετάφραση των Ν. Καζαντζάκη -1. θ. Κακριδή)

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποια γεγονότα περιλαμβάνονται στη ραψωδία χ;
2. Να περιγράψετε το σχέδιο της μνηστηροφονίας, όπως το συνέλαβε και το εφάρμοσε ο Οδυσσέας από τη στιγμή που άρχισε ο αγώνας του τόξου μέχρι την πραγματοποίηση της μνηστηροφονίας.
3. Να σημειώσετε τις κατηγορίες που βαρύνουν τους μνηστήρες (στ. 38-43 & 52-57) και να αξιολογήσετε τη συμπεριφορά του Οδυσσέα απέναντί τους.
4. Ποιες ιδιότητες/αρετές του Οδυσσέα αναδεικνύει η σύλληψη και η εκτέλεση του σχεδίου της μνηστηροφονίας;
5. Να ηθογραφήσετε τον Ευρύμαχο.
6. Να αναλύσετε την ομηρική παρομοίωση των στίχων 411-416 και να προσδιορίσετε τη λειτουργία της.
7. Να σχεδιάσετε το μοντέλο δράσης στη ραψωδία χ.
8. Να δραματοποιήσετε τις σκηνές της ικεσίας του Ληώδη (στ. 329-345), του Φήμιου (στ. 350-380) και του Μέδοντα (στ. 388-407).
9. Πώς αντιδρά η Ευρύκλεια στη θέα των σκοτωμένων μνηστήρων; Γιατί παρεμβαίνει ο Οδυσσέας και τι την συμβουλεύει; Να αξιολογήσετε τη στάση της.

2 διδακτικές περιόδοι

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.1., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να σχολιάσουν την πρώτη συνάντηση της Πηνελόπης με τον Οδυσσέα.
- Να περιγράψουν τη στάση του Τηλέμαχου απέναντι στην Πηνελόπη.
- Να αναζητήσουν και να αναλύσουν την τεχνική της επιβράδυνσης.
- Να εκφράσουν τα συναισθήματά τους κατά τη διαδικασία που οδηγεί στην αναγνώριση του Οδυσσέα από την Πηνελόπη, διακρίνοντας παράλληλα τον τύπο του θέματος «αναγνωρισμός».
- Να συμπληρώσουν τα νέα προβλήματα του Οδυσσέα και να αξιολογήσουν τον τρόπο αντιμετώπισής τους.
- Να σχολιάσουν το ήθος της Πηνελόπης στη ραψωδία ψ, σε συνάρτηση με την όλη παρουσία της στην Οδύσσεια.
- Να δραματοποιήσουν τον διάλογο του Οδυσσέα και της Πηνελόπης.
- Να συγκρίνουν την αναγνώριση του Οδυσσέα από την Πηνελόπη με την αναγνώριση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο.
- Να απαριθμήσουν τους σταθμούς του ταξιδιού του Οδυσσέα μέσα από το «Μικρό Απόλογό» του και να τους αντιστοιχίσουν με σημερινές περιοχές στο χάρτη της Μεσογείου.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στα στάδια της αναγνωριστικής διαδικασίας. Ειδικότερα στο πρώτο στάδιο η Ευρύκλεια έχει ήδη ανακοινώσει στην Πηνελόπη τον νόστο του Οδυσσέα και το φονικό και την καλεί τώρα να κατεβεί στο «μέγαρο», για να συναντήσει τον άντρα της (89-91). Στο δεύτερο στάδιο γίνεται η συνάντηση των συζύγων στο «μέγαρο» παρουσία του Τηλέμαχου (97-135). Στο τρίτο στάδιο ο λουσμένος και ομορφοντυμένος Οδυσσέας, μετά την Ευρυνόμη και εξωραϊσμένος από την Αθηνά, ξαναπαίρνει τη θέση του στο «μέγαρο», μόνος απέναντι από τη γυναίκα με διάθεση ελεγκτική και παραπονεμένη (176-188).
- Προτείνεται ο φιλόλογος να δώσει έμφαση στις παρομοιώσεις της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας και πιο συγκεκριμένα, στην παρομοίωση των στίχων 181-188 να τονιστεί ότι ο ποιητής προβάλλει την κορμοστασιά και την ομορφιά του Οδυσσέα αποκαθιστώντας την εξωτερική του εμφάνιση, για να διευκολύνει τον αναγνωρισμό του από την Πηνελόπη. Ταυτόχρονα, με την παρομοίωση των στίχων 261-269 ο ποιητής προβάλλει τα συναισθήματα της Πηνελόπης μετά τον αναγνωρισμό παραβάλλοντάς τα με τη χαρά ναυαγών που σώζονται. Είναι, ακόμη, αξιοπρόσεκτη η διαπλοκή και σύγχυση των υποκειμένων και η έμμεση αναφορά στις περιπέτειες του Οδυσσέα. Το υποκείμενο που δηλώνεται καθώς ξεκινά η παρομοίωση είναι ο Οδυσσέας (στ. 260-261) και οι περιπέτειες και η σωτηρία των ναυαγών που περιγράφονται στο αναφορικό μέρος παραπέμπουν στις περιπέτειες του Οδυσσέα. Όμως στο δεικτικό μέρος (στ. 268 κ.ε.) γίνεται αλλαγή του

υποκειμένου, από τον Οδυσσέα γίνεται μετάβαση στην Πηνελόπη και στους τελευταίους στίχους (271-272) γίνεται συμπλοκή των δύο υποκειμένων, Οδυσσέα-Πηνελόπης. Με τη σύγχυση και διαπλοκή των υποκειμένων ο ποιητής σαν να θέλει να δηλώσει την αμοιβαιότητα των συναισθημάτων τους και την κυκλοφορία τους από τον ένα στον άλλο.

- Προτείνεται ο φιλόλογος να αξιοποιήσει στην παρούσα ενότητα τις δύο παραλλαγές της παραλογής «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου» και να επισημάνουν τις ομοιότητες και τις διαφορές, συγκρίνοντας τις με τον αναγνωρισμό του Οδυσσέα από την Πηνελόπη.

Ο αναγνωρισμός στα δημοτικά τραγούδια Ο γυρισμός του ξενιτεμένου (Παραλογή)

Α΄ Παραλλαγή

- Ερόδισε η ανατολή και ξημερώνει η δύση,
γλυκοχαράζουν τα βουνά κι ο αυγερινός τραβιέται,
παν τα πουλάκια στη βοσκή κι οι λυγερές στη βρύση.
Βγαίνω κι εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου.
5 Βρίσκω μια κόρη πόπλενε σε μαρμαρένια γούρνα.
Τη χαιρετάω, δε μου μιλεί. Της κρένω δε μου κρένει.
- Κόρη, για βγάλε μας νερό. Την καλή μοίρα να 'χεις,
να πω κι εγώ κι ο μαύρος μου και τα λαγωνικά μου.
Σαράντα σίκλους έβγαλε στα μάτια δεν την είδα,
10 κι απάνω στους σαρανταδυό τη βλέπω δακρυσμένη.
- Γιατί δακρύζεις, λυγερή, και βαριαναστενάζεις;
Μήνα πεινάς, μήνα διψάς, μην έχεις κακή μάνα:
- Μήτε πεινώ, μήτε διψώ. Μήτ' έχω κακή μάνα.
Ξένε μου κι αν εδάκρυσα. Κι αν βαριαναστενάζω.
15 τον άντρα 'χω στην ξενιτιά και λείπει δέκα χρόνους,
κι ακόμη δυο τον καρτερώ, στους τρεις τον παντυχαίνω`
κι αν δεν ερθεί, κι α δε φανεί, καλόγρια θα γένω,
θα πάγω σ' έρημα βουνά να στήσω μοναστήρι,
και στο κελί θα σφαλιστώ, στα μαύρα θελά βάψω,
20 εκείνον να τρώγει η ξενιτιά, κι εμέ τα μαύρα ράσα.
- Κόρη μου. Ο άντρας σου πέθανε, κόρη μου, ο άντρας σου χάθη.
Τα χέρια μου τον κράτησαν, τα χέρια μου τον θάψαν,
ψωμί, κερί τού μοίρασα, κι είπε να τα πλερώσεις,
τον έδωκα κι ένα φιλί, κι είπε να μου το δώσεις.
- Ψωμί, κερί τού μοίρασες, διπλά να σε πλερώσω,
μα για τ' εκείνο το φιλί, σύρε να σου το δώσει.
- Κόρη μου. Εγώ είμαι ο άντρας σου, εγώ είμαι κι ο καλός σου,
- Ξένε μου. Αν είσαι ο άντρας μου. Αν είσαι κι ο καλός μου.
Δείξε σημάδια της αυλής και τότε να πιστέψω.
30 - Έχεις μηλιά στην πόρτα σου και κλήμα στην αυλή σου,
κάνει σταφύλι ραζακί και το κρασί μοσκάτο,
κι όποιος το πει δροσίζεται και πάλι αναζητά το.
- Αυτά είν' σημάδια της αυλής, τα ξέρει ο κόσμος όλος,
διαβάτης ήσουν, πέρασες, τα είδες και μου τα λείεις.
35 Πες μου σημάδια του σπιτιού και τότες να πιστέψω.
- Ανάμεσα στην κάμαρα χρυσό καντήλι ανάφτει,

- και φέγγει σου, που γδύνεσαι και πλέκεις τα μαλλιά σου,
 φέγγει σου τις γλυκές αυγές, που τα καλά σου βάζεις.
 - Κάποιος κακός μου γείτονας σου τα 'πε και τα ξέρεις.
 Πες μου σημάδια του κορμιού, σημάδια της αγάπης.
 - Έχεις ελιά στα στήθη σου κι ελιά στην αμασκάλη,
 κι ανάμεσα στα δυο βυζιά τ' αντρού σου φυλακτάρι.
 - Ξένη μου. Εσύ είσαι ο άντρας μου, εσύ είσαι κι ο καλός μου.

(Ν. Πολίτου. Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού, εκό. Διόνυσος. Αθήνα 1975. Σ. 119-120)

Β' Παραλλαγή

- Μαλαγματένιος αργαλειός κι ελεφαντένιον κτένι,
 κι ένα κορμί αγγελικόν κάθεται και υφαίνει,
 μ' εξηνταδυό πατήματα, σαρανταδυό καρούλια
 κι ο βρόντος κι ο ήχος πολύς απ' τα ψηλά τραγούδια.
 5 Πραματευτής επέρασε στο μαύρον καβαλάρης·
 κοντοκρατεί το μαύρον του και την καλημεράει.
 - Καλή μερά σου, κόρη μου. — Καλώς τον ξένο, π' ήλθε.
 - Κόρη. Πώς δεν παντρεύεσαι, να πάρεις παλικάρι:
 - Κάλλιο να σκάσ' ο μαύρος σου, παρά το λόγο π' είπες!
 10 Έχω άνδρα στην ξενιτιά τώρα δώδεκα χρόνους
 κι ακόμη τρεις τον καρτερώ και τρεις τον απαντέχω
 κι αν δεν έλθει κι αν δε φανεί, καλόγρια θα γένω,
 κι εις το κελί θα σφαλιστώ, τα μαύρα θενά βάλω.
 - Κόρη μ', άνδρας σου πέθανε. Κόρη μ', άνδρας σου χάθη
 15 Τα χέρια μου τον κράτησαν, τα χέρια μου τον θάψαν·
 ψωμί, κερι τού μοίρασα κι είπε να με το δώσεις.
 - Τον κράτησες, τον έθαψες; Θεός σου το πληρώσει.
 Ψωμί, κερι τον μοίρασες; Εγώ σου το πληρώνω.
 - Εγώ φιλί τον δάνεισα κι είπε να με το δώσεις.
 20 - Φιλί κι αν τον εδάνεισες. Τρέχα και γύρευέ το.
 - Κόρη μ', εγώ 'μαι, ο άνδρας σου, εγώ 'μαι ο καλός σου.
 - Αν είσ' εσύ ο άνδρας μου, αν είσαι ο καλός μου,
 δείξε σημάδια του σπιτιού κι απέκει να σ' ανοίξω.
 - Μηλιάν έχεις στην πόρταν σου και κλήμα στην αυλήν σου,
 25 κάμνει σταφύλια ραζακιά και το κρασί του μέλι.
 Το πίνει η Γιανιτζαριά και πα να πολεμήσει,
 το πίνει κι η φτωχολογιά και λησμονά τα χρέη.
 - Αυτά τα ξεύρει η γειτονιά, τα ξεύρει ο κόσμος όλος·
 δείξε σημάδια του κορμιού κι απέκει να σ' ανοίξω.
 30 - Ελιάν έχεις στο μάγουλο, ελιάν εις την μασχάλην,
 κι εις το δεξί σου το βυζί μικρή δαγκωματίτσα.
 - Βάγιες, τρεχάτ', ανοίξατε· αυτός είν' ο καλός μου!

(Στίλπων Κυριακίδης, Αι γυναίκες εις την λαογραφίαν,
 Αθήνα 1921, σ. 49)

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να σχολιάσετε την πρώτη συνάντηση της Πηνελόπης με τον Οδυσσέα (στ. 89-111).
2. Να περιγράψετε τη στάση του Τηλέμαχου απέναντι στην Πηνελόπη (στ. 129-135).
3. Η διαδικασία της αναγνώρισης στη ραψωδία ψ επιβραδύνεται και αναστέλλεται από τον ποιητή. Σε ποια σημεία νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό και ποια θεωρείτε ότι είναι η σκοπιμότητα της επιβράδυνσης-αναστολής του κορυφαίου αναγνωρισμού του έπους;
4. Να περιγράψετε τη διαδικασία της αναγνώρισης του Οδυσσέα από την Πηνελόπη, εστιάζοντας στα βασικά της σημεία (ως τυπικό θέμα) και να σημειώσετε τα συναισθήματα σας, διακρίνοντας παράλληλα τον τύπο του θέματος «αναγνωρισμός».
5. Ποια στοιχεία θεωρείτε ότι προσδίδουν χάρη και ομορφιά στον αναγνωρισμό του Οδυσσέα από την Πηνελόπη;
6. Ποιος είναι ο λειτουργικός ρόλος του ύπνου της Πηνελόπης πριν την αναγνώριση;
7. Ποια είναι τα νέα προβλήματα του Οδυσσέα; Να αξιολογήσετε τον τρόπο που τα αντιμετωπίζει.
8. Να σκιαγραφήσετε την Πηνελόπη στη ραψωδία ψ, σε συνάρτηση με την όλη παρουσία της στην Οδύσσεια.
9. Να δραματοποιήσετε τον διάλογο του Οδυσσέα και της Πηνελόπης (στ. 189-231).
10. Να αναλύσετε την παρομοίωση των στίχων 261-269.
11. Να αναζητήσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές στις εξής δύο αναγνώρισεις: α) η αναγνώριση του Οδυσσέα από την Πηνελόπη και β) η αναγνώριση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο.
12. Αφού ανακαλέσετε τους σταθμούς του ταξιδιού του Οδυσσέα μέσα από το «Μικρό Απόλογο» του και να τους αντιστοιχίσετε με σημερινές περιοχές στο χάρτη της Μεσογείου, δημιουργώντας το δικό σας χάρτη.

2 διδακτικές περιόδοι

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.Ι.2., Β.Ι.3., Β.Ι.4., Β.ΙΙ., Β.ΙΙ.1., Β.ΙΙ.3., Γ.1., Γ.3., Ε.1.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να προσδιορίσουν (συνοπτικά) οι μαθητές τη «Μικρή Νέκυια» και να σημειώσουν τη λειτουργία της.
- Να διακρίνουν τα στοιχεία που αναφέρονται στον γέροντα Λαέρτη και τον τρόπο με τον οποίο αναγνωρίζει και αυτός τον Οδυσσέα.
- Να δικαιολογήσουν την ανάγκη αντεκδίκησης από τους συγγενείς των μνηστήρων και τον χειρισμό του θέματος από τον ποιητή.
- Να σημειώσουν τον τρόπο αποκατάστασης του Οδυσσέα στην εξουσία και να τον αξιολογήσουν ως λύση του έπους.
- Να περιγράψουν την αποκατάσταση της ειρήνης στην Ιθάκη και να αξιολογήσουν τη συμβολή των θεών στη λύση του έπους.
- Να διακρίνουν α) τις αντιστοιχίες ανάμεσα στην αρχή και στο τέλος της Οδύσσειας, και β) τα θέματα που ανακεφαλαιώνονται συνοπτικά στο τέλος του έπους ή κλείνουν όσα είχαν μείνει εκκρεμή.
- Να υπογραμμίσουν τα στοιχεία της ενότητας που αναφέρονται στον θεσμό της φιλοξενίας και να αναζητήσουν ομοιότητες και διαφορές με τη μορφή της φιλοξενίας στη σύγχρονη κοινωνία.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Στην παρούσα ενότητα επιδιώκεται οι μαθητές να κατανοήσουν ότι στο τέλος της *Οδύσσειας* αποκαθίσταται η πολιτική και ηθική τάξη στην Ιθάκη και επιβάλλεται η πολιτική ειρήνη. Πιο συγκεκριμένα ο διδάσκων προτείνεται να εστιάσει:
 - α) στην ηθική αρχή που διέπει τη δράση των ηρώων της *Οδύσσειας* από την αρχή του έπους (ύβρις, νέμεσις, τίσις) και βρίσκει την εφαρμογή της στην τιμωρία των μνηστήρων,
 - β) στη μνηστηροφονία ως μια μορφή αυτοδικίας, η οποία προγραμματίζεται, προοικονομείται και κατευθύνεται από τους θεούς,
 - γ) στους θεούς (Δίας-Αθηνά), οι οποίοι με την απαγόρευση της αυτοδικίας από τους συγγενείς των μνηστήρων που σκοτώθηκαν, επιβάλλουν, μέσα από τη συμφιλίωση, την αποκατάσταση της πολιτικής ειρήνης στην Ιθάκη, και
 - δ) στη λύση που δίνεται από τους θεούς με την οποία αποκαθίσταται η πολιτική τάξη βέβαια, αλλά ο θεσμός της βασιλείας φαίνεται να κλονίζεται ή τουλάχιστον να εμφανίζεται μια τάση περιορισμού της βασιλικής εξουσίας στα χρόνια του Ομήρου.
- Προτείνεται ο φιλόλογος να ζητήσει από τους μαθητές να γράψουν ένα κείμενο 100-150 λέξεων, όπου θα εκφράζουν και θα αιτιολογούν την άποψη τους για το αν τους άρεσε ή όχι το τέλος της *Οδύσσειας*. Με τον τρόπο αυτό θα είναι σε θέση να αξιολογήσει αν οι μαθητές αντιλήφθηκαν τα πιο κρίσιμα σημεία της *Οδύσσειας*.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Τι γνωρίζετε για τη «Μικρή Νέκυια» και ποια είναι η ποιητικής της λειτουργία;
2. Να βρείτε τα σημεία του λόγου του Λαέρτη που αναδεικνύουν την απελπισία του.
3. Να περιγράψετε τη διαδικασία αναγνώρισης του Οδυσσέα από τον Λαέρτη.
4. Να σκιαγραφήσετε τις προσωπικότητες του Οδυσσέα και του Λαέρτη κατά τη σκηνή της αναγνώρισης.
5. Για ποιο λόγο οι συγγενείς των μνηστήρων έχουν την ανάγκη για αντεκδίκηση; Πώς το χειρίζεται το θέμα αυτό ο Όμηρος;
6. Με ποιο τρόπο κατέλαβε ο Οδυσσέας ξανά την εξουσία; Να τον αξιολογήσετε ως λύση του έπους.
7. Να αξιολογήσετε τη συμβολή των θεών στη λύση του έπους. Πώς βοήθησαν στην αποκατάσταση της ειρήνης στην Ιθάκη;
8. Να γράψετε στο τετράδιο σας το τέλος του έπους.
9. Αναπτύξτε σε δύο παραγράφους το κατηγορητήριο του Ευπείθη σε βάρος του Οδυσσέα (στην πρώτη) και την υπεράσπιση του ήρωα από τον μάντη Αλιθέρση (στη δεύτερη).
10. Να διακρίνετε α) τις αντιστοιχίες ανάμεσα στην αρχή και στο τέλος της Οδύσσειας, και β) τα θέματα που ανακεφαλαιώνονται συνοπτικά στο τέλος του έπους ή κλείνουν όσα είχαν μείνει εκκρεμή.
11. Να υπογραμμίσετε τα στοιχεία της ενότητας που αναφέρονται στο θεσμό της φιλοξενίας και να αναζητήσετε ομοιότητες και διαφορές με τη μορφή της φιλοξενίας στη σύγχρονη κοινωνία.

19. Ανακεφαλαιωτικές Δραστηριότητες στην Οδύσσεια

1. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά των τριών μελών της βασιλικής οικογένειας (Οδυσσέας, Πηνελόπη, Τηλέμαχος) και σε ποια σημεία διαφέρουν από τους μνηστήρες;
2. Να αξιολογήσετε τον ρόλο των θεών (Δίας, Αθηνά, Ποσειδώνας) στην *Οδύσσεια*.
3. Ποια εντύπωση αποκομίσατε από τη μελέτη της *Οδύσσειας*;
4. Να παρουσιάσετε τον θεσμό της φιλοξενίας (διασύνδεση με τουρισμό και φιλοξενία των Ελλήνων).
5. Να εντοπίσετε σημεία σε όλο το έπος όπου οι θεοί εμφανίζονται με ανθρώπινη μορφή (Ο ανθρωπομορφισμός των θεών- Διασύνδεση με ιστορία: η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων, πολυθεΐα και μονοθεϊσμός, Λογοτεχνία: αξιοποίηση συμβόλων στη σύγχρονη Λογοτεχνία, Αισθητική Αγωγή: εικαστικές απεικονίσεις).
6. Να παρουσιάσετε τα στοιχεία υλικού πολιτισμού και κοινωνικού βίου στον Όμηρο.
7. Να δημιουργήσετε μια χρονογραμμή (στο χαρτί ή ψηφιακά) με τις βασικότερες περιπέτειες του Οδυσσέα και στη συνέχεια, να βαθμολογήσετε από το 1 έως το 5 τη σημαντικότητα (κατά τη γνώμη σας) των περιπετειών του Οδυσσέα.
8. Να ηθογράφησετε τους ήρωες της *Οδύσσειας*, σημειώνοντας όσο περισσότερα επίθετα μπορείτε, χρησιμοποιώντας το λεξικό.
9. Να διαλέξετε έναν ήρωα ή μια ηρωίδα και να γράψετε μια παράγραφο, στην οποία να αναδεικνύεται η προσωπικότητά του.
10. Σε ένα φύλλο εργασίας, να συμπληρώσετε τις παρακάτω φράσεις. «Στις περιπέτειες του Οδυσσέα, χάρηκα όταν..., προβληματίστηκα όταν..., θύμωσα όταν..., στεναχωρήθηκα όταν..., απογοητεύτηκα όταν..., ξαφνιάστηκα όταν... διαφώνησα όταν...».
11. Να δημιουργήσετε το δικό σας ψηφιακό ημερολόγιο (<http://www.my-diary.org>), στο οποίο να περιγράψετε τις σκέψεις και τις εντυπώσεις σας για τον ομηρικό κόσμο.
12. Να συγκεντρώσετε τις ομηρικές παρομοιώσεις του κειμένου και να αναλύσετε τη σχέση ανάμεσα στο αναφορικό και το δεικτικό τους μέρος. Στη συνέχεια, να γράψετε μια σύντομη ιστορία, όπως συνάγεται από την παρομοίωση ή το αντίστροφο.
13. Να παρουσιάσετε τις αφηγηματικές τεχνικές του Ομήρου (προοικονομία, επιβράδυνση, ειρωνεία, άστοχα ερωτήματα κ.λπ.) και να δώσετε συγκεκριμένα παραδείγματα μέσα από το κείμενο.
14. Να συμπληρώσετε ένα διάγραμμα πλοκής, στο οποίο οι μαθητές σημειώνουν την ένταση που τους προκαλεί κάθε επεισόδιο.
15. Αφού χωριστείτε σε ομάδες (ήρωες *Οδύσσειας*, δημοσιογράφοι), οι δημοσιογράφοι καλούνται να πάρουν συνέντευξη από τους ήρωες της *Οδύσσειας*.
16. Να δημιουργήσετε μάσκες με τα μυθικά τέρατα που συνάντησε ο Οδυσσέας στα ταξίδια του και στη συνέχεια να γίνει δραματοποίηση.
17. Να μεταμορφωθείτε σε Σειρήνες, γράφοντας στίχους, συνθέτοντας μουσική και τραγουδώντας, προκειμένου να παρασύρετε τον Οδυσσέα στο νησί σας.
18. Να σχεδιάσετε το επιτραπέζιο παιχνίδι «Οδύσσεια», στο οποίο θα σκεφτείτε την πλοκή, τις δοκιμασίες που θα περάσουν οι παίκτες, να γράψετε τις οδηγίες σε κάρτες και να κατασκευάσετε τα πιόνια του παιχνιδιού.

20. Διαθεματικές Εργασίες στην Οδύσσεια

1. Να αξιοποιηθούν παράλληλα κείμενα, κειμενικές και εικαστικές πηγές από το διαδίκτυο και από προγράμματα πολυμέσων για θέματα σχετικά με την *Οδύσσεια*.
2. Να αξιοποιηθούν πληροφορίες της Γεωγραφίας, της Τοπικής Ιστορίας, της Φυσικής Αγωγής, της Οικιακής Οικονομίας, κ.ά. για τη διερεύνηση θεμάτων, που αναφέρονται στο έπος, όπως: τοπωνύμια, μουσικοχορευτικοί και αθλητικοί αγώνες (π.χ. στη Σχερία), διατροφή των αρχαίων, σύγκριση με το σήμερα και σύνθεση του κειμένου του μαθητή (Γεωγραφία, Γλώσσα, Λογοτεχνία, Φυσική Αγωγή και Αισθητική Αγωγή).
3. Να δραματοποιηθούν επεισόδια από ενότητες που προσφέρονται.
4. Να αξιοποιηθεί η μέθοδος της διερευνητικής δραματοποίησης, στη φάση της αφόρμησης των διδασκαλιών.
5. Να σχεδιάσουν οι μαθητές το ταξίδι του Οδυσσέα και να ζωγραφίσουν διάφορα θέματα.
6. Να χαρακτηρίζουν τα πρόσωπα της Οδύσσειας με βάση στοιχεία του κειμένου, συγκρίνουν τη στάση και τη δράση τους με τον σύγχρονο άνθρωπο, διερευνούν την επίπτωση των αξιών και των κοινωνικών συνθηκών.
7. Να δημιουργήσουν έναν χάρτη, στον οποίο να καταγράφουν τα κύρια σημεία του ταξιδιού του Οδυσσέα.
8. Να εργαστούν οι μαθητές σε **ατομικές ή ομαδικές συνθετικές εργασίες (project)** σε θέματα, όπως:
 - Ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας της Οδύσσειας (με κειμενικά στοιχεία από την Οδύσσεια, από τον κλασικό πολιτισμό και από νεότερα κείμενα με αξιοποίηση πληροφοριών και από το διαδίκτυο)
 - Τα ήθη και τα έθιμα και η σύνδεση με αντίστοιχα της εποχής μας
 - Κοινωνική και πολιτική οργάνωση του ομηρικού κόσμου
 - Ο υλικός πολιτισμός του ομηρικού κόσμου (όπλα, οικιακά σκεύη, ενδυμασία, εδέσματα) και σύγκρισή του με τον σύγχρονο πολιτισμό.
 - Η έννοια της τιμής στην ομηρική κοινωνία και στην εποχή μας
 - Το ταξίδι ως μέσο γνωριμίας με άλλους λαούς και πολιτισμούς
 - Η εθιμοτυπία της φιλοξενίας από τα ομηρικά έπη μέχρι και σήμερα.
 - Η αυτοδικία διαχρονικά, από τα ομηρικά έπη μέχρι και σήμερα.
 - Η αξία της υστεροφημίας διαχρονικά, από τα ομηρικά έπη μέχρι και σήμερα.
 - Ο ρόλος των θεών στη ζωή των ομηρικών ηρώων.
 - Το ηθικό σχήμα της Οδύσσειας (άτη, ύβρη, νέμεση, τίση) και οι προεκτάσεις του στις μέρες μας.
 - Η προσωπικότητα και η δράση των πρωταγωνιστών του έπους: Οδυσσέας, Τηλέμαχος, Πηνελόπη.
 - Ο θεσμός της ικεσίας διαχρονικά, από τα ομηρικά έπη μέχρι και σήμερα.
 - Η ομηρική τεχνική των παρομοιώσεων και ο ρόλος τους στα έπη.

- Η κοινωνική θέση των αιιδών με βάση την παρουσία τους στο έπος.
- Η διοργάνωση αθλητικών αγώνων από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.
- Ο ρόλος του προοιμίου στον Όμηρο και την αρχαϊκή επική ποίηση της Κύπρου.
- Η παρουσία της θεάς Αφροδίτης στον Όμηρο και την αρχαϊκή επική ποίηση της Κύπρου.
- Ο Άδης στον Όμηρο και τα δημοτικά τραγούδια του Κάτω Κόσμου (ή Οι αντιλήψεις των αρχαίων και των σύγχρονων Ελλήνων για τον Άδη και την υπόσταση των ψυχών)
- Η αγάπη και η φροντίδα των γονέων για τα παιδιά τους από την ομηρική εποχή έως σήμερα.
- Η τυπική σκηνή της αναγνώρισης στην Οδύσσεια.
- Ο ανθρωπομορφισμός των θεών στα ομηρικά έπη.
- Η γραμμή του χρόνου της Οδύσσειας.
- Η θέση της γυναίκας στην ομηρική κοινωνία.
- Οι γυναικείες μορφές και ο ρόλος τους στην Οδύσσεια.
- Οι διατροφικές συνήθειες των ομηρικών ηρώων και η σύγκρισή τους με τις σύγχρονες.
- Τα πλοία και η ναυπηγική τέχνη στην Οδύσσεια.
- Η έννοια του θανάτου και οι αντιλήψεις περί ψυχής από τον Όμηρο μέχρι σήμερα.
- Η ευθύνη του ανθρώπου για τις πράξεις του από τον Όμηρο μέχρι σήμερα.

Η ανάθεση των εργασιών μπορεί να γίνει **ήδη από την αρχή της σχολικής χρονιάς**, έτσι ώστε οι μαθητές να συλλέγουν στοχευμένα πληροφορίες κατά την επεξεργασία των ραψωδιών. Επίσης, κρίνεται σημαντικό να συναποφασίζονται εκ των προτέρων τα **κριτήρια αξιολόγησης** των εργασιών¹⁰. Κατά τις προφορικές παρουσιάσεις των εργασιών είναι εποικοδομητικό να εφαρμόσουμε **ετεροαξιολόγηση** αυτών σύμφωνα με μια **λίστα ελέγχου**, με τη βοήθεια της οποίας οι μαθητές θα σημειώνουν τα θετικά στοιχεία των εργασιών των συμμαθητών τους καθώς και τα σημεία που -κατά τη γνώμη τους- χρήζουν βελτίωσης. Έτσι, αφενός οι μαθητές θα κρατηθούν σε εγρήγορση και θα παρατηρούν με προσοχή τη δουλειά των συμμαθητών τους και αφετέρου θα ασκηθούν στην αιτιολογημένη έκθεση της άποψής τους αλλά και θα αποκομίσουν νέες γνώσεις μέσα από τις εργασίες της τάξης τους.

Αναφορικά με τη συνολική θεώρηση του έπους, μπορούμε να αξιοποιήσουμε τα διαγράμματα πλοκής που διαμόρφωναν οι μαθητές κατά την επεξεργασία κάθε ραψωδίας, τα οποία μπορούν να λάβουν είτε τη μορφή νοητικού χάρτη είτε μονοτροπικού ή και πολυτροπικού χρονολογίου. Έτσι, θα μπορέσουν οι μαθητές να έχουν μια συνολική εποπτεία της *Οδύσσειας*.

¹⁰ Παράδειγμα κριτηρίων αξιολόγησης για προφορική παρουσίαση εργασιών: (α) Περιεχόμενο - Συνάφεια με το θέμα – Αναφορά σε σχετικά αποσπάσματα από το έπος, (β) Ποιότητα παρουσίασης (Λέξεις-κλειδιά, μέγεθος γραμμάτων, εμφάσεις, εφέ, εικόνες), (γ) Μεταδοτικότητα (Επαφή με κοινό, τόνος φωνής, διακυμάνσεις, χειρονομίες, μορφασμοί), (δ) Πρωτοτυπία, (ε) Σωστή διαχείριση χρόνου.

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΙΛΙΑΔΑ

Οδηγίες Διδασκαλίας Ανά Διδακτική Ενότητα

1. Εισαγωγή στον Όμηρο
Εισαγωγή στην Αρχαϊκή Επική («Ομηρική») Ποίηση της Κύπρου - Επικός Κύκλος |
|---|

2 διδακτικές περιόδους

Δείκτες επιτυχίας: Α.1., Α.2., Α.3., Α.4., Ε, ΣΤ.1., ΣΤ.2.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται μαθητές:

- Να διακρίνουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα δύο ομηρικά έπη (Ιλιάδα και Οδύσσεια) ως προς το περιεχόμενο, τη θεματική και την επική τεχνική.
- Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά της επικής ποίησης.
- Να διακρίνουν το περιεχόμενο από το θέμα της Ιλιάδας.
- Να αναγνωρίζουν τη σχέση του ιλιαδικού έπους με την επίσημη ιστορική αφήγηση.
- Να συσχετίζουν την ομηρική ποίηση με την αρχαϊκή επική ποίηση της Κύπρου.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Θα ήταν εποικοδομητικό η διδασκαλία της εισαγωγής στην Ιλιάδα να γίνεται ταυτόχρονα με τη διδασκαλία του κειμένου και όχι αυτόνομα. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγουμε τη θεωρητική και μη εφαρμοσμένη προσέγγιση του έπους και την προσφορά πληροφοριών στους μαθητές, χωρίς ανάλογες κειμενικές αναφορές.
- Επίσης, θα μπορούσαμε να συνδέσουμε την ομηρική ποίηση με την αρχαϊκή επική ποίηση της Κύπρου και τον Επικό Κύκλο.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Τι γνωρίζετε για τη χρονολογία σύνθεσης της *Ιλιάδας* και για τη χρονική σειρά με την οποία συνέθεσε ο Όμηρος τα δύο έπη του;
2. Ποιο είναι το θέμα της Ιλιάδας και σε ποιο χρόνο του Τρωικού πολέμου τοποθετείται;
3. Πώς ονομάζονται οι ενότητες στις οποίες χωρίζεται η Ιλιάδα, πόσες είναι και πώς δηλώνονται;
4. Ποια είναι τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα που αφορούν στον πολιτισμό αναφοράς των ομηρικών επών;
5. Ποιο είναι το κύριο θέμα, ποιο το περιεχόμενο της Ιλιάδας και πώς συνδέονται μεταξύ τους;
6. Ποιες είναι οι διαφορές της Ιλιάδας και της Οδύσσειας και πώς μπορούν να εξηγηθούν;
7. Ποια είναι η σχέση της Ιλιάδας με την προομηρική επική παράδοση;
8. Ποια είναι τα κύρια σημεία του ομηρικού προβλήματος;

2. Ραψωδία Α: στίχοι 1-7 σε συνδυασμό με το Προίμιο Κυπρίων Επών και του Μεγάλου Ομηρικού Ύμνου

2 διδακτικές περιόδους
Δείκτες επιτυχίας: Β.Π.3., ΣΤ.1., Γ.1., Γ.2., Γ3.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να εξετάσουν το προίμιο της *Οδύσσειας* (το οποίο διδάχθηκαν κατά την Α΄ Γυμνασίου) και να αναγνωρίζουν τον τύπο του προοιμίου ενός επικού ποιήματος.
- Να παρουσιάσουν το θέμα και το περιεχόμενο της *Ιλιάδας* καθώς και την αιτία συγγραφής του έπους.
- Να καταγράψουν τα πρόσωπα-πρωταγωνιστές του έπους.
- Να αξιολογήσουν τον τρόπο με τον οποίο ο Όμηρος μετουσιώνει τον τρωικό μύθο σε επική ποίηση, με αφορμή την οργή του Αχιλλέα.
- Να διαπιστώσουν ότι οι θεοί προσωποποιημένοι και εμφορούμενοι με ανθρώπινες ιδιότητες (ανθρωπομορφισμός των θεών) επεμβαίνουν, επηρεάζουν και εν τέλει διαμορφώνουν τις εξελίξεις στον ανθρώπινο βίο, καθώς ως βαθύτερη αιτία των γεγονότων παρουσιάζεται η «Διός βουλή».
- Να επισημάνουν στοιχεία αφηγηματικής τεχνικής στο προίμιο της *Ιλιάδας*, όπως εκείνη της προοικονομίας.
- Να ορίσουν το ηθικό σχήμα του έπους (Άτη, Ύβρη, Νέμεση, Τίση).
- Να συγκρίνουν και να συσχετίσουν το προίμιο της *Ιλιάδας* με αυτό των *Κυπρίων Επών* καθώς και του Μεγάλου Ομηρικού Ύμνου.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Κρίνεται σημαντικό κατά τη διδασκαλία της *Ιλιάδας* στην ολότητά της να δίνεται στους μαθητές για κάθε διδακτική ενότητα ένας προοργανωτής με σύντομες ερωτήσεις που να συνοψίζουν και να κωδικοποιούν τα βασικά θέματα της εκάστοτε ενότητας. Η συγκεκριμένη «φόρμα» θα συμπληρώνεται από τους μαθητές, προάγοντας κατά αυτόν τον τρόπο και την αυτενέργεια αλλά και την εμπλοκή τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη φόρμα αποτελεί υποστηρικτικό εργαλείο πρόσληψης και επεξεργασίας της πληροφορίας.
- Θα ήταν εποικοδομητικό κατά τη διδασκαλία του ιλιαδικού προοιμίου να γίνει άμεση σύγκριση με το προίμιο της *Οδύσσειας* και με αυτό των *Κυπρίων Επών* με σκοπό οι μαθητές να εντοπίσουν κοινές καταβολές, αλλά και διαφορές ανάμεσα στα τρία αποσπάσματα. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν πρέπει να γίνει μια απλή παράθεση των ομοιοτήτων και των διαφορών των τριών επικών προοιμίων αλλά να γίνει εμβάθυνση στην ουσία και να αναδειχθούν οι σκοποί που υπηρετεί το καθένα σε σχέση με το ευρύτερο επικό ποίημα του οποίου αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία και τη σχέση της με τα Ομηρικά Έπη μπορείτε να βρείτε στο [Χρήσιμο Υλικό](#) στην ιστοσελίδα του Μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών.

- Εκτός από την επαφή των μαθητών με τα προοίμια της *Οδύσσειας* και των *Κυπρίων επών*, θα μπορούσε να γίνει αναφορά και σε στίχους από άλλα επικά προοίμια, π.χ. από την Αινειάδα του Βιργιλίου «*Μούσα, πες μου τις αιτίες, πώς προσβλήθηκε η θεότητά της, πώς πόνεσε η βασίλισσα των θεών και οδήγησε έναν άνδρα γνωστό για την ευσέβειά του να υπομείνει τέτοιους κινδύνους, να αντιμετωπίσει τόσες δοκιμασίες*», καθώς και από το Τραγούδι του Δασκαλογιάννη (λαϊκό κρητικό έπος) «*Θε μου, και δος μου φώτιση, καρδιά σαν το καζάνι, να κάτσω να συλλογιστώ το δάσκαλο το Γιάννη...*».
- Κατά τη διδασκαλία του προοιμίου της Ιλιάδας θα ήταν αξιόλογο να παρουσιαστεί η πρωτότυπη αρχαιοελληνική μορφή του προοιμίου, ώστε να αποτιμήσουν οι μαθητές τις λεκτικές επιλογές, αλλά και την ποιητική τέχνη του Ομήρου, καθώς και άλλες μεταγραφές του Προοιμίου της Ιλιάδας στην Νέα Ελληνική, π.χ. του Α. Πάλλη:

Μούσα, τραγούδα το θυμό του ξακουστού Αχιλλέα,
τον έρμο! π' όλους πότισε τους Αχαιούς φαρμάκια,
και πλήθος έστειλε ψυχές λεβέντικες στον Άδη
σπλαρχηγώνε, κι έθρεψε με τα κορμιά τους σκύλους
κι όλα τα όρνια (του Διός έτσι είχε η γνώμη ορίσει),
απ' την αρχή σαν πιάστηκε με το γοργό Αχιλλέα
τ' Ατρέα ο πρωταφέντης γιος και χώρισαν οι δυο τους

ή και των Ν. Καζαντζάκη-Ι. Κακριδή:

Τη μάνητα, θεά, τραγούδα μας του ξακουστού Αχιλλέα,
ανάθεμα τη, πίκρες που 'δωκε στους Αχαιούς περίσσιες
και πλήθος αντρειωμένες έστειλε ψυχές στον Άδη κάτω
παλικαριών, στους σκύλους ρίχνοντας να φάνε τα κορμιά τους
και στα όρνια ολούθε —έτσι το θέλησε να γίνει τότε ο Δίας—
απ' τη στιγμή που πρωτοπιάστηκαν και χώρισαν οι δυο τους,
του Ατρέα ο γιος ο στρατοκράτορας κι ο μέγας Αχιλλέας.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποιον επικαλείται ο Όμηρος στην αρχή του προοιμίου και τι ζητάει;
2. Ποιο είναι το θέμα της Ιλιάδας;
3. Πότε και γιατί άρχισε ο θυμός του Αχιλλέα;
4. Να συγκρίνετε το προοίμιο της Ιλιάδας με αυτό των Κυπρίων Επών, καθώς και με αυτό της Οδύσσειας. Αφού παρουσιάσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, να σημειώσετε τον ρόλο που υπηρετεί το κάθε προοίμιο και τη σχέση του με το εκάστοτε έπος.
5. Να συγκρίνετε το προοίμιο της Ιλιάδας με τους στίχους από την Αινειάδα του Βιργιλίου και το Τραγούδι του Δασκαλογιάννη.
6. Να παρουσιάσετε το θέμα και το περιεχόμενο της Ιλιάδας καθώς και την αιτία συγγραφής του έπους. Να αιτιολογήσετε τις απαντήσεις σας με στίχους από το ιλιαδικό προοίμιο.
7. Να συζητήσετε και να αξιολογήσετε τον τρόπο με τον οποίο ο Όμηρος μετουσιώνει τον τρωικό μύθο σε επική ποίηση με αφορμή την οργή του Αχιλλέα.
8. Να επισημάνετε στοιχεία αφηγηματικής τεχνικής στο προοίμιο της Ιλιάδας.

3. Ραψωδία Α: στίχοι 8-53

2 διδακτικές περίοδοι

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι.1., Β.Ι.2., Β.Ι.7., Β.Ι.8., Β.ΙΙ.1., Γ.1., Γ.2., Γ.3.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να αποτιμήσουν τους μεταβατικούς στίχους της Ιλιάδας (στ. 8-22) και να αναδείξουν τον ρόλο τους.
- Να αποδώσουν τις αιτίες άφιξης του Χρύση στο στρατόπεδο των Αχαιών.
- Να παρουσιάσουν την αντίδραση του Αγαμέμνονα στην ικεσία του Χρύση.
- Να εντοπίσουν τη δέηση του ιερέα Χρύση προς τον Απόλλωνα και να παρουσιάσουν τις συνέπειές της για τους Έλληνες.
- Να αναδείξουν την Ύβρη που διαπράττει ο Αγαμέμνων εν προκειμένω καθώς και τα αποτελέσματά της.
- Να σημειώσουν τις εικόνες (οπτικές, ακουστικές), με τις οποίες ο Όμηρος παρουσιάζει την επέμβαση του Απόλλωνα.
- Να εντοπίσουν στίχους που να επιβεβαιώνουν την τριαδική αρχή που κυριαρχεί στα ομηρικά έπη.
- Να διατυπώσουν τα επιχειρήματά τους αναφορικά με την άποψη ότι η σκηνή του Χρύση αποτελεί μία από τις πιο εντυπωσιακές σκηνές της Ιλιάδας.
- Να δραματοποιήσουν τη σκηνή της ικεσίας του Χρύση και της αντίδρασης του Αγαμέμνονα.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Στην εν λόγω ενότητα θα ήταν σημαντικό να τροφοδοτήσουμε τους μαθητές με ένα διάγραμμα της πλοκής της, το οποίο θα πρέπει να συμπληρώσουν οι ίδιοι.
- Η ενότητα αυτή αποτελείται από τέσσερις φάσεις: α. Ικεσία Χρύση, β. Αντίδραση Αγαμέμνονα, γ. Προσευχή- Κατάρα Χρύση, δ. Εκδίκηση Απόλλωνα, τις οποίες και θα κληθούν οι μαθητές να σημειώσουν.
- Όπως διαφαίνεται και από τους προαναφερθέντες στόχους, κατά τη διδασκαλία της συγκεκριμένης ενότητας είναι σημαντικό να αναδειχθεί τόσο ο ρόλος του Χρύση στην εξέλιξη της *Ιλιάδας*, όσο και το ηθικό σχήμα στο έπος (Ύβρη Αγαμέμνονα εν προκειμένω). Επιπλέον, εμβαθύνοντας αδρά στις πτυχές του έπους μπορούμε να οδηγήσουμε τους μαθητές μας σε μια συζήτηση αναφορικά με την άποψη ότι η σκηνή του Χρύση αποτελεί μία από τις πιο εντυπωσιακές σκηνές της *Ιλιάδας*. Οι ίδιοι, αξιοποιώντας στίχους από το έπος και μέσω της δικής μας καθοδήγησης, θα οδηγηθούν στο συμπέρασμα ότι η ικεσία του Χρύση αποτελεί μικρογραφία της υπόθεσης του Ιλιαδικού έπους και θα αναδείξουν ότι ο λοιμός που ενσκήπτει στο στρατόπεδο των Αχαιών αποτελεί την κινητήρια δύναμη της πλοκής.

- Η εν λόγω διδακτική ενότητα προσφέρεται και για αξιοποίηση μέσω δραματοποίησης. Οι μαθητές, λοιπόν, μπορούν κατά το τέλος της διδακτικής ώρας να δραματοποιήσουν τη σκηνή της ικεσίας του Χρύση και της αντίδρασης του Αγαμέμνονα ή να παρουσιάσουν οι ίδιοι στους συμμαθητές τους τη σκηνή δραματοποιημένη κατά την πρώτη ανάγνωση της ενότητας.
- Αναφορικά με τον εντοπισμό του τριαδικού σχήματος, αφού σημειώσουν οι μαθητές στίχους από τη συγκεκριμένη ενότητα που επιβεβαιώνουν το τριαδικό σχήμα, μπορούμε να τους τροφοδοτήσουμε και με στίχους από δημοτικά τραγούδια, όπου ενυπάρχει το τριαδικό σχήμα, ώστε να μπορέσουν να συγκρίνουν και να αντιπαραβάλουν το μοτίβο.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Για ποιο λόγο έρχεται ο Χρύσης στο στρατόπεδο των Αχαιών; Τι παρακαλεί τον Αγαμέμνονα και πώς αυτός αντιδρά; Ποιες οι συνέπειες της αντίδρασης αυτής;
2. Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι η σκηνή του Χρύση αποτελεί μία από τις πιο εντυπωσιακές σκηνές της *Ιλιάδας*; Να τεκμηριώσετε την άποψή σας με στοιχεία της ενότητας.
3. Να αποτιμήσετε τους μεταβατικούς στίχους της *Ιλιάδας* (στίχοι 8-22) και να αναδείξετε το ρόλο τους.
4. Να αναδείξετε την Ύβρη που διαπράττει ο Αγαμέμνων εν προκειμένω καθώς και τα αποτελέσματά της.
5. Να σημειώσετε και να σχολιάσετε τις εικόνες με τις οποίες ο Όμηρος παρουσιάζει την επέμβαση του Απόλλωνα.
6. Να χαρακτηρίσετε τον Αγαμέμνονα από τα λόγια και τις πράξεις του στην παρούσα ενότητα.
7. Να εντοπίσετε στίχους που να επιβεβαιώνουν την τριαδική αρχή που κυριαρχεί στα ομηρικά έπη. Να τους συσχετίσετε με τους ακόλουθους στίχους από το δημοτικό τραγούδι: «στο έμπα χίλιους έκοψε, στο ξέβγα δυο χιλιάδες, και στο καλό το γύρισμα κανέναν δεν αφήνει».
8. Να συγκρίνετε την ικεσία του Χρύση προς τον Αγαμέμνονα με την προσευχή-ικεσία του Χρύση προς τον Απόλλωνα (δομή λόγων-επιχειρημάτων, ανταπόκριση).
9. Να δραματοποιήσετε τη σκηνή της ικεσίας του Χρύση και της αντίδρασης του Αγαμέμνονα.
10. Να ζωγραφίσετε και να περιγράψετε μια εικόνα του κειμένου (προσφέρονται οι στίχοι: 12-15, 34-36, 44-53).

3 διδακτικές περιόδους
Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι.7., Β.ΙΙ.1. Γ.1., Γ.2., Γ.3.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να εντοπίσουν με ποιον τρόπο συνδέονται το επεισόδιο του Χρύση και ο θεόσταλτος από τον Απόλλωνα λοιμός με τη φιλονικία Αγαμέμνονα-Αχιλλέα και με το κεντρικό θέμα του έπους (η οργή = μήνις του Αχιλλέα).
- Να υπογραμμίσουν τους βασικούς πρωταγωνιστές του ιλιαδικού έπους και να αποτιμήσουν το χαρακτήρα τους.
- Να προβληματιστούν αναφορικά με το πώς η συμπεριφορά ενός ήρωα προετοιμάζει την εξέλιξη της πλοκής της ιστορίας και προοικονομεί εν προκειμένω όσα αναφέρθηκαν στο προοίμιο.
- Να διακρίνουν στοιχεία που αφορούν στη ζωή και την οργάνωση του ελληνικού στρατοπέδου στην Τροία (πολιτικές διαδικασίες: συνέλευση, ιεραρχία, θρησκευτική εξουσία, διανομή λείας κ.ά.).
- Να εντοπίσουν από ποιες φάσεις διέρχεται ο θυμός του Αχιλλέα μέχρι να εδραιωθεί και να διαπιστώσουν ότι η ρήξη Αχιλλέα-Αγαμέμνονα είναι οριστική.
- Να συζητήσουν σχετικά με τη θεολογία του έπους, επ' αφορμή της επιφάνειας της Αθηνάς.
- Να προβληματιστούν αναφορικά με το θέμα της ευθύνης του ομηρικού ήρωα και να καταθέσουν τις απόψεις τους για τα όρια της ελευθερίας του.
- Να ψυχογραφήσουν τον Αχιλλέα.
- Να αξιολογήσουν τον αγώνα λόγων ανάμεσα στον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα και να εκτιμήσουν την επική αφηγηματική τέχνη, επισημαίνοντας τεχνικές και εκφραστικούς τρόπους που χρησιμοποιεί εν προκειμένω ο Όμηρος (επιβράδυνση, προοικονομία κ.ά.).
- Να δραματοποιήσουν τον αγώνα λόγων Αχιλλέα-Αγαμέμνονα.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα είναι σημαντικό να ψυχογραφηθούν οι ήρωες, τονίζοντας τα χαρακτηριστικά του Αγαμέμνονα, όπως αυτά προκύπτουν από την αντίδρασή του στο άκουσμα της προφητείας του Κάλχα και ηθογραφώντας το χαρακτήρα του Αχιλλέα βάσει των δικών του αντιδράσεων στα λόγια του Αγαμέμνονα.
- Οι μαθητές πρέπει να προβληματιστούν για το υπόβαθρο της διαμάχης Αχιλλέα-Αγαμέμνονα, η οποία εκδηλώνεται με αφορμή το γέρας. Εδώ γίνεται κατανοητή η ηθική σημασία του γέρατος για τους ήρωες (τιμή από τους συμπολεμιστές, πολεμική ανωτερότητα). Τονίζεται ότι οι κατηγορίες προς τον Αγαμέμνονα αφορούν στα μειονεκτήματά του ως αρχηγού, πράγμα που βλέπει το στράτευμα, αλλά μόνο ο Αχιλλέας τολμά να εκφράσει. Άρα στην πραγματικότητα η βαθύτερη αιτία που υπόκειται της διαμάχης είναι ο ανταγωνισμός για την αρχηγία και τον σεβασμό του στρατεύματος.
- Η συγκεκριμένη ενότητα προσφέρεται για να αναδειχθεί η θεολογία του έπους χάρη στην παρέμβαση της Αθηνάς, η οποία και εκτονώνει την έκρυθμη κατάσταση.

- Η σύγκρουση Αχιλλέα-Αγαμέμνονα αποτελεί μια εξαιρετική σκηνή που μπορούν οι μαθητές να δραματοποιήσουν. Μπορούμε εν προκειμένω να αξιοποιήσουμε τις εξής θεατρικές τεχνικές:
- Α. Σωματικός αυτοσχεδιασμός: Επιτρέπει στα παιδιά να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τον μη λεκτικό κώδικα και να αποδώσουν χωρίς να μιλούν απαραίτητα το βασικό νόημα σκηνών ή ραψωδιών.
- Β. Παγωμένη εικόνα: Πρόκειται για την επιλογή, την προετοιμασία και την ανάδειξη ενός στιγμιότυπου από το δραματικό περιβάλλον, με ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της κατάστασης που διερευνάται, όπου τα παιδιά σε θεατρικό ρόλο παγώνουν τη σωματική κίνηση και τον λόγο τους.
- Επιπροσθέτως, είναι σημαντικό να αναδειχθεί το σχήμα του αδυνάτου που εντοπίζεται στην ένορκη δήλωση του Αχιλλέα ότι αποχωρεί από τον πόλεμο και να τροφοδοτήσουμε τους μαθητές με στίχους από τη δημοτική ποίηση, όπου εντοπίζεται το ίδιο σχήμα, π.χ. «Σαν έρθει η μάνα μου απ' τη γη κι ο κύρης μου απ' τον Άδη, τότες και ετούτος μένανε γυναίκα ήθελε πάρει», Το τραγούδι της Ηλιογέννητης.
- Καταλήγοντας, η συγκεκριμένη ενότητα είναι μια καλή αφορμή, για να τονίσουμε ποια ήταν τα γεωγραφικά σύνορα της Ελλάδας στην εποχή του Ομήρου. Η Ελλάδα τότε ήταν η περιοχή της σημερινής Θεσσαλίας. Οι κάτοικοι της Φθίας και της Ελλάδας ονομάζονταν αρχικά Μυρμιδόνες και Έλληνες και αργότερα το όνομα Ελλάδα επεκτάθηκε σε ολόκληρη τη χώρα.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Από ποιες φάσεις διέρχεται ο θυμός του Αχιλλέα μέχρι να εδραιωθεί; Να σχηματίσετε μια γραμμή που να παρουσιάζει τις ψυχολογικές του μεταπτώσεις.
2. Να σκιαγραφήσετε το προφίλ των πρωταγωνιστών της σκηνής και να σημειώσετε τα χαρακτηριστικά τους, βάσει στοιχείων από το κείμενο.
3. Να επισημάνετε τα γνωρίσματα του ήθους του Αχιλλέα, του Αγαμέμνονα και του Κάλχα στους στίχους 54-121.
4. Ποιες είναι οι δικαιοδοσίες του ανώτατου άρχοντα και ποια η θέση των υπηκόων του στους στίχους 77-84;
5. Να βρείτε στοιχεία χαρακτηριστικά του πολιτισμού της εποχής.
6. Αν ήσουν ένας Αχαιός στρατιώτης ποιον θα προτιμούσες για αρχιστράτηγο και γιατί;
7. Αφού διαμορφώσετε ομάδες, να εντοπίσετε στο κείμενο στοιχεία που αφορούν τη ζωή και την οργάνωση του ελληνικού στρατοπέδου στην Τροία (πολιτικές διαδικασίες: συνέλευση, ιεραρχία, θρησκευτική εξουσία, διανομή λείας κ.α.).
8. Να αναλύσετε και να δικαιολογήσετε τα επίθετα της Φθίας (στ. 156) βασισμένοι σε γεωγραφικά και ιστορικά δεδομένα.
9. Για ποιο λόγο φαίνεται οι Αργίτες έκαναν τον πόλεμο στην Τροία (στ. 159-161) και τι τους ανανέωνε το ηθικό και συνέχιζαν;
10. Ποια ηθικά ελαττώματα του ανθρώπου παρουσιάζονται στους στίχους 123, 150, 226 και 232; Μπορείτε να τα συνδέσετε με τη σημερινή εποχή;
11. Να συγκρίνετε τους στίχους 207-212 με τα εξής χωρία της Κ. Διαθήκης: «Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο» 26, 51-52 και «Κτά Ιωάννην Ευαγγέλιο» 18, 10-11.

2 διδακτικές περιόδοι
Δείκτης επιτυχίας: Β.Ι.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να διαπιστώσουν την αξία της τιμής στην ομηρική κοινωνία και να διακρίνουν τη σχέση της με την ανδρεία.
- Να εντοπίσουν και άλλες πτυχές του χαρακτήρα του Αχιλλέα.
- Να συμπεράνουν ότι η συνάντηση Αχιλλέα-Θέτιδας εξυπηρετεί την εξέλιξη της πλοκής και να απολαύσουν την πιο ανθρώπινη πλευρά του Αχιλλέα που εκτυλίσσεται σε ένα περιβάλλον πολεμικό.
- Να διευρύνουν τις γνώσεις τους αναφορικά με το θέμα της θεολογίας του έπους (ανθρωπομορφισμός θεών, σχέσεις ανθρώπων-θεών, προσευχή κ.ά.).
- Να εντοπίσουν και να παρουσιάσουν τον λειτουργικό ρόλο αφηγηματικών τεχνικών όπως η επανάληψη, η προοικονομία και η επιβράδυνση.
- Να δραματοποιήσουν τη σκηνή της συνάντησης του Αχιλλέα με τη Θέτιδα.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Η σκηνή της συνάντησης Αχιλλέα-Θέτιδας αποκαλύπτει μια πιο ανθρώπινη πτυχή του χαρακτήρα του Αχαιού ήρωα. Μπορούμε, λοιπόν, στο προφίλ του Αχιλλέα που διαμόρφωσαν οι μαθητές στην προηγούμενη ενότητα να προσθέσουμε τα χαρακτηριστικά του στοιχεία, όπως αυτά αναδεικνύονται μέσα από τη συζήτησή του με τη Θέτιδα.
- Ακόμη, η μορφή της Θέτιδας μπορεί να προσεγγιστεί ευρύτερα ως η μορφή της μητέρας στο διηνεκές του χρόνου, ώστε να συγκρίνουν οι μαθητές την παρουσία της, τις συμβουλές της, τις υποσχέσεις της.
- Είναι σημαντικό, ακόμη, στη συγκεκριμένη ενότητα να διερευνηθούν οι αφηγηματικές τεχνικές του Ομήρου (προοικονομία και επιβράδυνση) καθώς και ο λειτουργικός τους ρόλος μέσα στο έπος.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να εντοπίσετε και να παρουσιάσετε τον λειτουργικό ρόλο αφηγηματικών τεχνικών όπως η επανάληψη, η προοικονομία και η επιβράδυνση.
2. Αφού δημιουργήσετε ομάδες να παρουσιάσετε την αξία της τιμής στην ομηρική κοινωνία, τονίζοντας τη σχέση της με την ανδρεία.
3. Να σημειώσετε τις ιδιότητες του Δία, λαμβάνοντας υπόψη σας τους στίχους 354, 397 και 420.
4. Να αναζητήσετε κοινά σημεία πριν και μετά την προσευχή του Αχιλλέα (στ. 350-360) και του Χρύση (στ. 34-43).

5. Να συλλέξετε στοιχεία εξαγνισμού της σημερινής εποχής σχετικά με τις κηδείες, τη λατρευτική ζωή κ.λπ., αναζητώντας πληροφορίες από το διαδίκτυο, τη βιβλιοθήκη του σχολείου σας, συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα.
6. Διαθεματική δραστηριότητα: Η Θέτιδα εμφανίζεται εδώ σαν ομίχλη. Σε άλλες περιπτώσεις υπερφυσικές εμφανίσεις μπορούν να εξηγηθούν ως φυσικά φαινόμενα, που εκλαμβάνονται από τους ανθρώπους ως θεϊκά σημάδια και μάλιστα σε κρίσιμες στιγμές. Να σημειώσετε παραδείγματα από την ιστορία, τη λαογραφία ή τη θρησκεία σας που να επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη. Οι μαθητές θα κληθούν να αντλήσουν στοιχεία από το διαδίκτυο και πιθανώς θα εντοπίσουν τους Δροσουλίτες στην Κρήτη, τις διάφορες εμφανίσεις του Χριστού, τον αντικατοπτρισμό στην έρημο, το ουράνιο τόξο κ.ά.

1 διδακτική περίοδος
Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.ΙΙ., Γ.1., Γ.2., Γ.3.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να εκφράσουν τις απόψεις τους για τη «βουλή» του Δία, την οποία γνώρισαν στο προοίμιο.
- Να διακρίνουν με ποιον τρόπο συνδέεται ο θυμός του Αχιλλέα με τη «βουλή» του Δία, ώστε αμφοτέρως να αποτελούν τους πυρήνες του ιλιαδικού έπους.
- Να συγκρίνουν την ικεσία της Θέτιδας με την αντίστοιχη του Αχιλλέα στην προηγούμενη ενότητα, αλλά και με αυτή του Χρύση.
- Να διατυπώσουν τις υποθέσεις τους αναφορικά με την πιθανή εκπλήρωση της «βουλής» του Δία.
- Να παρουσιάσουν στοιχεία από το απόσπασμα που επιβεβαιώνουν τον ανθρωπομορφισμό των θεών.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Η ικεσία της Θέτιδας μπορεί να προσεγγιστεί συγκριτικά με αυτή του Αχιλλέα στην προηγούμενη ενότητα καθώς και με αυτή του Χρύση, αλλά και με του Τηλέμαχου στην *Οδύσσεια*. Βάσει λοιπόν αυτής της σύγκρισης οι μαθητές θα οδηγηθούν στην παρουσίαση του τυπικού της ικεσίας, το οποίο απαντά πολύ συχνά στον Όμηρο. Το τυπικό σκηνής ικεσίας περιλαμβάνει: α. Ο κέτης συναντά το πρόσωπο που επιδιώκει να παρακαλέσει για κάτι, β. Πέφτει γονυκλινής μπροστά του αγγίζοντας τα γόνατά του, γ. Του υπενθυμίζει πρότερές του εκδουλεύσεις, προσφορές ή τιμές, δ. Του θέτει το αίτημά του ως αντάλλαγμα για τις πρότερες τιμές αυτές. Η εν λόγω σκηνή μπορεί να τεθεί σε άμεση σύγκριση και με τις προσευχές που κάνουν οι άνθρωποι, τα τάματα και τις χάρες που ζητούν από το Θεό.
- Επιπροσθέτως, η συγκεκριμένη ενότητα απηχεί και πολλά διαχρονικά στοιχεία τα οποία μπορούν οι μαθητές να εντοπίσουν και να παρουσιάσουν ανά ομάδες (π.χ. ο καημός της μάνας για το παιδί της που ταλαιπωρείται, η μεγαλύτερη οργή προέρχεται από την προσβολή και την αδικία, η ειλικρινής μετάνοια γίνεται πάντα αποδεκτή, ο άνθρωπος είναι αεικίνητος, η δύναμη της υπόσχεσης κ.ά.).

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να συγκρίνετε την ικεσία της Θέτιδας με την αντίστοιχη του Αχιλλέα στην προηγούμενη ενότητα αλλά και με αυτή του Χρύση. Μήπως θυμάστε αντίστοιχη σκηνή της *Οδύσσειας*; Εντοπίστε την, ανατρέχοντας στο περσινό σας σχολικό εγχειρίδιο. Έπειτα, σημειώστε τις φάσεις της τυπικής σκηνής της ικεσίας.
2. Να σχολιάσετε τον ρόλο της Θέτιδας ως μητέρας ενός αδικημένου παιδιού.
3. Τι κοινά παρουσιάζουν ο Χρύσης και η Θέτιδα, τι επιδιώκουν;
4. Να παρουσιάσετε στοιχεία από το απόσπασμα που επιβεβαιώνουν τον ανθρωπομορφισμό των θεών.
5. Να σχολιάσετε: α) την αρχική αντίδραση του Δία στο αίτημα της Θέτιδας και β) την τελική του συγκατάθεση.

2 διδακτικές περιόδοι
Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., ΣΤ

Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν τις περιληπτικές αναδιηγήσεις των ραψωδιών Β και Γ που συμπεριλαμβάνονται στο σχολικό τους εγχειρίδιο και να διαμορφώσουν ένα διάγραμμα πλοκής των δύο συγκεκριμένων ενοτήτων. Επίσης, μπορούν να αναζητήσουν εικόνες στο διαδίκτυο που να περικλείουν τα βασικά νοήματα των δύο ραψωδιών προκειμένου να διαμορφώσουν ένα πολυτροπικό διάγραμμα πλοκής αυτών.

Κύρια σημεία της ραψωδίας Γ

- I. Προετοιμασία της μονομαχίας Μενέλαου-Πάρη (στ. 1-120)
- II. «Τειχοσκοπία» = επισκόπηση (του στρατοπέδου των Αχαιών από τα τείχη της Τροίας) (στ. 121-244)
- III. Ένορκη συμφωνία προ της μονομαχίας (στ. 245-312)
- IV. Μονομαχία και ανακήρυξη του νικητή (στ. 313-380 και στ. 449-461)
- V. Επέμβαση της Αφροδίτης και συνάντηση Ελένης-Πάρη (στ. 380-448)

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να απαριθμούν πρόσωπα και καταστάσεις του έπους και να περιγράφουν την πολιορκημένη Τροία εκ των έσω.
- Να παρακολουθήσουν την κατόπτευση του αχαιϊκού στρατοπέδου από τα τείχη της Τροίας (τειχοσκοπία) και να φανταστούν τον χώρο των πολεμικών συγκρούσεων.
- Να παραθέσουν τους σημαντικούς ήρωες του έπους και κυρίως την Ελένη, την «αιτία» του πολέμου.
- Να παρουσιάσουν την περιγραφική και ηθογραφική δεινότητα του Ομήρου.
- Να ηθογραφήσουν τον Πρίαμο και την Ελένη.
- Να παρουσιάσουν με βάση στίχους του έπους τον Πρίαμο, την Ελένη, τον Αγαμέμνονα, τον Μενέλαο και τον Οδυσσέα.
- Να συγκρίνουν την παρουσίαση της σκηνής της τειχοσκοπίας από τον Όμηρο, από τον Γιάννη Ρίτσο (παράλληλο κείμενο) και από το τραγούδι του Βασίλη Παπακωνσταντίνου «Ελένη».
- Να διακρίνουν και να παρουσιάσουν τα διαχρονικά στοιχεία που μπορούμε να συνάγουμε από την εν λόγω ενότητα.
- Να διαμορφώνουν πολυτροπικά κείμενα αξιοποιώντας στίχους από τον Όμηρο και τις Νέες Τεχνολογίες.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Από το διάλογο Ελένης-Πριάμου μπορούμε να ανιχνεύσουμε πολλά στοιχεία για τους ήρωες του έπους και να παρωθήσουμε τους μαθητές μας να ηθογραφήσουν τόσο την Ελένη και τον Πρίαμο, όσο και τον Αγαμέμνονα, τον Οδυσσέα, τον Μενέλαο, τον Αίαντα και τον Ιδομενέα. Οι μαθητές λοιπόν μπορούν να σκιαγραφήσουν τους χαρακτήρες των ηρώων που δεν είχαμε μέχρι τώρα συναντήσει, να σημειώσουν τα χαρακτηριστικά που τους αποδίδει η Ελένη και σε κάθε αναφορά στα ονόματά τους να σημειώνουν τα όποια χαρακτηριστικά τους αποδίδονται. Οι εν λόγω ηθογραφίες μπορούν να τοιχοκολληθούν στους τοίχους της τάξης ή/και να καταγράφονται στα τετράδια των μαθητών.
- Επίσης, είναι σημαντικό να συγκρίνουν οι μαθητές την ιλιαδική Ελένη με αυτή που περιγράφει ο Ρίτσος και ο Σεφέρης στα ποιήματά τους αλλά και αυτή για την οποία τραγουδά ο Βασίλης Παπακωνσταντίνου. Θα ήταν ωφέλιμο η συγκεκριμένη δραστηριότητα να ολοκληρωθεί στην Γ' Γυμνασίου, αφού οι μαθητές συγκρίνουν πλέον αυτές τις τρεις εκδοχές της Ελένης με την ευριπίδεια Ελένη, ώστε να συνειδητοποιήσουν πώς μεταλλάσσεται ποικιλοτρόπως ο τρωικός μύθος. Ακόμη, η παρουσία της Ελένης ως γυναικείο πρόσωπο της ομηρικής κοινωνίας μπορεί να τεθεί σε άμεση σύγκριση με αυτή της Πηνελόπης (*Οδύσσεια*, Ραψωδία α 368-372) προκειμένου οι μαθητές να συμπεράνουν τους κανόνες ηθικής και σεμνότητας που κυριαρχούσαν την εποχή εκείνη καθώς και τη θέση τη γυναίκας και να προβούν σε συγκρίσεις με το σήμερα.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Στον Όμηρο είναι χαρακτηριστική η περιγραφική τεχνική της «έκφρασης». Να την εντοπίσετε στο κείμενο και να παρουσιάσετε τον λειτουργικό της ρόλο.
2. Αξιοποιώντας στοιχεία από τον διάλογο Ελένης-Πριάμου να διαμορφώσετε τα περιγράμματα των χαρακτήρων τους, καθώς και των ηρώων του έπους στους οποίους αναφέρονται.
3. Γιατί νομίζετε ότι ο ποιητής επιβραδύνει τη δράση στην τρίτη ιλιαδική ραψωδία παρεμβάλλοντας της σκηνή της «τειχοσκοπίας» (Γ 121-244); Ποια είναι η σκοπιμότητα της σκηνής αυτής που κανονικά θα ταίριαζε περισσότερο στην αρχή του πολέμου;
4. Ποια είναι τα βασικά γνωρίσματα της εξωτερικής μορφής αλλά και του ήθους του Οδυσσέα και του Μενελάου με βάση το παραπάνω κείμενο;
5. Να σχολιάσετε τους στίχους 218-220 («Και μήτ' εμπρός το σκήπτρο... κι από χολήν γεμάτος»).
6. Να συγκρίνετε την παρουσίαση της σκηνής της τειχοσκοπίας από τον Όμηρο, από τον Γιάννη Ρίτσο, τον Γιώργο Σεφέρη και από το τραγούδι του Βασίλη Παπακωνσταντίνου «Ελένη».
7. Να αναζητήσετε πληροφορίες για τις Αμαζόνες.
8. Διαθεματική Δραστηριότητα: Αφού χωριστείτε σε ομάδες να ασχοληθείτε με τα εξής θέματα: Α. Τέχνη της υφαντικής στο διηνεκές του χρόνου και η θέση της στην οικιακή οικονομία της Κύπρου, της Ελλάδας και της Ευρώπης. Β. Εργαλεία υφαντικής. Γ. Δείγματα υφαντών από το Κέντρο Κυπριακής Χειροτεχνίας στη Λευκωσία. Δ. Συνεντεύξεις από συγγενείς που ασχολήθηκαν με την υφαντική τέχνη.
9. Αφού διαβάσετε προσεκτικά το παρακάτω απόσπασμα από την Ελένη του Ευριπίδη, να αναζητήσετε κοινά στοιχεία με τους στίχους 229-242 της ραψωδίας Γ ως προς:

2 διδακτικές περίοδοι
Δείκτης επιτυχίας ραψωδιών Δ και Ε: Β.Ι.
Δείκτες επιτυχίας ραψωδίας Ζ: Β.Ι., Β.ΙΙ.

Κατά την περιληπτική προσέγγιση των τριών αυτών ραψωδιών είναι σημαντικό να αναθέσουμε στους μαθητές να μελετήσουν τις περιληπτικές αναδιηγήσεις που συμπεριλαμβάνονται στο σχολικό εγχειρίδιο και να διαμορφώσουν ένα ακόμη διάγραμμα πλοκής των γεγονότων που αναφέρονται στις συγκεκριμένες ραψωδίες. Ένα σημαντικό στοιχείο που πρέπει να τονιστεί εν προκειμένω είναι ο τραυματισμός της θεάς Αφροδίτης από τον Διομήδη, στοιχείο μοναδικό στην ομηρική αφήγηση.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Δ

Το βέλος του Πανδάρου

I. Παραβίαση της ανακωχής (στ. 1-219)

1. Συνέλευση των θεών: αποφασίζεται η συνέχιση του πολέμου και η καταστροφή της Τροίας· ο Δίας στέλνει την Αθηνά στους Τρώες· η θεά τους προτρέπει να παραβιάσουν την ανακωχή (στ. 1-73)
2. Ο Πάνδαρος τραυματίζει με βέλος τον Μενέλαο ύστερα από προτροπή της Αθηνάς (στ. 74-147)
3. Ανησυχία του Αγαμέμνονα για τον αδελφό του· περιποίηση του τραύματος του Μενελάου από τον γιατρό Μαχάονα (στ. 148-219)

II. Επιθεώρηση του παραταγμένου αχαϊκού στρατεύματος από τον Αγαμέμνονα (ἐπιπόλησις) (στ. 220-421)

III. Έναρξη της μάχης (στ. 422-544)

1. Προσέγγιση και σύγκρουση των δυο στρατευμάτων· μονομαχίες (ως παραδείγματα της γενικής μάχης· τεχνική της επιλογής)· ο Απόλλωνας ενθαρρύνει τους Τρώες, η Αθηνά τους Αχαιούς (στ. 422-516)
2. Άλλες μονομαχίες που οδηγούν στη γενίκευση της μάχης (στ. 517-544)

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Η επιορκία αποφασίζεται στον Όλυμπο και γίνεται πράξη από τον Πάνδαρο πρώτα και τους άλλους Τρώες στη συνέχεια (στ. 1-219). Πώς εξελίχθηκαν τα πράγματα;
2. Ενώ ετοιμάζονται οι Αργίτες να απαντήσουν στην επίθεση των Τρώων, ο Αγαμέμνονας επιθεωρεί το στρατό (στ. 220-421) και η σύγκρουση αρχίζει (στ. 422-544). Να σημειώσετε: α) σε ποιους απευθύνεται ο Αγαμέμνονας και τι τους λέει, β) τις παρομοιώσεις που αναφέρονται στις κινήσεις των δύο στρατών, γ) πώς περιγράφεται η σύγκρουση και ποιοι ξεχωρίζουν, δ) ποιος αναφέρεται στον Αχιλλέα και για ποιον λόγο.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Ε

Διομήδους αριστεία

I. Υπεροχή των Αχαιών ύστερα από παρέμβαση της Αθηνάς (στ. 1-453)

1. Αριστεία του Διομήδη

- Τα κατορθώματά του ως τον τραυματισμό του από βέλος του Πανδάρου (στ. 1-112)
- Ο Διομήδης μονομαχεί με τον Αινεία και τον Πάνδαρο και τραυματίζει την Αφροδίτη (στ. 113-418)

2. Η Αθηνά ειρωνεύεται την Αφροδίτη· ο Απόλλωνας προστατεύει τον Αινεία. (στ. 419-453)

II. Υπεροχή των Τρώων υπό την καθοδήγηση του Άρη κατά την απουσία της Αθηνάς (στ. 454-710)

1. Αποκατάσταση της ισορροπίας της μάχης από τον Άρη και τον Έκτορα· ο Διομήδης υποχωρεί. (στ. 454-626)

2. Μονομαχία Σαρπηδόνα - Τληπόλεμου· νέα κατορθώματα του Έκτορα (στ. 627-710)

III. Επέμβαση της Ήρας και της Αθηνάς υπέρ των Αχαιών (στ. 711-846)

IV. Ο Διομήδης τραυματίζει ακόμη και τον Άρη. (στ. 847-906)

V. Επιστροφή της Ήρας και της Αθηνάς στον Όλυμπο. (στ. 907-909)

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ποιες προβλέψεις κάνει η Διώνη για το μέλλον του Διομήδη;
2. Να σημειώσετε υπερφυσικά στοιχεία στην παρούσα ενότητα.
3. Ποιο ρόλο παίζει η Μοίρα στη ζωή του ανθρώπου σύμφωνα με την προομηρική και την ομηρική αντίληψη;
4. Μελετώντας αδρομερώς τους στίχους 274-430 της ραψωδίας Ε να εντοπίσετε και να παρουσιάσετε τα χαρακτηριστικά της αριστείας στην ομηρική εποχή.
5. Μελετώντας τη ραψωδία Ε και γνωρίζοντας τη συμπεριφορά του Διομήδη απέναντι στην Αφροδίτη να συζητήσετε αν ο τραυματισμός της θεάς αποτελεί ύβρη για την οποία πρέπει να περιμένουμε την τιμωρία του ήρωα.

Διδακτικοί Στόχοι στίχων 369-502 ραψωδίας Ζ

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να σημειώσουν το βασικό επικό θέμα της συζυγικής «ομιλίας» μέσα από το χαρακτηριστικότερο ιλιαδικό δείγμα της.
- Να ηθογραφήσουν τον Έκτορα και την Ανδρομάχη.
- Να παρουσιάσουν τον Τρώα Έκτορα, ο οποίος θα αποδειχθεί υπεύθυνος για την εκπλήρωση της «βουλής» του Δία.
- Να περιγράψουν τη σκηνή της ομιλίας Ανδρομάχης-Έκτορα ως μετουσίωση του ηρωικού πολεμικού έπους σε αντιπολεμική διαμαρτυρία.
- Να καταγράψουν βασικές αξίες του ηρωικού κώδικα (τιμή, αιδώς, ανδρεία, χρέος για την πατρίδα).

- Να διατυπώσουν συμπεράσματα για τη θέση της γυναίκας και του παιδιού στην ομηρική κοινωνία.
- Να διερευνήσουν τις αφηγηματικές τεχνικές του αποσπάσματος (ομηρική παρομοίωση, άστοχα ερωτήματα, επική/τραγική ειρωνεία).
- Να αποδώσουν θεατρικά τη σκηνή της συζυγικής ομιλίας Έκτορα-Ανδρομάχης.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Η συζυγική «ομιλία» Έκτορα-Ανδρομάχης αναδεικνύει το πρότυπο οικογένειας ίσως και της κοινωνίας εν γένει της ομηρικής εποχής, το οποίο και πρέπει οι μαθητές να ανιχνεύσουν και να αποτιμήσουν. Σαφώς και η εν λόγω σκηνή είναι κατάλληλη για να ηθογραφηθούν οι ήρωες, όπως ήδη έχουμε σημειώσει και στις προηγούμενες διδακτικές ενότητες. Ωστόσο, στο συγκεκριμένο χωρίο της ραψωδίας Ζ μπορούμε να αναδείξουμε την ομηρική τεχνική των άστοχων ερωτημάτων (στίχοι 378-380 και 383-387), η οποία απαντά και στα δημοτικά τραγούδια. Επίσης, μέσα από την ομιλία είναι σημαντικό να αναδειχθεί η κλίμακα αξιών για τον ομηρικό ήρωα (σεβασμός στους θεούς/ υπεράσπιση πατρίδας μέχρις εσχάτων/ στοργή προς οικογένεια/δόξα-υστεροφημία). Πριν την εντοπίσουν οι μαθητές, θα μπορούσαμε να τους ρωτήσουμε αναφορικά με την κλίμακα των δικών τους αξιών, προάγοντας έτσι τη βιωματικότητα τους.
- Ένα εξαιρετικά σημαντικό σημείο της σκηνής που πρέπει να τονίσουμε την ύπαρξη της περικεφαλαίας του Έκτορα, ως συμβόλου του πολέμου. Ο Έκτορας βγάζει την περικεφαλαία του και αφήνει για λίγο στην άκρη τον πόλεμο επειδή ο γιος του Αστυνάκτας τον φοβάται και αρνείται να τον πλησιάσει. Έτσι, μεταβαίνει και με χειροπιαστό, οπτικό τρόπο από την ιδιότητά του ως αρχιστράτηγου στην ιδιότητά του ως οικογενειάρχη. Η συγκεκριμένη επιλογή του Ομήρου πρέπει να διασυνδεθεί με τον αντιπολεμικό χαρακτήρα του έπους αλλά και με την ανάγκη για κατάπαυση των πολέμων στη σύγχρονη εποχή, κυρίως για το καλό της νέας γενιάς. Μπορούμε εν προκειμένω να διεξάγουμε έναν καθοδηγούμενο διάλογο με τους μαθητές μας επ' αφορμή της σκηνής, όπου οι μαθητές να διατυπώσουν τις θέσεις τους απέναντι στη σύγχρονη ιμπεριαλιστική πολιτική των κρατών και στα δεινά που προκαλεί ο πόλεμος. Έτσι, η διδασκαλία της ενότητας μπορεί να γίνει και διαθεματικά με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας. Καταλήγοντας, η εν λόγω σκηνή σαφώς και μπορεί να δραματοποιηθεί από τους μαθητές μας.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Συνεργαζόμενοι σε ομάδες να παρουσιάσετε τις βασικές αξίες του ηρωικού κώδικα (τιμή, αιδώς, ανδρεία, χρέος για την πατρίδα).
 - (α) Ποιες είναι οι δύο ιδιότητες του Έκτορα και με ποια καθήκοντα/ποιο χρέος συνδέεται η καθεμία;
 - (β) Ποιες επιπτώσεις έχει η επιλογή της πολεμικής του ιδιότητας για τον ίδιο και για την οικογένειά του από τη μια μεριά και για τους Τρώες από την άλλη;
 - (γ) Ποιες θα ήταν οι συνέπειες αν επέλεγε την ιδιότητά του ως οικογενειάρχη και πειθόταν στις παροτρύνσεις της Ανδρομάχης;
2. Να συζητήσετε για τη θέση της γυναίκας και του παιδιού στην ομηρική κοινωνία.

3. Η Ανδρομάχη εκφράζει τους φόβους της για την τύχη της ίδιας και τους παιδιού της μετά τον θάνατο του Έκτορα. Ποιο είναι οι φόβοι της; Πιστεύετε ότι είναι βάσιμοι; Να δικαιολογήσετε της άποψή σας.
4. Να σημειώσετε τα πολιτιστικά στοιχεία της ενότητας.
5. Να αξιολογήσετε τα επιχειρήματα της Ανδρομάχης.
6. Ποιο ρόλο έπαιξε ο Αχιλλέας στην τραγική μοίρα της πατρικής οικογένειας της Ανδρομάχης και ποια εικόνα σχηματίζει ο αναγνώστης του έπους για το ήθος του Αχιλλέα στους στίχους Z 414-428;
7. Να γράψετε τις σκέψεις σας για τον ρόλο της κοινής γνώμης στη ζωή των ανθρώπων της ομηρικής εποχής.
8. Να διερευνήσετε και να σημειώσετε τις αφηγηματικές τεχνικές του αποσπάσματος (ομηρική παρομοίωση, άστοχα ερωτήματα, επική/τραγική ειρωνεία).
9. Αξιοποιώντας την εικόνα που βρίσκεται στη σελίδα 71, το παράλληλο κείμενο της σελίδας 77 και τα στοιχεία που μπορείτε να αντλήσετε από τον διάλογο Έκτορα-Ανδρομάχης να παρουσιάσετε τα βασικά χαρακτηριστικά της συζυγικής ομιλίας ως ομηρικής ποιητικής τεχνικής.
10. Να αποδώσετε θεατρικά τη σκηνή της συζυγικής ομιλίας Έκτορα-Ανδρομάχης.
11. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να παρουσιάσετε τον Έκτορα: α) ως αρχηγό, β) ως αδερφό, και γ) ως σύζυγο και πατέρα.
12. Να συγκρίνετε τα όνειρα που κάνει ο Έκτορας (στ. 476-481) με τα όνειρα ενός σύγχρονου πατέρα για το παιδί του.
13. Διαθεματική Δραστηριότητα: α. Άτομο και οικογένεια (οικογενειακές σχέσεις, ρόλοι, αξίες, δικαιώματα) στο διηνεκές του χρόνου, από την ομηρική εποχή έως σήμερα. β. Άτομο και κοινωνία (θέση, δικαιώματα, ρόλοι, επίδραση κοινής γνώμης στην ιδιωτική ζωή) στο διηνεκές του χρόνου, από την ομηρική εποχή έως σήμερα.

**9. Ραψωδίες Θ και Ι: περιληπτική αναδιήγηση
Στοχευμένη ανάγνωση στ. 410-431 ραψωδίας Ι**

**1 διδακτική περίοδος
Δείκτης επιτυχίας Ραψωδίας Θ: Β.Ι.
Δείκτες επιτυχίας Ραψωδίας Ι: Β.Ι., ΣΤ.**

Αφού οι μαθητές διαμορφώσουν το διάγραμμα πλοκής των ραψωδιών μετά από την ανάγνωση των περιληπτικών αναδιηγήσεων, θα ήταν σημαντικό να μελετήσουν, να σημειώσουν και να αξιολογήσουν τη δομή των επιχειρημάτων του Οδυσσέα και του Αχιλλέα. Προκειμένου η διαδικασία αυτή να γίνει πιο παιγνιώδης αλλά και πιο αποτελεσματική θα ήταν εποικοδομητικό να διαμορφώσουμε μια λίστα ελέγχου που να περιλαμβάνει βασικά στοιχεία που πρέπει να πληροί ένα επίχειρημα ώστε να είναι ορθό, π.χ. εγκυρότητα, αλήθεια, πειστικότητα, αιτιολόγηση κ.α. Η εν λόγω σκηνή θα μπορούσε να δραματοποιηθεί και στην τάξη. Επίσης, προκειμένου να αναδειχθεί το αιώνιο δίλημμα που απαντά σε αυτούς τους στίχους σχετικά με την αξία της δόξας σε σύγκριση με την πολύχρονη ζωή, θα ήταν αξιόλογο να διαβαστούν και να σχολιαστούν στοχευμένα οι στίχοι 410-431 της ραψωδίας Ι, για να αναδείξουμε το αιώνιο δίλημμα: δόξα ή πολύχρονη ζωή. Ακόμη, μπορούμε εν προκειμένω να αξιοποιήσουμε προαιρετικά ως παράλληλο κείμενο το ακόλουθο: Αχιλλέας στη Σκύρο και Νεοπτόλεμος F16 (τεύχος με επιλογή κειμένων της Αρχαίας Κυπριακής Γραμματείας).

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Θ

Διακοπή της μάχης (κόλος μάχη)

I. Συνέλευση των θεών: οι θεοί δε θα λάβουν μέρος στη μάχη· ο Δίας στο όρος Ίδη (στ. 1-52)

II. Η δεύτερη μέρα της μάχης (στ. 53-565)

1. Αμφίρροπη μάχη (στ. 53-67)
2. Μεσημβρινή επέμβαση του Δία (κηροστασία)· υπεροχή των Τρώων (στ. 68-77)
3. Επίθεση των Τρώων με επικεφαλής τον Έκτορα· ο Δίας με ένα βλέμμα του απωθεί τον Διομήδη (στ. 78-197)
4. Οργή της Ήρας για την έκβαση της μάχης· προσευχή του Αγαμέμνονα στον Δία· τροπή της μάχης (στ. 198-252)
5. Επίθεση των Αχαιών (στ. 253-315)
6. Ο Έκτορας απωθεί τους Αχαιούς (στ. 316-349)
7. Ο Δίας εμποδίζει την απόπειρα της Ήρας και της Αθηνάς να επέμβουν στη μάχη στο πλευρό των Αχαιών (στ. 350-484)
8. Η νύχτα τερματίζει τη μάχη· οι Τρώες στρατοπεδεύουν για πρώτη φορά στην πεδιάδα έξω από τα τείχη τους· απελπιστική κατάσταση των Αχαιών (στ. 485-565)

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Ι

Αποστολή πρεσβείας στον Αχιλλέα (λιταί)

I. Διαβουλεύσεις των Αχαιών (στ. 1-181)

1. Συνέλευση του στρατού: αδιέξοδη κατάσταση. (στ. 1-88)

2. Συμβούλιο των γερόντων στη σκηνή του Αγαμέμνονα· πρεσβεία στον Αχιλλέα (στ. 89-181)

II. Αποτυχία της πρεσβείας στον Αχιλλέα (που παραμένει αμετάπειστος ύστερα από τους λόγους του Οδυσσέα, του Φοίνικα και του Αίαντα) (στ. 182-668)

III. Ανακοίνωση της άρνησης του Αχιλλέα και αντίδραση των Αχαιών (στ. 669-713)

1. Ο Οδυσσέας ανακοινώνει στους Αχαιούς την απάντηση του Αχιλλέα (στ. 669-691)

2. Ο Διομήδης διαλύει αγανακτισμένος τη συνέλευση και καλεί τους Αχαιούς να συνεχίσουν τη μάχη το επόμενο πρωινό (στ. 692-713).

1 διδακτική περίοδος

Δείκτες επιτυχίας ραψωδίας Κ: Β.Ι., Γ., ΣΤ.

Δείκτες επιτυχίας ραψωδίας Λ: Β.Ι., Β.ΙΙ., ΣΤ.

Δείκτες επιτυχίας ραψωδιών Μ, Ν, Ξ, Ο: Β.Ι., Γ.

Κατά την επεξεργασία των έξι συγκεκριμένων ραψωδιών και δεδομένου ότι αυτές θα προσεγγιστούν σε μια ώρα μπορούμε να αναθέσουμε στους μαθητές μας να δημιουργήσουν ανά ομάδες το διάγραμμα πλοκής των ενοτήτων στο σπίτι και να το παρουσιάσουν στην τάξη σε 15-20 λεπτά. Το διάγραμμα μπορεί να είναι και πολυτροπικό-δηλαδή να περιλαμβάνει εικόνες ή/και βίντεο. Έτσι, αφού αναδειχθούν τα βασικά σημεία των ραψωδιών θα προβούμε σε μια διαθεματική προσέγγιση της ραψωδίας Λ, εξετάζοντας τους στίχους Λ 19-28 του Ομήρου από το τευχίδιο [«Από τον Όμηρο στην αρχαϊκή επική ποίηση της Κύπρου και στην Ελένη του Ευριπίδη»](#), σελ. 23. Η συγκεκριμένη διδακτική επιλογή υπηρετεί τη σύνδεση του ομηρικού κειμένου με την Κύπρο, την τοπική ιστορία και αρχαιολογία. Είναι πολύ σημαντικό να διασυνδέουμε το ομηρικό κείμενο με την ιστορία του τόπου μας, καθώς έτσι τα παιδιά θα δουν τον εαυτό τους μέσα στον Όμηρο, θα νιώσουν ότι τους αφορά αυτό που διδάσκονται και ως εκ τούτου θα προσεγγίσουν πιο βιωματικά και πιο άμεσα την Ιλιάδα.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Κ

Δολώνεια

- I. Οι δύο πλευρές σχεδιάζουν μια νυχτερινή κατασκοπευτική επιχείρηση (στ. 1-339)
 1. Προϊστορία της κατασκοπευτικής επιχείρησης των Αχαιών (στ. 1-298)
 2. Προϊστορία της κατασκοπευτικής επιχείρησης των Τρώων (στ. 299-339)
- II. Συνάντηση του Δόλωνα με τον Διομήδη και τον Οδυσσέα. Θάνατος του Δόλωνα (στ. 340-468)
- III. Τα κατορθώματα του Διομήδη και του Οδυσσέα στο στρατόπεδο των Τρώων (στ. 469-525)
- IV. Επιστροφή του Οδυσσέα και του Διομήδη στο στρατόπεδο των Αχαιών (στ. 526-579)

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Λ

Αγαμέμνωνος αριστεία

- I. Προετοιμασία της μάχης: παράταξη των δύο (στ. 1-66)
- II. Αμφίρροπη μάχη (στ. 67-83)
- III. Αριστεία του Αγαμέμνονα (στ. 84-283)
- IV. Επίθεση των Τρώων· ηρωικές πράξεις του Έκτορα (στ. 284-309)
- V. Ο Διομήδης και ο Οδυσσέας αντεπιτίθενται· ο Έντορας λιποθυμά (στ. 310-367)
- VI. Η αντίσταση των Αχαιών κάμπτεται εξαιτίας του τραυματισμού πολλών βασικών τους ηρώων (Διομήδη, Οδυσσέα, Αγαμέμνονα, Μαχάονα και Ευρύπυλου) (στ. 368-595)
- VII. Ο Αχιλλέας στέλνει τον Πάτροκλο στον Νέστορα για να συλλέξει πληροφορίες (στ. 596-848)

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Μ

Η μάχη γύρω από το τείχος

- I. Η μάχη· η τύχη του τείχους μετά την πτώση της Τροίας (στ. 1-35)

- II. Προετοιμασίες για τη μάχη γύρω από το τείχος (στ. 36-107)
- III. Απόκρουση της επίθεσης του συμμάχου των Τρώων Άσιου κατά του τείχους (στ. 108-194α)
- IV. Απόκρουση της επίθεσης του Έκτορα (στ. 194β-289)
- V. Απόκρουση της επίθεσης του Σαρπηδόνα (στ. 290-429)
- VI. Ο Έκτορας γκρεμίζει την πύλη του τείχους με μια πέτρα· εισβολή των Τρώων στο στρατόπεδο των Αχαιών· φυγή των Αχαιών προς τα πλοία (στ. 430-471)

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Ν

Μάχη δίπλα στα πλοία

- I. Επέμβαση του Ποσειδώνα υπέρ των Αχαιών (στ. 1-125α)
- II. Μάχη στο κέντρο (στ. 125β-205)
- III. Νέα επέμβαση του Ποσειδώνα· προετοιμασία για μάχη στην αριστερή πτέρυγα (στ. 206-329)
- IV. Σφοδρή μάχη στον τομέα του Ιδομενέα και του Μηριόνη (στ. 330-344)
- V. Αντιτιθέμενα σχέδια του Δία και του Ποσειδώνα (στ. 345-360)
- VI. Αριστεία του Ιδομενέα (στ. 361-453)
- VII. Μάχη για το πτώμα του Τρώα Αλκάθοου (στ. 454-574)
- VIII. Μονομαχίες Μενελάου (στ. 575-672)
- IX. Προετοιμασία νέας γενικής επίθεσης των Τρώων· αντίσταση των Αχαιών (στ. 673-837)

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Ξ

Η εξαπάτηση του Δία (Διός απάτη)

- I. Ο Νέστορας και οι τρεις τραυματισμένοι Αχαιοί ήρωες (Διομήδης, Οδυσσέας, Αγαμέμνονας) επιστρέφουν στη μάχη· ο Ποσειδώνας παροτρύνει του Αχαιούς (στ. 1-152)
 - 1. Ο Νέστορας παρακολουθεί τη μάχη (στ. 1-26)
 - 2. Συνάντηση του Νέστορα με τους τρεις τραυματίες (στ. 27-40)
 - 3. Συμβούλιο των αρχηγών (στ. 41-134)
 - 4. Ο Ποσειδώνας ενθαρρύνει τους αρχηγούς και το στράτευμα (στ. 135-152)
- II. Η Ήρα αποπλανά τον Δία (με τη βοήθεια της Αφροδίτης και του θεού Ύπνου), προκειμένου να βοηθήσει τους Αχαιούς (στ. 153-362)
- III. Συνέχιση της μάχης ως την (προσωρινή) νίκη των Αχαιών (στ. 363-522)
 - 1. Προετοιμασία της μάχης και στις δυο πλευρές (στ. 363-388)
 - 2. Ο Ποσειδώνας τίθεται τώρα προσωπικά επικεφαλής των Αχαιών (στ. 389-401)
 - 3. Ο Αϊάντας συγκρούεται με τον Έκτορα που χάνει τις αισθήσεις του (στ. 402-439)
 - 4. Νέα επίθεση των Αχαιών· επιτυχείς μονομαχίες των Αχαιών (στ. 440-505)
 - 5. Οι Τρώες υποχωρούν πίσω από την τάφρο του αχαιικού στρατοπέδου (στ. 506-522)

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Ο

Οι Τρώες απωθούν και πάλι τους Αχαιούς κοντά στα πλοία

- I. Επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση (στ. 1-389)
 - 1. Ο Δίας ξυπνά· αντιπαράθεση με την Ήρα (στ. 1-77)

2. Η Ήρα επιστρέφει στους θεούς στον Όλυμπο και προσπαθεί να τους ξεσηκώσει εναντίον του Δία (στ. 78-156)
3. Ο Δίας, μέσω της Ίριδας, απομακρύνει τον Ποσειδώνα από τη μάχη (στ. 157-219)
4. Ο Απόλλωνας θεραπεύει τον Έκτορα (στ. 220-262)
5. Μάχη υπό την καθοδήγηση του Απόλλωνα ως τη στιγμή που οι Αχαιοί καταφεύγουν και πάλι στο στρατόπεδο (στ. 263-389)

II. Ο Πάτροκλος στην Ευρύπυλο· επιστροφή στον Αχιλλέα (στ. 390-404)

III. Μάχη στα πλοία υπό την προσωπική καθοδήγηση του Δία (στ. 405-746)

1. Ο Έκτορας και ο Αϊάντας συγκρούονται σε ένα πλοίο· άλλες μονμαχίες (στ. 405-591)
2. Ο Έκτορας προελαύνει προς τα πλοία. Προειδοποιητικός λόγος του Νέστορα· τελευταίο κάλεσμα (στ. 592-673)
3. Ο Αϊάντας, που υπερασπίζεται τα πλοία, είναι υποχρεωμένος να υποχωρήσει σιγά σιγά προς τη μεριά της θάλασσας (στ. 674-746)

2 διδακτικές περιόδοι

Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.ΙΙ., Γ.1., Γ.2., Γ.3., Δ., ΣΤ.

Αναφορικά με την προσέγγιση της ραψωδίας Π, αξίζει να τονίσουμε ιδιαίτερα το κύκνειο άσμα και τον θάνατο του Πατρόκλου (στίχοι 684-750), καθώς και τους στίχους 783-867. Ιδιαίτερα, για τη διδασκαλία της ραψωδίας Π δίνονται συγκεκριμένες διδακτικές επιδιώξεις και επισημάνσεις.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να διακρίνουν τις τελευταίες φάσεις της αριστείας (κορύφωσης της δόξας) του Πατρόκλου και να διαπιστώσουν την αξία και τη γενναιότητά του.
- Να περιγράψουν τον θάνατο του Πατρόκλου και να εκτιμήσουν τη σημασία του γεγονότος αυτού για την εξέλιξη της πλοκής του έπους.
- Να διαπιστώσουν ότι ο θάνατος του Πατρόκλου απαιτεί σύμπραξη ανθρώπων και θεών (Απόλλων, Εύφορβος, Έκτορας) λόγω της γενναιότητάς του, αλλά και σηματοδοτεί την επιστροφή του Αχιλλέα στη μάχη.
- Να υπογραμμίσουν την ύβρη του Έκτορα (έπαρση κατά το θάνατο του Πατρόκλου), ώστε ο επικείμενος θάνατός του να θεωρείται δικαιολογημένος βάσει της ομηρικής ηθικής.
- Να εντοπίσουν τρόπους αφηγηματικής τεχνικής (προοικονομία, παρομοίωση).
- Να διακρίνουν ότι οι θεοί εμφορούμενοι με ανθρώπινες ιδιότητες αποκτούν και ανθρώπινα ελαττώματα.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Η συγκεκριμένη ραψωδία αποτελεί το κατάλληλο έδαφος για να αναδείξουμε το τυπικό ομηρικό μοτίβο της αριστείας, καθώς καμία άλλη αριστεία δεν περιγράφεται με τόσο ζωνρό και παραστατικό τρόπο. Μπορούμε να παρωθήσουμε τους μαθητές μας να σχηματίσουν με μια γραμμή τις φάσεις της αριστείας του Πατρόκλου, σημειώνοντας βέβαια στίχους από το κείμενο σε κάθε φάση. Ακόμη, είναι πολύ σημαντικό να αποτιμήσουν οι μαθητές τον ρόλο της ραψωδίας Π (Πατρόκλεια) στην πλοκή του έπους και να ανιχνεύσουν στοιχεία που επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η ραψωδία Π είναι μια τραγωδία, εφόσον ξεκινά με μεγάλες ελπίδες, προχωρά κλιμακωτά σε πορεία θριάμβου αλλά στο τέλος ολοκληρώνεται με πτώση και θάνατο.
- Επίσης, πρέπει να αναδειχθούν εν προκειμένω σημεία που προοικονομούν τον επικείμενο θάνατο του Έκτορα, ενώ μια εποικοδομητική δραστηριότητα για το σπίτι θα ήταν να εντοπίσουν και να αναδείξουν οι μαθητές στοιχεία που να επιβεβαιώνουν ότι πλέον η πλοκή του έπους ορίζεται από την επιθυμία του Αχιλλέα για εκδίκηση (λόγω του θανάτου του Πατρόκλου) και όχι πλέον λόγω της οργής του. Καταλήγοντας, η ραψωδία Π θα μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο ενός κόμικς που θα δημιουργήσουν οι μαθητές, είτε σε ψηφιακή μορφή μέσω του προγράμματος Pixton, του προγράμματος του Πανεπιστημίου Πειραιώς ComicStripCreator ή και οποιουδήποτε προγράμματος γνωρίζει ο εκάστοτε φιλόλογος και μπορεί να παραπέμψει τους μαθητές του σε αυτό. Σε περίπτωση που η

πρόσβαση σε υπολογιστή δεν είναι εφικτή, οι ταλαντούχοι μαθητές μπορούν να αναλάβουν να ζωγραφίσουν το εν λόγω κόμικς.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να σχηματίσετε μια γραμμή που να παρουσιάζει την πορεία της αριστείας του Πατρόκλου. Για κάθε φάση της να χρησιμοποιείτε τους αντίστοιχους στίχους από το κείμενο.
2. Να διαμορφώσετε ένα ψηφιακό ή μη κόμικ με αφορμή όσα αφηγείται ο Όμηρος στην ραψωδία Π.
3. Ποιο ρόλο παίζει ο Φοίβος στο θάνατο του Πατρόκλου; Ο τρόπος με τον οποίο δρα ο θεός μειώνει ηθικά τον ίδιο ή προβάλλει περισσότερο την ανδρεία του Πατρόκλου; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
4. Στους στίχους 818-861 να επισημάνετε το σημείο, όπου η συμπεριφορά του Έκτορα αγγίζει τα όρια της ύβρης. Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορές από το κείμενο.
5. Στο προοίμιο της *Ιλιάδας* διαφαίνεται το πρόβλημα της ευθύνης των θνητών και του βαθμού θεϊκής επέμβασης στα ανθρώπινα πράγματα. Αξιοποιώντας ως αφορμή τον θάνατο του Πατρόκλου -που παρουσιάζεται σαν αποτέλεσμα προσωπικής ευθύνης του ήρωα και της «βουλής» του Δία- και συνεργαζόμενοι σε ομάδες να εντοπίσετε χωρία από τη ραψωδία Α έως τη ραψωδία Π στα οποία προβάλλεται το πρόβλημα της ανθρώπινης ευθύνης, να τα καταγράψετε και να διατυπώσετε τους προβληματισμούς σας και τα συμπεράσματά σας αναφορικά με το θέμα της προσωπικής ευθύνης του ανθρώπου.
6. Αξιοποιώντας το έπος για το θάνατο του Διγενή Ακρίτα να ανιχνεύσετε ομοιότητες και διαφορές ως προς την παρουσίαση του θανάτου του Πατρόκλου και του Διγενή.

12. Ραψωδίες Ρ και Σ: περιληπτική αναδιήγηση

1 διδακτική περίοδος Δείκτες επιτυχίας ραψωδίας Ρ: Β.Ι., Γ. Δείκτες επιτυχίας ραψωδίας Σ: Β.Ι., Γ., ΣΤ.

Κατά την επεξεργασία της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας, οι μαθητές θα κληθούν για ακόμη μια φορά να εντοπίσουν και να σημειώσουν σε διάγραμμα πλοκής τα θεματικά κέντρα των δύο ενοτήτων.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Ρ

Αριστεία του Μενελάου

I. Μονομαχίες γύρω από το πτώμα και τα όπλα του Πάτροκλου (δηλαδή από τα όπλα του Αχιλλέα) (στ. 1-139)

II. Γενικευμένη αμφίρροπη μάχη γύρω από το πτώμα του Πάτροκλου (στ. 140-423)

III. Μάχη για τα άλογα του Αχιλλέα (στ. 425-542)

IV. Επιστροφή των Αχαιών με το πτώμα του Πάτροκλου (στ. 543-761)

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Σ

Κατασκευή των όπλων του Αχιλλέα (Όπλοποιία)

I. Η είδηση του θανάτου του Πάτροκλου και οι συνέπειές της (στ. 1-147)

1. Ο Αντίλοχος ανακοινώνει στον Αχιλλέα τον θάνατο του Πάτροκλου (στ. 1-33)
2. Θρήνος της Θέτιδας για τον γιο της (στ. 34-64)
3. Ο Αχιλλέας ανακοινώνει στη Θέτιδα την πρόθεσή του να εκδικηθεί τον Πάτροκλο. Η Θέτιδα του υπόσχεται καινούργια όπλα (στ. 65-147)

II. Ο Αχιλλέας με την εμφάνισή του στην τάφρο του στρατοπέδου σώζει τους Αχαιούς, που υποχωρούν με το πτώμα του Πατρόκλου (στ. 148-238)

III. Τα γεγονότα στα δυο στρατόπεδα (στ. 239-242)

1. Τερματισμός της μάχης λόγω πρόωρης δύσης του ηλίου (στ. 239-242)
2. Ο Έκτορας απορρίπτει τη συμβουλή του Πολυδάμαντα να επιστρέψουν στην Τροία (στ. 243-314)
3. Ο Αχιλλέας δίπλα στο πτώμα του Πάτροκλου· υπόσχεται να εκδικηθεί τον θάνατό του (στ. 315-355)
4. Διάλογος Δία-Ήρας (στ. 356-367)

IV. Η Θέτιδα στον Ήφαιστο. Ο Ήφαιστος κατασκευάζει καινούργια όλα για τον Αχιλλέα. Περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα (στ. 368-616)

2 διδακτικές περιόδους
Δείκτες επιτυχίας: Β.Ι., Β.ΙΙ., Γ., Δ., ΣΤ.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας Τ

- I. Η Θέτιδα δίνει στον Αχιλλέα την πανοπλία (στ. 1-15)
- II. Συνομιλία του Αχιλλέα με τη Θέτιδα στην Τρωική παραλία (στ. 15-39)
- III. Σύγκληση συνέλευσης των Αχαιών στην Τρωική παραλία (στ. 40-55)
- IV. Διάλογος Αχιλλέα και Αγαμέμνονα (στ. 56-152)
- V. Διάλογος Οδυσσέα, Αγαμέμνονα και Αχιλλέα (στ. 153-237)
- VI. Μεταφορά των δώρων και όρκος του Αγαμέμνονα (στ. 238-281)
- VII. Θρήνος της Βρισηίδας και νηστεία του Αχιλλέα για τον θάνατο του Πάτροκλου (στ. 282-347)
- VIII. Ο Αχιλλέας εξοπλίζεται και μιλάει με το άλογό του (στ. 348-424)

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να περιγράψουν την τρίτη συνομιλία του Αχιλλέα με τη μητέρα του Θέτιδα στη διάρκεια της οποίας ο Πηλεΐδης δέχεται συμβουλές και την ασπίδα του.
- Να σημειώσουν στοιχεία τα οποία επιβεβαιώνουν ότι η μήνις του Αχιλλέα βρίσκεται προς το τέλος της.
- Να δραματοποιήσουν τη σκηνή της συμφιλίωσης του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα.
- Να εκφράσουν τις απόψεις και τους προβληματισμούς τους αναφορικά με τον ρόλο των ανώτερων δυνάμεων αλλά και την ανθρώπινη ευθύνη στη ζωή μας.
- Να ηθογραφήσουν τον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Η συγκεκριμένη ραψωδία αποτελεί πρόσφορο έδαφος για μια εναργώς βιωματική προσέγγιση. Μπορούμε να συζητήσουμε με τους μαθητές μας αναφορικά με το αν έχουν ζήσει έως τώρα κάποια σκηνή συμφιλίωσης με κάποιο φίλο τους και πώς είχαν συμπεριφερθεί εν προκειμένω. Έτσι, χτίζουμε γέφυρες ανάμεσα στην βιωματική εμπειρία των μαθητών και το περιεχόμενο της ενότητας. Μετά την επεξεργασία, λοιπόν, της περιληπτικής αναδιήγησης, οι μαθητές μπορούν να δραματοποιήσουν τον διάλογο συμφιλίωσης του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα (στίχοι 56-99). Θα ήταν εποικοδομητικό, ακόμη, αφενός να εντοπίσουν οι μαθητές τα θεματικά κέντρα των λόγων των δύο Αχαιών πολεμιστών με τη βοήθεια ενός υποστηρικτικού εργαλείου πρόσληψης και αφετέρου να αποτιμήσουν τους λόγους αυτούς ως προς το περιεχόμενο και το ύφος τους (ο λόγος του Αχιλλέα είναι ευσύνοπτος και ειλικρινής ενώ ο λόγος του Αγαμέμνονα είναι απολογητικός, στοιχείο που επιβεβαιώνεται όχι μόνο από το περιεχόμενό του αλλά και από το μέγεθός του). Οι λόγοι του Αχιλλέα και του Αγαμέμνονα μπορούν να αποτελέσουν έναυσμα για την

ηθογράφησή τους και τη σημείωση των «νέων» τους χαρακτηριστικών στη σκιαγράφιση των χαρακτήρων τους τα οποία οι μαθητές θα έχουν δημιουργήσει είτε σε πόστερ στους τοίχους της τάξης ή στα τετράδιά τους.

- Κατά τη διδακτική αξιοποίηση των στίχων 91 και εξής μπορούμε να αξιοποιήσουμε τους στίχους της ραψωδίας I 502-512 από τη μετάφραση των Ν.Κ. Καζαντζάκη - Ι.Θ. Κακριδή, όπου παρουσιάζεται μια «ομολογη» σκηνή στην οποία περιγράφεται η Άτη. Μπορούμε, επίσης, να αξιοποιήσουμε εικόνες, π.χ. εικόνες που να παρουσιάζουν την παράδοση των όπλων από τη Θέτιδα στον Αχιλλέα, για παράδειγμα τους πίνακες των West (1838) και Genelli (1842), όπως και οι εικόνες των Ερινυών.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Ο Αχιλλέας συνομιλεί με τη μητέρα του, Θέτιδα. Πόσες φορές έχουν ήδη μιλήσει; Τι τον συμβουλεύει και τι του προσφέρει;
2. Ποια είναι η στάση του ίδιου του Αχιλλέα προς την οργή του και ποιο είναι το διαχρονικό μήνυμα για την οργή που υπάρχει στην ανθρώπινη φύση;
3. Να ανιχνεύσετε σημεία τα οποία επιβεβαιώνουν ότι η μήνις του Αχιλλέα βρίσκεται προς το τέλος της.
4. Να αποδώσετε θεατρικά τη σκηνή της συμφιλίωσης του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα.
5. Να ηθογραφήσετε τον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα, συμπληρώνοντας το ήθος τους με όσα χαρακτηριστικά τους αναδεικνύονται στη ραψωδία T.
6. Αν ήσασταν παρόντες στη συνέλευση των Αχαιών, θα σας έπειθε ο Αγαμέμνονας με τον λόγο του για την ειλικρίνειά του; Να δικαιολογήσετε την άποψη σας.
7. Ο ελληνικός λαός χρησιμοποιεί συχνά την παροιμία «στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα», όταν αναφέρεται σε παθήματα που μας διδάσκουν και μας αναγκάζουν να αναγνωρίσουμε τα λάθη μας. Σε ποια σημεία του παρόντος κειμένου και σε ποια πρόσωπα νομίζετε ότι θα ταίριαζε αυτή η παροιμία;
8. Χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες και υποθέστε ότι παρευρίσκεστε στο συμβούλιο των Αχαιών. Οι δύο ομάδες θα αναλάβουν να διατυπώσουν την κριτική για τον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα και οι άλλες δύο την υπεράσπιση των Αχαιών ηρώων.
9. Οι στίχοι που ακολουθούν προέρχονται από τη ραψωδία α της Οδύσσειας. Μιλάει ο ίδιος ο Δίας και σχολιάζει την τάση που έχουν οι άνθρωποι να αποδίδουν στους θεούς ευθύνες για δικά τους ατοπήματα (λάθη). Αφού το μελετήσετε, να το συγκρίνετε με τους στίχους 85-90 της ραψωδίας T.

«Αλίμονο, είναι αλήθεια ν' απορείς που θέλουν οι θνητοί να ρίχνουν στους θεούς τα βάρη τους· έρχεται λένε το κακό από μας – κι όμως οι ίδιοι, κι από φταίξιμο δικό τους, πάσχουν και βασανίζονται, και πάνω απ' το γραφό τους».

14. Ραψωδίες Υ και Φ: περιληπτική αναδιήγηση

1 διδακτική περίοδος Δείκτες επιτυχίας Υ: Β.Ι., Γ., ΣΤ. Δείκτες επιτυχίας ραψωδίας Φ: Β.Ι., Γ.

Αφού οι μαθητές μελετήσουν την περιληπτική αναδιήγηση των ραψωδιών, θα ήταν αξιόλογο να ζητηθεί να ανακαλέσουν τα προηγούμενα δύο συμβούλια των θεών, τα οποία παρακολούθησαν έως τώρα στο ιλιαδικό έπος. Αξιοποιώντας παράλληλα κείμενα είναι σημαντικό να γίνει αναφορά στις προσωπικότητες του Αινεία, του Γανυμήδη και του Τιθωνού.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Υ

Αινειάδα

I. Συνέλευση των θεών· αποφασίζεται η συμμετοχή των θεών στην επικείμενη μάχη (στ. 1-75)

II. Μονομαχία Αινεία – Αχιλλέα (στ. 76-352)

1. Ο Απόλλωνας προτρέπει τον Αινεία να συγκρουστεί με τον Αχιλλέα (στ. 76-111)
2. Μάταιη προσπάθεια της Ήρας να παρακινήσει τον Ποσειδώνα και την Αθηνά να επέμβουν υπέρ του Αχιλλέα· οι θεοί αποσύρονται από τη μάχη (στ. 112-155)
3. Συνομιλία Αινεία – Αχιλλέα και μονομαχία (στ. 156-287)
4. Ο Ποσειδώνας σώζει τον Αινεία (στ. 288-352)

III. Πολεμική manía του Αχιλλέα και φυγή των Τρώων (στ. 353-503)

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Φ

Παραποτάμιος μάχη· θεών μάχη

I. Ο Αχιλλέας μάχεται εναντίον των Τρώων στις όχθες και μέσα στον ποταμό Σκάμανδρο (στ. 1-232)

II. Μάχη του Σκάμανδρου εναντίον του Αχιλλέα (στ. 233-384)

III. Η μάχη των θεών (στ. 385-520)

1. Άρης - Αθηνά (στ. 391-417)
2. Αθηνά – Αφροδίτη (στ. 418-434)
3. Απόλλωνας - Ποσειδώνας (στ. 435-469)
4. Άρτεμις – Ήρα (στ. 470-496)
5. Ερμής – Λητώ (στ. 497-504)
6. Η Άρτεμις στον Όλυμπο με τον Δία (στ. 505-514)
7. Ο Απόλλωνας πηγαίνει στο Ίλιο· οι υπόλοιποι θεοί επιστρέφουν στον Όλυμπο (στ. 515-520α)

IV. Οι Τρώες καταφεύγουν στην πόλη τους υπό την προστασία του Απόλλωνα (στ. 520β-611)

2 διδακτικές περιόδοι
Δείκτες επιτυχίας ραψωδίας Χ: Β.Ι., Γ., Δ.

Εφόσον οι μαθητές μελετήσουν την περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας Χ και σημειώσουν στο διάγραμμα πλοκής τα βασικά γεγονότα αυτών, προχωράμε σε μια πιο στοχευμένη διδακτική επεξεργασία των στίχων 247-394 της ραψωδίας, όπου περιγράφεται η μονομαχία Έκτορα-Αχιλλέα και ο θάνατος του Έκτορα.

Κύρια γεγονότα ραψωδίας Χ

Ο θάνατος του Έκτορα

I. Προετοιμασία της μονομαχίας Αχιλλέα – Έκτορα (στ. 1-130)

II. Ο Έκτορας τρέπεται σε φυγή καταδιωκόμενος από τον Αχιλλέα (στ. 131-166)

III. Οι θεοί αποφασίζουν για τη μοίρα του Έκτορα (στ. 167-247)

1. Συμβούλιο των θεών (στ. 167-187)
2. Ο Αχιλλέας συνεχίζει να καταδιώκει τον Έκτορα. Ο Δίας αποφασίζει με τη ζυγαριά τον θάνατο του Έκτορα (στ. 188-213)
3. Η Αθηνά με τη μορφή του Δηϊφοβου πείθει τον Έκτορα να αντισταθεί στον Αχιλλέα (στ. 214-247)

IV. Μονομαχία του Αχιλλέα με τον Έκτορα και θάνατος του Έκτορα (στ. 248-394)

V. Ο Αχιλλέας βεβηλώνει το πτώμα του Έκτορα. Θρήνοι για τον ήρωα (στ. 395-515)

1. Ο Αχιλλέας σύρει το πτώμα του Έκτορα στο αχαϊκό στρατόπεδο (στ. 395-404)
2. Θρήνοι του Πρίαμου και της Εκάβης (στ. 405-436)
3. Η Ανδρομάχη ακούει το θρήνο της Εκάβης και σπεύδει στον πύργο (στ. 437-474)
4. Ο θρήνος της Ανδρομάχης (στ. 475-515)

Διδακτικοί Στόχοι στίχων 247-394 ραψωδίας Χ

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να διακρίνουν την κορύφωση και το τέλος της αριστείας του Αχιλλέα στην πιο κρίσιμη σκηνή της *Ιλιάδας*: τη σύγκρουση Αχιλλέα και Έκτορα.
- Να ηθογραφήσουν τον Αχιλλέα και τον Έκτορα.
- Να αξιολογήσουν τις ενέργειες της Αθηνάς.
- Να διατυπώσουν προβλέψεις αναφορικά με τον θάνατο του Έκτορα προοιωνίζεται τον θάνατο του Αχιλλέα.
- Να εμβαθύνουν στο επικό θέμα «πόλεμος» και να αποτυπώσουν το τυπικό σχήμα της μονομαχίας.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Κατά τη διδακτική αξιοποίηση της ραψωδίας X, οι μαθητές μας οφείλουν να ανιχνεύσουν και να σημειώσουν τις φάσεις της μονομαχίας Αχιλλέα-Έκτορα με τη βοήθεια ενός υποστηρικτικού εργαλείου που θα τους κρατά εστιασμένους σε όσα καλούνται να εντοπίσουν. Μέσα από τη συγκεκριμένη μονομαχία οι μαθητές θα συμπεράνουν και τα βασικά χαρακτηριστικά της τυπικής ομηρικής σκηνής της μονομαχίας, τα οποία είναι: α. Αμφίδρομη επίθεση των αντιπάλων, β. Αγώνας λόγων, γ. Θεϊκή Παρέμβαση, δ. Εκατέρωθεν χτυπήματα, ε. Θανάσιμο πλήγμα σε αυτόν που οι θεοί εγκαταλείπουν, στ. Σκύλευση νεκρού, ζ. Έπαρση νικητή, η. Προοικονομία του τέλους του νικητή από τον ηττημένο.
- Στο συγκεκριμένο χωρίο μπορούμε να αναδείξουμε και τις ομηρικές παρομοιώσεις (στίχοι 262-265, 308-311, 317-321) καθώς και τα διαχρονικά στοιχεία που απηχεί (π.χ. τιμή ήρωα, αγάπη μάνας, αποκτήνωση ανθρώπου μέσα στον πόλεμο, ιεροσυλία η σκύλευση νεκρού κ.α.). Μπορούμε ακόμη να αξιοποιήσουμε το παράλληλο κείμενο του Κ.Π. Καβάφη «Τρώες» προκειμένου οι μαθητές να εντοπίσουν ποιες σκηνές της ραψωδίας περιγράφονται ποιητικά από τον Καβάφη. Θα ήταν επίσης σημαντικό να διασυνδέσουμε την περιγραφή του θανάτου του Πατρόκλου με αυτή του Έκτορα και να αναδείξουμε συνοπτικά την έννοια του μοιρολογιού ως λαογραφικού στοιχείου της Κύπρου και της Ελλάδας.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να αξιολογήσετε τις ενέργειες της Αθηνάς.
2. Να ηθογραφήσετε τον Αχιλλέα και τον Έκτορα, σημειώνοντας τα χαρακτηριστικά τους βάσει στίχων της ραψωδίας X στα περιγράμματα των χαρακτήρων τους.
3. Ο Έκτορας προτείνει στον Αχιλλέα να συμφωνήσουν ότι μετά τη μονομαχία θα αποδοθεί το πτώμα αυτού που θα σκοτωθεί να ταφεί από τους δικούς του: α) Τι επικαλείται ο Έκτορας καθώς κάνει αυτή την πρόταση; β) Τι δείχνει η άρνηση του Αχιλλέα να δεχθεί μια τέτοια συμφωνία;
4. Από ποιο σημάδι συμπεραίνει ο Έκτορας ότι πλησιάζει ο θάνατος του;
5. Ποιες πεποιθήσεις του ομηρικού ανθρώπου σχετικά με τη θρησκεία διαφαίνονται σε αυτούς τους στίχους;
6. Να περιγράψετε τα συναισθήματά σας κατά την επεξεργασία των στίχων της ραψωδίας X.
7. Πώς θα δικαιολογούσατε τη σκληρότητα του Αχιλλέα στον νεκρό Έκτορα;
8. Να ζωγραφίσετε μια εικόνα που σας εντυπωσίασε ιδιαίτερα.
9. Συνεργαζόμενοι σε ομάδες να εμβαθύνετε στο επικό θέμα «πόλεμος» και να αποτυπώσετε το τυπικό σχήμα της μονομαχίας, αξιοποιώντας στοιχεία που αντλούνται από την εν λόγω ραψωδία, αλλά και τις ραψωδίες Γ, Ζ και Η.

**16. Ραψωδίες Ψ και Ω: περιληπτική αναδιήγηση
Ραψωδία Ω: στίχοι 468-599**

2 διδακτικές περιόδους

Δείκτης επιτυχίας ραψωδίας Ψ: Β.Ι.

Δείκτες επιτυχίας ραψωδίας Ω: στίχοι 468-599: Β.Ι., Β.ΙΙ., Γ., Δ.Ι.2., ΣΤ.

Εφόσον οι μαθητές μελετήσουν τις περιληπτικές αναδιηγήσεις των ραψωδιών Ψ και Ω και σημειώσουν στο διάγραμμα πλοκής τα βασικά γεγονότα αυτών προχωράμε σε μια πιο στοχευμένη διδακτική επεξεργασία των στίχων 468-599 της ραψωδίας Ω, όπου περιγράφεται η συνάντηση Πρίαμου-Αχιλλέα.

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Ψ

Αθλητικοί αγώνες (ἄθλα)

I. Η ταφή του Πάτροκλου (στ. 1-257α)

1. Νεκρώσιμες τελετές· νεκρόδειπνος (στ. 1-58)
2. Ο Πάτροκλος εμφανίζεται στον ύπνο του Αχιλλέα και τον παρακαλεί να θάψει το πτώμα του σύντομα (στ. 59-109)
3. Καύση του πτώματος του Πάτροκλου (στ. 110-225)
4. Ταφή των οστών του Πάτροκλου (στ. 226-257α)

II. Αγώνες προς τιμήν του Πάτροκλου (στ. 257β-897)

1. Αρματοδρομίες (Εύμηλος, Διομήδης, Μενέλαος, Αντίλοχος, Μηριόνης) (στ. 257β-652α)
2. Πυγμαχία: Επειός - Ευρύαλος (στ. 652β-699)
3. Πάλη: Αίαντας - Οδυσσέας (στ. 700-739)
4. Αγώνας δρόμου: Αίαντας του Οϊλέα, Οδυσσέας, Αντίλοχος (στ. 740-797)
5. Κονταρομαχία: Διομήδης - Αίαντας (στ. 798-825)
6. Δισκοβολία: Πολυποίτης, Αίαντας, Επειός (στ. 826-849)
7. Τοξοβολία: Μηριόνης - Τεύκρος (στ. 850-883)
8. Ακοντισμός: ο Αχιλλέας εμποδίζει τον αγώνα μεταξύ Αγαμέμνονα και Μηριόνη (στ. 884-897)

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

Αφού χωριστείτε σε ομάδες:

A) Να ζητήσετε από συγγενείς, οικογενειακούς φίλους ή γείτονες να σας περιγράψουν πώς γίνεται η πρόθεση, η εκφορά και η ταφή ενός νεκρού στην ιδιαίτερη πατρίδα σας. Στη συνέχεια να κάνετε συγκρίσεις με την ταφή του Πατρόκλου και τα συμπεράσματά σας να τα εκθέσετε στην τάξη.

B) Να καταγράψετε με τη βοήθεια των γνώσεών σας από το μάθημα των Θρησκευτικών, τους ύμνους και τα τροπάρια που περιλαμβάνει η Νεκρώσιμη Ακολουθία. Ποιος είναι ο στόχος αυτών των εκκλησιαστικών ύμνων;

Τα κύρια γεγονότα της ραψωδίας Ω

Η επιστροφή του πτώματος του Έκτορα (Έκτορος λύτρα)

I. Προετοιμασία για την εξαγορά του πτώματος του Έκτορα (στ. 1-467)

1. Βεβήλωση του πτώματος του Έκτορα από τον Αχιλλέα (στ. 1-21)
11 ημέρες βεβήλωσης (στ. 22-30)
2. Συμβούλιο των θεών: Ο Δίας αναθέτει στη Θέτιδα να πείσει τον Αχιλλέα να παραδώσει το πτώμα του Έκτορα (στ. 31-142α)
3. Ο Δίας, μέσω της Ίριδας, προστάζει στον Πρίαμο να πάει στο στρατόπεδο στον Αχιλλέα (στ. 142β-187)
4. Ο Πρίαμος πηγαίνει στο στρατόπεδο των Αχαιών. Ο Ερμής τον οδηγεί στη σκηνή του Αχιλλέα (στ. 188-467)

II. Συνάντηση Αχιλλέα-Πρίαμου. Τα λύτρα του Έκτορα (στ. 468-677)

1. Το αίτημα του Πρίαμου. Κοινή θλίψη. Ο Αχιλλέας υπόσχεται να παραδώσει το πτώμα (στ. 468-571)
2. Ο Αχιλλέας δέχεται τα λύτρα. Πλένει, αρωματίζει και ντύνει το πτώμα του Έκτορα και καλεί έπειτα τον Πρίαμο σε κοινό γεύμα (στ. 372-628)
3. Ο Αχιλλέας προετοιμάζει βραδινό κατάλυμα για τον Πρίαμο και συμφωνεί για ενδεκαήμερη ανακωχή ως την ταφή του Έκτορα (στ. 629-677)

III. Το πτώμα του Έκτορα οδηγείται στην Τροία. Θρήνος και ταφή (στ. 678-805)

1. Ο Ερμής προτρέπει τον Πρίαμο να αναχωρήσει κρυφά τη νύχτα. Τον οδηγεί μέχρι τον Σκάμανδρο (στ. 678-697)
2. Άφιξη του Πρίαμου με το σώμα του Έκτορα στην Τροία. Η κραυγή πόνου της Κασσάνδρας. Γενικό πένθος (στ. 698-719)
3. Τελετουργικοί θρήνοι Ανδρομάχης, Εκάβης και Ελένης στο παλάτι (στ. 720-777)
9 ημέρες προετοιμασίας της νεκρικής πυράς (στ. 778-785)
4. Ταφή του πτώματος του Έκτορα (στ. 786-805)

Διδακτικοί Στόχοι στίχων 468-599 ραψωδίας Ω

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να αναλύσουν τη συνάντηση Πρίαμου-Αχιλλέα.
- Να περιγράψουν τα συναισθήματα του πατέρα που χάνει το παιδί του στον πόλεμο.
- Να αποτιμήσουν τη λύτρωση του νεκρού Έκτορα ως ηθική αποκατάσταση του Αχιλλέα.
- Να ηθογραφήσουν τον Αχιλλέα.
- Να αξιολογήσουν τον ομηρικό ανθρωπισμό, μέσα από την εν λόγω σκηνή η οποία αποτελεί υπέρτατη έκφρασή του.
- Να αποδώσουν θεατρικά τη συνάντηση Πρίαμου-Αχιλλέα.

Διδακτικές Επισημάνσεις

- Οι μαθητές εν προκειμένω μπορούν να κληθούν να δραματοποιήσουν με τη βοήθεια της παγωμένης εικόνας τη σκηνή της ικεσίας του Πριάμου προς τον Αχιλλέα, εφόσον έχουν ήδη γνωρίσει και εμβαθύνει ικανοποιητικά στο τυπικό της ικεσίας. Εν όσω ο διδάσκων διαβάξει το κείμενο οι μαθητές θα αναπαριστούν την ραψωδία βουβά, ακολουθώντας όσα το έπος περιγράφει με ενάργεια.
- Στη συνέχεια, είναι σημαντικό οι μαθητές να σημειώσουν και να αποτιμήσουν την άρθρωση τόσο του ικετευτικού λόγου του Πριάμου όσο και του απαντητικού λόγου του Αχιλλέα. Βάσει των λόγων αυτών θα ηθογραφήσουν για ακόμα μια φορά τους ήρωες, σημειώνοντας τα χαρακτηριστικά τους στα περιγράμματα των χαρακτήρων τους.
- Το συγκεκριμένο απόσπασμα από τη ραψωδία Ω μπορεί να προσεγγιστεί συγκριτικά με αποσπάσματα από το τεύχος με επιλογή κειμένων Αρχαίας Κυπριακής Γραμματείας (Κύπρια Έπη- Νεοπτόλεμος, Πολυξένη Α9).

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να ηθογραφήσετε τον Αχιλλέα, ως εκφραστή του ομηρικού ανθρωπισμού.
2. Να περιγράψετε και να ερμηνεύσετε την ικετευτική στάση που κρατάει ο Πρίαμος απέναντι στον Πηλείδη.
3. Να συγκρίνετε τον Αχιλλέα της ραψωδίας Ω με τον Αχιλλέα όπως τον γνωρίσαμε μέχρι τώρα και να υποστηρίξετε την άποψη ότι ο Αχιλλέας στη ραψωδία Ω επανέρχεται στα ανθρώπινα όρια (εντάσσεται ξανά στο σύνολο, σέβεται τα ιερά).
4. Να σημειώσετε πώς αρθρώνονται οι λόγοι του Πριάμου και του Αχιλλέα και να τους αξιολογήσετε ως προς το περιεχόμενο και το ύφος τους.
5. Να συγκρίνετε τους στίχους 465-599 της ραψωδίας Χ με αποσπάσματα από το τεύχος κειμένων Αρχαίας Κυπριακής Γραμματείας.
6. Να εντοπίσετε και να παρουσιάσετε όλες τις σκηνές ικεσίας που περιγράφονται στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*. Έπειτα να σημειώσετε τα βασικά χαρακτηριστικά της τυπικής διαδικασίας της ικεσίας και να αποτιμήσετε τον ρόλο της στην ομηρική κοινωνία.
7. «Η *Ιλιάδα* είναι ένα πολεμικό έπος στο οποίο εξυμνείται η ειρήνη». Να υποστηρίξετε την πιο πάνω άποψη στηριγμένοι στη συνάντηση και στο κοινό κλάμα Αχιλλέα-Πριάμου.
8. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από τον «Επιτάφιο» του Περικλή (παράγραφος 44). Πρόκειται για τον λόγο που εκφώνησε ο πολιτικός στο νεκροταφείο της Αθήνας για να τιμήσει τους ανθρώπους που είχαν σκοτωθεί στο πρώτο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου και να παρηγορήσει τους συγγενείς τους. Αφού το μελετήσετε, να συγκρίνετε τις αντιλήψεις περί ευτυχίας που διατυπώνονται εδώ και στους στίχους 525-533 της ραψωδίας Ω της *Ιλιάδας*.

«Γι' αυτό και τους γονείς αυτών που ενταφιάζουμε τώρα, όσοι βρίσκεστε εδώ, δε τους κλαίω, πιο πολύ θα προσπαθήσω να ελαφρώσω τον πόνο τους. Γιατί το ξέρουν καλά πως η ζωή τους πέρασε μεσ' από κάθε λογής μεταπτώσεις της τύχης· κι ότι ευτυχισμένοι είναι, όπως οι σημερινοί νεκροί μας, εκείνοι που η μοίρα τούς χάρισε τον πιο ένδοξο θάνατο, και, όπως εσείς, για το τιμημένο πένθος σας, κι εκείνοι που κανονίστηκε το τέλος της ζωής τους να συμπέσει με το τέλος της ευτυχίας τους».

2 διδακτικές περιόδοι
Δείκτες επιτυχίας: Γ.1., Γ.2., Γ.3., Δ.Ι.2.

Διδακτικοί Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να παρουσιάσουν την ιλιαδική εκδοχή του νόστου, του νεκρώσιμου νόστου του Έκτορα.
- Να συλλέξουν πληροφορίες για τη μεταφορά του νεκρού Έκτορα, το θρήνο και την ταφή του και να συμπεράνουν ότι η σκηνή αυτή αποτελεί το τέλος της *Ιλιάδας*.
- Να διαπιστώσουν ότι το τέλος της *Ιλιάδας* δεν συμπίπτει με το τέλος του Τρωικού πολέμου.
- Να εκτιμήσουν το μεγαλείο του ποιητή στο γεγονός ότι ο θάνατος του Αχιλλέα δεν περιλαμβάνεται στην *Ιλιάδα*, αλλά έχει προδιαγραφεί, θεωρείται δεδομένος και καθρεφτίζεται στον θάνατο και στην ταφή του Έκτορα.
- Να σημειώσουν και να αποτιμήσουν τα ταφικά έθιμα της ομηρικής εποχής.

Διδακτικές επισημάνσεις

- Βασικός στόχος της ενότητας αλλά και ύψιστος σκοπός της διδασκαλίας της *Ιλιάδας* είναι να συμπεράνουν οι μαθητές ότι το τέλος της *Ιλιάδας* δεν ταυτίζεται με το τέλος του Τρωικού Πολέμου. Η *Ιλιάδα* ολοκληρώνεται με την ταφή του Έκτορα και όχι με την άλωση της Τροίας από τους Αχαιούς, χάρη στο τέχνασμα του πολυμήχανου Οδυσσέα. Θα ήταν αξιόλογο να διαβάσαμε στους μαθητές μας τους τελευταίους στίχους της *Ιλιάδας* από το πρωτότυπο και στη νεοελληνική του απόδοση «χεύαντες δὲ τὸ σῆμα πάλιν κίον· αὐτὰρ ἔπειτα εὖ συναγειρόμενοι δαίνυντ' ἔρικυδέα δαῖτα δώμασιν ἐν Πριάμοιο διοτρεφῆος βασιλῆος. ὧς οἱ γ' ἀμφίεπον τάφον Ἴκτορος ἵπποδάμοιο» = Και αφού το μνήμα ετοίμασαν, συναθροισθήκαν ὅλοι με τάξιν και ἐκάθησαν στο θαυμαστό τραπέζι μέσα στα υψηλά δώματα του σεβαστοῦ Πριάμου. Αυτὸς του ἀνδρείου Ἴκτορος ο ἐνταφιασμὸς ἐγίνηκε».
- Αξιοποιώντας στοιχεία που μπορούν να αντληθούν από τους στίχους 678-805 αλλά και από τον πρώτο θρήνο για τον Έκτορα κοντά στις Σκαιές Πύλες και εκείνον που έγινε εν συνεχεία στο παλάτι, οι μαθητές θα επισημάνουν τόσο την τυπική μορφή του επιθανάτιου θρήνου της ομηρικής κοινωνίας όσο και τα ταφικά έθιμα αυτής, συγκρίνοντάς τα μάλιστα με σύγχρονα έθιμα θρήνου και ταφής της Κύπρου, της Ελλάδας αλλά και οποιασδήποτε άλλης χώρας γνωρίζουν.

Προτεινόμενες ερμηνευτικές ερωτήσεις και μαθησιακές δραστηριότητες

1. Να σημειώσετε και να αποτιμήσετε τα ταφικά έθιμα της ομηρικής εποχής. Γνωρίζετε σύγχρονα ταφικά έθιμα της Κύπρου, της Ελλάδας ή και οποιασδήποτε άλλης χώρας;
2. Να εντοπίσετε το τριαδικό σχήμα που υπάρχει στους θρήνους της Ανδρομάχης, της Εκάβης και της Ελένης. Τι συναισθήματα σας δημιουργούνται και γιατί;
3. Ποια σημεία από το μοιρολόι της Ανδρομάχης αποτελούν προοικονομία;
4. Σε ποια σημεία της ενότητας διακρίνετε αντιπολεμικά μηνύματα;

5. Με ποιους τρόπους οι θεοί έδειξαν την εϋνοιά τους προς τον Έκτορα μετά τον θάνατό του, δώστε ιδιαίτερη προσοχή στους στίχους 745-774.
6. Να βρείτε σημεία και από τις προηγούμενες ραψωδίες, στα οποία προδιαγράφεται/προοικονομείται ο θάνατος του Αχιλλέα (στα δικά του λόγια ή στα λόγια άλλων).

18. Ανακεφαλαιωτικές Δραστηριότητες στην *Ιλιάδα*

1. Να αναζητήσετε τους επικούς ήρωες στο αρχαίο δράμα (π.χ. Αίας, Αγαμέμνων, Τρωάδες, κ.ά.), στη σύγχρονη Λογοτεχνία (ελληνική και ξένη), (π.χ. Ελένη του Σεφέρη και Αγαμέμνων και Ελένη του Ρίτσου κ.ά.), και να εντοπίσετε στοιχεία της προσωπικότητάς τους.
2. Να σχολιάσετε την επίδραση των Ομηρικών Επών στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, τη Νέα Ελληνική, την Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία και την Εικαστική Αγωγή.
3. Να παρουσιάσετε θέματα σχετικά με τον «πόλεμο» (μάχη, μονομαχία, αριστεία, επώνυμες ανδροκτασίες) και την «ομιλία» (εταιρική, συζυγική) μέσα από κειμενικά δείγματα χαρακτηριστικά για την εξέλιξη της πλοκής του μύθου.
4. Να γράψετε ένα δοκίμιο αναφορικά με τη στάση του Όμηρου για τον πόλεμο. (Ενδεικτικά ερωτήματα: Πώς περιγράφεται ο πόλεμος; Διακρίνεται για τις φιλειρηνικές τους τάσεις στην *Ιλιάδα* ή όχι; Τα μηνύματα του έργου είναι αντιπολεμικά;).
5. Να ηθογραφήσετε τα πρόσωπα της *Ιλιάδας* με βάση στοιχεία του κειμένου, να συγκρίνετε τη στάση και τη δράση τους με τον σύγχρονο άνθρωπο, να διερευνήσετε την επίπτωση των αξιών και των κοινωνικών συνθηκών.
6. Να αξιοποιήσετε προγράμματα πολυμέσων, καθώς και το Λογισμικό των Ομηρικών Επών (http://www.pi-schools.gr/software/gymnasio/omirika_eri/) για θέματα σχετικά με την *Ιλιάδα*.
7. Να συζητήσετε τον τρόπο παρουσίασης των ομηρικών θεμάτων από τον κινηματογράφο και να οργανώσετε το δικό σας παιχνίδι ρόλων με αφορμή ενότητες που διδάσκονται ή σκηνές που σας εντυπωσιάζουν και σας εμπνέουν.
8. Να συσχετίσετε και να συγκρίνετε τα δύο έπη, την *Οδύσσεια* και την *Ιλιάδα*, σε θέματα περιεχομένου, κοινωνικής τάξης των ηρώων, μορφής του ηρωισμού, σύλληψης του ανθρώπου, ηθικών αρχών, θεϊκών αντιλήψεων και αφηγηματικών τεχνικών.
9. Να διοργανώσετε αγώνες λόγου (debates), προβάλλοντας τα επιχειρήματα (υπέρ και κατά) των ηρώων του έπους.
10. Να συνδέσετε την *Ιλιάδα* με την αρχαιολογική έρευνα μέσα από επισκέψεις σε μουσεία και σε σχετικούς με το έπος αρχαιολογικούς χώρους.
11. Να καταγράψετε αξίες που διαχέονται στην *Ιλιάδα* ως στάσεις και πράξεις και να συνθέσετε σύντομες εργασίες γι' αυτές, ή και εκτενέστερες ως σχέδια εργασίας (projects).
12. Παρατηρώντας τα διαγράμματα πλοκής που διαμορφώνετε κατά την επεξεργασία κάθε ραψωδίας να σημειώσετε τους σημαντικότερους «σταθμούς» της οργής του Αχιλλέα, της «βουλής» του Δία και τα κυριότερα γεγονότα του ιλιαδικού πολέμου που θεωρείτε άμεσο απότοκο αυτών των δύο στοιχείων.
13. Να εντοπίσετε ομηρικές παρομοιώσεις μέσα στην *Ιλιάδα* και να συζητήσετε για τον λειτουργικό τους ρόλο. Θεωρείτε ότι ο Όμηρος τις χρησιμοποιούσε για να διακοσμήσουν τα έπη του ή για να προσφέρουν κάτι περισσότερο στην αφήγησή του;
14. Η θέση και ο ρόλος της γυναίκας στην *Ιλιάδα*: σύζυγος, μητέρα, πολεμικό λάφυρο ή ερωμένη. Ποια ήταν η τύχη της γυναίκας μετά την άλωση της πόλης;
15. Ο τελετουργικός θρήνος και τα ταφικά έθιμα από τον Όμηρο έως σήμερα: α. Ομηρικοί επιτάφιοι θρήνοι, β. Μοιρολόγια της Κύπρου, γ. Εκκλησιαστικοί επιτάφιοι θρήνοι, δ.

Θρήνοι για την άλωση πόλεων, ε. Ηρωικά μοιρολόγια και κλέφτικα τραγούδια, στ. Κτερίσματα.

16. Να δημιουργήσετε το ημερολόγιο της Ιλιάδας, καταγράφοντας τα σπουδαιότερα γεγονότα κάθε ημέρας.
17. Με ποιες μορφές εκδηλώνεται ο θυμός του Αχιλλέα; Ποια αίτια τον προκαλούν και ποια τον καταστέλλουν; Να σχολιάσετε τα αίτια και να αξιολογήσετε τη στάση του ήρωα.
18. Να καταγράψετε την πορεία του Έκτορα μέσα στην Ιλιάδα (Ενδεικτικά ερωτήματα: Ποιους ρόλους επωμίζεται; Πώς τον «χρησιμοποιεί» ο Δίας; Πώς τον βλέπει ο ποιητής; Πώς θα τον αξιολογούσατε και ποια τα συναισθήματά σας γι' αυτόν;)
19. Να σημειώσετε επίθετα και άλλους χαρακτηρισμούς που φανερώνουν τις ιδιότητες του Δία μέσα από το έργο.
20. Να δημιουργήσετε κατηγορίες για τους θεούς αναφορικά με τη στάση τους απέναντι στους ήρωες (Ενδεικτικά ερωτήματα: Είναι φιλαχαιοί ή φιλοτρώες; Πώς επεμβαίνουν για να βοηθήσουν τους προστατευόμενους τους; Πώς συγκρούονται μεταξύ τους; Ποιους προστατεύουν και γιατί; κ.ά.).
21. Ποιες διαφορές παρατηρούνται μεταξύ των θεών της Ιλιάδας και της Οδύσσειας;
22. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των πολεμιστών της Ιλιάδας (Ενδεικτικά ερωτήματα: Ποιες είναι οι αρετές τους και ποιοι οι χώροι διάκρισής τους; Ποιες αξίες τους εμπνέουν; Πού οφείλουν τη δύναμη ή την αδυναμία τους;)
23. Ποια εντύπωση αποκομίσατε από τη μελέτη της Ιλιάδας;
24. Να δημιουργήσετε το δικό σας ψηφιακό ημερολόγιο (<http://www.my-diary.org>), στο οποίο να περιγράψετε τις σκέψεις και τις εντυπώσεις σας για τον ομηρικό κόσμο.
25. Να παρουσιάσετε τις αφηγηματικές τεχνικές του Ομήρου (προοικονομία, επιβράδυνση, ειρωνεία, άστοχα ερωτήματα κ.λπ.) και να δώσετε συγκεκριμένα παραδείγματα μέσα από το κείμενο.
26. Να συμπληρώσετε ένα διάγραμμα πλοκής, στο οποίο οι μαθητές σημειώνουν την ένταση που τους προκαλεί κάθε επεισόδιο.
27. Αφού χωριστείτε σε ομάδες (ήρωες Ιλιάδας, δημοσιογράφοι), οι δημοσιογράφοι καλούνται να πάρουν συνέντευξη από τους ήρωες της Ιλιάδας.
28. Να σχεδιάσετε το επιτραπέζιο παιχνίδι «Ιλιάδα», στο οποίο θα σκεφτείτε την πλοκή, τις δοκιμασίες που θα περάσουν οι παίκτες, να γράψετε τις οδηγίες σε κάρτες και να κατασκευάσετε τα πιόνια του παιχνιδιού.

Η ανάθεση των εργασιών μπορεί να γίνει **ήδη από την αρχή της σχολικής χρονιάς**, έτσι ώστε οι μαθητές να συλλέγουν στοχευμένα πληροφορίες κατά την επεξεργασία των ραψωδιών. Επίσης, κρίνεται σημαντικό να συναποφασίζονται εκ των προτέρων τα **κριτήρια αξιολόγησης** των εργασιών¹¹. Κατά τις προφορικές παρουσιάσεις των εργασιών είναι εποικοδομητικό να εφαρμόζεται **ετεροαξιολόγηση** αυτών σύμφωνα με μια **λίστα ελέγχου**, με τη βοήθεια της οποίας οι μαθητές θα σημειώνουν τα θετικά στοιχεία των εργασιών των συμμαθητών τους καθώς και τα σημεία που -κατά τη γνώμη τους- χρήζουν βελτίωσης. Έτσι, αφενός οι μαθητές θα κρατηθούν σε εγρήγορση και θα παρατηρούν με προσοχή τη δουλειά των συμμαθητών τους

¹¹ Παράδειγμα κριτηρίων αξιολόγησης για προφορική παρουσίαση εργασιών: (α) Περιεχόμενο - Συνάφεια με το θέμα - Αναφορά σε σχετικά αποσπάσματα από το έπος, (β) Ποιότητα παρουσίασης (Λέξεις-κλειδιά, μέγεθος γραμμάτων, εμφάσεις, εφέ, εικόνες), (γ) Μεταδοτικότητα (Επαφή με κοινό, τόνος φωνής, διακυμάνσεις, χειρονομίες, μορφασμοί), (δ) Πρωτοτυπία, (ε) Σωστή διαχείριση χρόνου.

και αφετέρου θα ασκηθούν στην αιτιολογημένη έκθεση της άποψής τους αλλά και θα αποκομίσουν νέες γνώσεις μέσα από τις εργασίες της τάξης.

Αναφορικά με τη συνολική θεώρηση του έπους, μπορούμε να αξιοποιήσουμε τα διαγράμματα πλοκής που διαμόρφωσαν οι μαθητές κατά την επεξεργασία κάθε ραψωδίας, τα οποία μπορούν να λάβουν είτε τη μορφή νοητικού χάρτη είτε μονοτροπικού ή και πολυτροπικού χρονολογίου. Έτσι, θα μπορέσουν οι μαθητές να έχουν μια συνολική εποπτεία των 51 ημερών του τρωικού πολέμου, όπου και αναφέρεται το ιλιαδικό έπος.

19. Διαθεματικές Εργασίες στην *Ιλιάδα*

1. Να καταγράψετε τον υλικό πολιτισμό της *Ιλιάδας* και ιδιαίτερα τα μέταλλα ως υλικό των όπλων και των σκευών (π.χ. σίδηρος, ορείχαλκος), να τον συγκρίνετε με τον αντίστοιχο κλασικό και σύγχρονο και να διερευνήσετε τις επιστήμες που συνέβαλαν στη σύγχρονη εξέλιξη (Ιστορία, Λογοτεχνία, Τεχνολογία, Πληροφορική, Μαθηματικά).
2. Να αναζητήσετε επιβιώσεις του έπους στον λαϊκό πολιτισμό, π.χ. μοιρολόγια, ταφικά έθιμα, εκδηλώσεις πένθους (Λογοτεχνία, Θρησκευτικά, Αισθητική Αγωγή, Οικιακή Οικονομία).
3. Να αξιοποιηθούν παράλληλα κείμενα, κειμενικές και εικαστικές πηγές από το διαδίκτυο και από προγράμματα πολυμέσων για θέματα σχετικά με την *Ιλιάδα*.
4. Να αξιοποιηθούν πληροφορίες της Γεωγραφίας, της Τοπικής Ιστορίας, της Φυσικής Αγωγής, της Οικιακής Οικονομίας, κ.ά. για τη διερεύνηση θεμάτων, που αναφέρονται στο έπος, όπως: τοπωνύμια, μουσικοχορευτικοί και αθλητικοί αγώνες, διατροφή των αρχαίων, σύγκριση με το σήμερα και σύνθεση του κειμένου του μαθητή (Γεωγραφία, Γλώσσα, Λογοτεχνία, Φυσική Αγωγή και Αισθητική Αγωγή).
5. Να δραματοποιηθούν επεισόδια από ενότητες που προσφέρονται.
6. Να εργαστούν οι μαθητές σε **ατομικές ή ομαδικές συνθετικές εργασίες (projects)** σε θέματα, όπως:
 - Τα ήθη και τα έθιμα του ομηρικού κόσμου
 - Η κοινωνική και πολιτική οργάνωση του ομηρικού κόσμου
 - Ο υλικός πολιτισμός του ομηρικού κόσμου (όπλα, οικιακά σκεύη, ενδυμασία, εδέσματα) και σύγκρισή του με τον σύγχρονο πολιτισμό
 - Ο ρόλος των θεών στη ζωή των ομηρικών ηρώων.
 - Η προσωπικότητα και η δράση των πρωταγωνιστών του έπους.
 - Η ομηρική τεχνική των παρομοιώσεων και ο ρόλος τους στα έπη.
 - Ο ρόλος του προοιμίου στον Όμηρο και την αρχαϊκή επική ποίηση της Κύπρου.
 - Η θέση της γυναίκας στην ομηρική κοινωνία.
 - Οι γυναικείες μορφές και ο ρόλος τους στην *Ιλιάδα*.
 - Οι διατροφικές συνήθειες των ομηρικών ηρώων και η σύγκρισή τους με τις σύγχρονες.
 - Η καταγραφή των νεκρικών ηθών και εθίμων στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* (σύγκριση και σχολιασμός).
 - Αναζήτηση λογοτεχνικών κειμένων, στα οποία μελετάται η επιβίωση νεκρικών ηθών και εθίμων.
 - Συλλογή πληροφοριών για την ταφή και την καύση των νεκρών.
 - Ομηρικοί θρήνοι και σύγκρισή τους με σύγχρονα μοιρολόγια (π.χ. Θρήνοι/κομμοί αρχαίας τραγωδίας, Επιτάφιος του Περικλή του Θουκυδίδη, Επιτάφιος Γ. Ρίτσου κ.λπ.).
 - Ο θρήνος και η λειτουργία του στην αρχαία και τη νεότερη ιστορία (ενδεικτικά ερωτήματα: τι εκφράζει, πώς εκδηλώνεται και πώς επιδρά).

20. Υποστηρικτικό / Εκπαιδευτικό Υλικό για την *Οδύσσεια* και την *Ιλιάδα*

- Χρήσιμες συνδέσεις για το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας [πηγή: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Εκπαιδευτικό Υλικό Μέσης Εκπαίδευσης]
http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/themata/archaia_ellinika/chrisimes_syndeseis.html
- Διαδραστικά σχολικά βιβλία:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A115/461/3014,12200/>
<http://ebooks.edu.gr/new/tautotita.php?course=DSGYM-A115> (περιγραφή και στόχοι ανά ενότητα μαθήματος)
- Μνημοσύνη: Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας
http://www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/library/index.html?author_id=194
- Σώματα κειμένων [πηγή: Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Νέα Ελληνική Γλώσσα].
http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/bibliographies/corpora/
- Εικόνες εμπνευσμένες από την *Οδύσσεια* [πηγή: «Ελληνικός Πολιτισμός». Ιστοχώρος του Γ. Παπαθανασίου – Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο].
<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/Yliko/OMHROS%20ODYSSSEIA/Eikones.Odyseia/Eikones.htm>
- Λογισμικά Ομηρικά Έπη Α΄ και Β΄ Γυμνασίου [πηγή: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο: εφαρμογή υποστηρικτικού υλικού].
<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/document/file.php/DSGYM-A115/HTML/index.html>
- Ποιήματα εμπνευσμένα από την *Οδύσσεια* [πηγή: Ιστοχώρος Στάμου Θεόδωρου – Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο].
<http://users.sch.gr/theostamos/poihmata.pdf>
- Αρχαϊκή Επική Ποίηση: Από την *Ιλιάδα* στην *Οδύσσεια* (των Δ. Ν. Μαρωνίτη και Λ. Πόλκα)
http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/epos/index.html
- Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για την Αρχαϊκή επική ποίηση (των Δ. Ν. Μαρωνίτη, Λ. Πόλκα και Κ. Τουλούμη)
http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/epic/index.html
- Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία του Φ. Κακριδή.
http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/grammatologia/index.html
- Νόστος: Ο Αρχαιοελληνικός Μύθος στην Παγκόσμια Λογοτεχνία
http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/mythology/index.html

- Οι θεοί στον Όμηρο [πηγή: Φωτόδεντρο/ Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων]
<http://photodentro.edu.gr/ugc/r/8525/124?locale=>
- Σχερία. Ο Τρωικός Μύθος στην Τέχνη και τη Λογοτεχνία
http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/sxeria/index.html
- Πυξίς. Ψηφιακή αρχαιοθήκη.
http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/navigator/index.html
Ειδικά: Ενότητα Αρχαϊκής εποχής.
http://www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/navigator/periods.html?period_name=archaic_period
- Μορφές και θεάματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας.
http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/index.html
- Ηλεκτρονικά Λεξικά [πηγή: Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Νέα Ελληνική Γλώσσα].
http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/index.html